

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2010

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2010

SUMAR

mai 2010

4 Învățămintul,
în eterna și fascinantă
România

I. GHICA

EXCLUSIVITATE

5 Împreună,
din Pădurea Neagră
la Marea Neagră
*130 de ani
de relații diplomatice
româno-germane*

ANDREAS
VON METTENHEIM,
Ambasadorul Republicii
Federale Germania

41 Bucurie
de Novruz

F. KARIMLI

9 Fidelul Albion
*130 de ani de relații
diplomatice româno-
engleze*

A. AL. CĂPUȘAN

ISTORIE
CUNOSCUTĂ...
MAI PUȚIN

13 Triumful
de la Guruslău

C. REZACHEVICI

EVENIMENT

17 Patru martiri
bănățeni

V. CORDUNEANU

87 Modă, pictură
și orologerie la Cotroceni

A. RENȚEA

18 Român,
România – de când?

I.-A. POP

DICTIONAR
ISTORIC

23 Cecenia

V. ROTARU

79 Zairizarea
Congoului

V. IONESCU

B.N.R. – 130 DE ANI

27 Odiseea
mobilierului francez

M. TONE

30 Bucureșteanul,
de Armindeni

L. ZAMANI

33 Basmul
părinților fără copii
*Voinicul, cel cu cartea
în mână născut*

S. ISPAS

magazin istoric

Anul XLIV – serie nouă – nr. 5 (518)

mai 2010

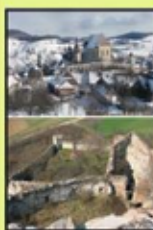
www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

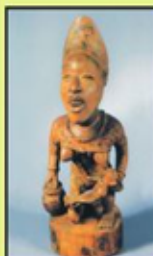
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 „Mirajul timpului” este titlul unei expoziții prezentate, până la sfârșitul acestei luni, de Muzeul Național Cotroceni și care a adunat peste 100 de ceasuri de epocă. Între ele și această piesă dintr-un serviciu de birou: un ceas de masă, din secolul al XIX-lea, produs într-un atelier rusesc, din bronz aurit și lapislazuli. Este un cadou primit de principesa Maria din partea mamei sale

2 După ce au conviețuit alături de noi opt secole, sașii ne-au părăsit, aproape în totalitate, în 30 de ani. Ne-au lăsat moștenire un excepțional patrimoniu de arhitectură medievală, de care ar trebui să avem ceva mai multă grijă. În imagine, Biserica fortificată din Biertan și ruinele cetății Rupea

3 „Femeie în genunchi cu copil”, statueta din lemn, din secolul al XIX-lea, provenită din Congo și păstrată în colecțiile Berlin Museum für Völkerkunde. Continuăm în acest număr prezentarea istoriei recente a acestei țări africane, când se împlinesc 50 ani de la câștigarea independenței unei mari părți a continentului african

4 Primul contact politico-diplomatic român-englez datează din vremea regelui Henric al VIII-lea (1509-1547), când John Wolsey, trimisul acestuia, se întâlnea la Curtea împăratului habsburg cu solul domnului Moldovei, Ștefăniță Vodă (1517-1527). Acest tablou, păstrat la Hampton Court Palace, îl înfățișează pe suveranul englez alături de fiul său Edward (stânga) și de Jane Seymour, una dintre numeroasele-i soții

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Adrian Dumitru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

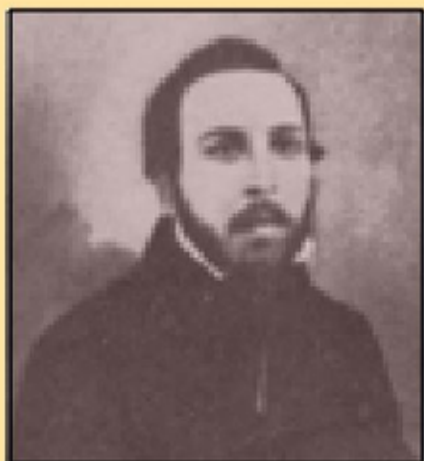
CE AȘTEPTĂM DE LA ÎNVĂȚĂMÂNT

ION GHICA

Nu se poate tăgădui că școlile noastre, afară de Facultatea de Drept și de Medicină, au dat slabe rezultate până acum. Tinerii care dobândesc bacalaureatul la noi nu se pot compara nici în limbile vechi, nici în istorie, nici în filosofie, nici în științe cu cei care ies din școlile Franței, Germaniei, Italiei, Belgiei sau Elveției; învățătura noastră gimnazială nu este destul de serioasă, profesorii nu sunt destul de exigenți, nici destul de riguroși la examene; gradul universitar se acordă prea lesne și a devenit accesibil inteligențelor cele mai mediocre. Lipsa de seriozitate în învățătura umanitară face ca părinții care au mijloace să-și trimită copiii lor în școlile străine; astăzi avem numai în Paris peste 1.000 de tineri în școli. În loc de a încuraja inteligențele slabe, ar fi mult mai bine a deturna curentul și a împinge tinerimea și spre meșteșuguri și meserii și a pune astfel inteligențele mediocre în stare a deveni producătoare, în loc de a fi sterile și de multe ori periculoase prin pretențiunile și exigențele lor. A face oameni învățați este un bine; a face numai адвоаți și jurnaliști este un rău.

Aud zicându-mi-se că un astfel de sistem ar fi o tendință spre a împiedica pe fiii poporului de a putea să aspire la pozițiunile cele înalte ale societății, făcându-le accesibile numai acelor care au mijloace de a sacrifica zeci de ani la studii! Nu! Inteligențele alese nu se opresc dinaintea niciunui obstacol; ar fi fatal să nu avem dulgheri, tâmplari, zidari, croitori, cizmari și să avem numai oameni stropiți cu literatură și filosofie; am ajunge la agoraua Atenei și în curând Filip ar fi în cetate. Dacă oamenii învățați sunt folositori, cei meșteri sunt indispensabili.

Ceea ce cred eu că ar conveni României și fiilor ei ar fi ca învățătura clasică și științifică să devie serioasă, nu numai o spoială; iar acelor care nu sunt destul de bine înzestrați, ca să poată deveni adepții literaturii și ai științei, să

li se deschidă școli în care învățătura să meargă mână în mână cu atelierul. Să se înființeze în fiecare oraș trei, patru, zece, 20 de ateliere, în care copiii să învețe meseria la care se destină și totodată să aibă trei sau patru lecții scurte pe fiecare zi, în care să poată dobândi cunoștințele de religie, de limbă națională, de istoria țării, de calcul, de geometrie și desen aplicabil la meseria lui. Acolo unde s-au înființat asemenea școli, cu numele *half time* [cu program redus – *n.red.*], au dat rezultate

neașteptate. Meseria nu a oprit geniul lui Franklin, lui Edison și lui Watt de a se arăta, pentru că geniul pătrunde orice îmbulzeală socială, cum pătrunde un vulcan coaja pământului și iese la iveală. Tânărul din atelier, când ar simți că are dispozițiuni literare sau științifice serioase, lesne ar găsi drumul colegiului și al facultății.

Strigăm cu toții industrie; dar se pare că am crede că s-ar putea înființa industrii fără meșteri și că s-ar putea produce fără producători. Un singur ram de producțiune, pictura, dă Parisului 40 de milioane pe an; micile orașe ale Belgiei: Valenciennes, Malines, Bruxelles, trag câte zece milioane pe an din dantele. Dar nici tablourile nu se fac fără pictori, nici dantelele fără mâini dibace. Geneva trăiește în mare parte din ceasornicărie, și, cu toate acestea, nici de Saussure [familie de învățați elvețieni; aici este vorba cel mai probabil de Horace Bénédict de Saussure, 1740-1799; agronom și geolog – *n.red.*], nici de Candolle [botanist elvețian, 1778-1841 – *n.red.*], nici de Jussieu [naturalist francez, 1686-1758 – *n.red.*] nici Lavater [filosof elvețian, 1741-1801 – *n.red.*] n-au fost opriți de a deveni niște lumini ale științei.

(Scrisori către Vasile Alecsandri,
Scrisoarea a XII-a, *Dascăli greci și dascăli români*, 22 octombrie 1862, București,
Ed. Cultura Românească, 1940)

37 Apostolatul unui dascăl de țară

Vasile Tomegea

M. MOȘNEAGU

43 Planuri pentru București, fără autostrăzi suspendate

M. IONIȚĂ

49 Orașul sau sultanul

Căderea

Constantinopolului

A. G. DUMITRU

53 În România, acum 100 de ani

Viața-i scumpă
și comeata revine

G. FILITTI

ENIGME ALE ISTORIEI

57 Cuirasatul scufundat în port

F. DOLGHIN

PASTILA DE CUVINTE

62 Lingvistică la metru

M. SALA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Pictorul troițelor drepte și al celor înclinate

Ion Țuculescu

P. REZEANU

69 Haiducii din Baker Street la Dunărea de Jos

Distrugerea și refacerea
rețelei

M. RETEGAN

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

74 Cu bisturiul pe front

Campania

din Cehoslovacia

V. CORDUNEANU,
I. CHIRCA

ISTORIE ȘI FILM

83 Domnul Tudor și fiica prim-secretarului

A. TUDOR

RUBRICI

89 Clio anunță

Istorici români și ruși
la Moscova

V. BUGA

91 Foto de la cititori

Iuliu Maniu inedit

A. MAN

92 Telex

93 Pentru biblioteca dumneavoastră

90; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

**Nicolae Titulescu
la mormântul lui Gustav Stresemann,
cu care legase o strânsă prietenie**

Relațiile germano-române au fost ponderent foarte strânse, ocazional pasionale, cunoscând în egală măsură suișuri și coborâșuri. Nu există o versiune oficială a istoriei acestor relații și nici vreuna care ar fi sau ar trebui să fie convenită între țările noastre. Trecutul este parte a identității noastre, iar studiarea lui ne face să discutăm mai deschis unii cu ceilalți.

Parteneriatul nostru strâns, de astăzi, în cadrul UE și NATO, excelențele relații economice și puterea de atracție reciprocă exercitată în domeniul cultural stau mărturie atât pentru apropierea dintre țările noastre, cât și pentru distanța parcursă deja pe drumul comun.

Începutul relațiilor diplomatice dintre țările noastre se leagă nemijlocit de dobândirea suveranității naționale depline a României. Independența statului român a fost confirmată în 1878, la Congresul de la Berlin, desfășurat sub președinția cancelarului imperial Otto von Bismarck. Acesta s-a evidențiat în rolul său de „mediator cinstit”,

ceea ce a și fost, întrucât, la ora aceea, Reichul german într-adevăr nu a urmărit interese proprii în Balcani.

Recunoașterea României a avut apoi loc în 1880, în acord cu Franța și Marea Britanie, prin transmiterea în aceeași zi a unor note de recunoaștere cu conținut similar, după clarificarea prealabilă a

unor probleme nu lipsite de importanță. Putem afirma că încă de pe atunci relațiile germano-române erau încadrate într-un context general european.

Pentru noi, germanii, este deosebit de interesant faptul că în 1881 Karl von Hohenzollern-Sigmaringen, cel sub a cărui domnie statul român își dobândise independența, a fost încoronat rege al României, devenind astfel Carol I.

Între regele Carol I și trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar Alfred von Kiderlen-Waechter – aflat la post la București o perioadă mai lungă decât cea uzuală – existau, de altfel, sentimente reciproce de înaltă apreciere și considerație. Ani buni după plecarea lui von Kiderlen-Waechter de la București, cei doi au continuat să poarte o corespondență regulată. După încheierea misiunii sale în România, Kiderlen-Waechter este numit secretar de Stat în Ministerul german al Afacerilor Externe, devenind practic ministrul de Externe. Kiderlen este un exemplu pentru importanța pe care Germania o acorda României încă

din zorii relațiilor sale cu acest stat, ca țară importantă la întretăierea cu Orientul, prin trimiterea unor personalități marcante.

Recunoașterea României în 1880 a fost de natură să promoveze și să consolideze poziția și rolul României ca factor de echilibru și stabilitate în regiunea Dunării de Jos, a Mării Negre și a Peninsulei Balcanice.

Elitele vieții spirituale românești au fost atrase într-o mare măsură de Germania la sfârșitul secolului al XIX-lea. Personalități precum Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu și Nicolae Iorga au studiat la Berlin. Pe când era ministru de Externe, Nicolae Titulescu legase o strânsă prietenie cu omologul său german Gustav Stresemann, militând împreună cu acesta pentru pace și înțelegere între popoare, mai ales în cadrul Ligii Națiunilor.

Rădăcinile schimburilor culturale intense între Germania și România au un anumit specific, dat îndeosebi de minoritatea germană care se află de secole pe aceste meleaguri. Cu aproape 800 de ani în urmă, coloniștii germani au obținut, prin „Bula de aur”, posibilitatea de a pune bazele unei organizări republicane a societății, ale unui sistem

Titu Maiorescu

Exclusivitate

130 DE ANI DE RELĂȚII DIPLOMATICE GERMANO-ROMÂNE

ANDREAS VON METTENHEIM,
Ambasadorul Republicii Federale Germania în România

Stabilirea relațiilor diplomatice între Germania și România cu 130 de ani în urmă nu constituie începutul relațiilor germano-române, însă reprezintă o piatră de hotar în istoria celor două țări.

Această aniversare ne oferă astăzi prilejul unei retrospective critice și al conștientizării istoriei noastre comune. Marcăm acest eveniment și printr-o expoziție cu documente istorice referitoare la stabilirea relațiilor diplomatice cu România, expoziție care va putea fi vizionată până la sfârșitul lunii mai la Arhivele Naționale din București.

Carol I și Alfred von Kiderlen-Waechter au continuat să corespundă și după ce diplomatul german a părăsit postul de la București

Cancelarul Otto von Bismarck (în acest tablou semnat de Anton von Werner dând mâna cu contele Piotr Șuvalov, al doilea membru al delegației ruse, cel din dreapta) a fost un „mediator cinstit” al lucrărilor Congresului de la Berlin

formitate cu această doctrină, nu se stabileau relații diplomatice cu statele care aveau relații cu R.D.G.-ul – o atitudine care inițial a servit politicii externe a Republicii Federale Germania prin delimitarea sa de R.D.G., ajungând ulterior s-o îngrădească din ce în ce mai mult.

O primă apropiere s-a produs odată cu înființarea, pe bază de reciprocitate, a reprezentanțelor comerciale, în 1963. În 1967, cu prilejul vizitei ministrului român de Externe Corneliu Mănescu la Bonn, a fost anunțată stabilirea relațiilor diplomatice cu România. Cu excepția cazului special al Uniunii Sovietice, România a fost astfel primul stat din blocul estic cu care Republica Federală Germania stabilea relații diplomatice. Una dintre misiunile importante ale Ambasadei Republicii Federale Germania la București era atunci aceea de a sprijini cererile etnicilor germani dornici de emigrare.

În anul 1989 și în perioada următoare, depășirea regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Est a fost o experiență ce a creat o legătură specială între români și germani, legătură ce există și astăzi. Faptul că, pe termen lung, libertatea, democrația și drepturile omului se vor impune întotdeauna a devenit crezul nostru comun.

Prin „Tratatul între Republica Federală Germania și România privind cooperarea prietenească și parteneriatul în Europa”, încheiat în 1992, s-au pus și formal baze noi pentru relațiile dintre Germania și România. Ambele state se declară în acest tratat în fa-

Herta Müller

voarea procesului de integrare europeană și a unei strânse cooperări în toate domeniile.

Să facem un arc peste timp.

Configurația politicii externe europene s-a schimbat fundamental în ultimii 130 de ani. Sfârșitul secolului al XIX-lea a fost o epocă a unor ipoteze complicate și riscante de echilibru, iar prima jumătate a secolului al XX-lea, o perioadă a politicii de forță. În urma experienței celor două războaie mondiale, noi, europenii, am realizat faptul că un parteneriat strâns, bazat pe încredere și pe valori comune, constituie singura cale de urmat pentru întreaga Europă. Acest lucru a fost pus în practică în mod consecvent prin Comunitatea Europeană, Consiliul Europei și C.S.C.E. În acest fel, mediul de configurare a relațiilor germano-române se modificase substanțial.

De atunci, acestea au cunoscut o dezvoltare excepțională atât în plan economic, cât și politic: Germania este cel mai important partener comercial al României, 17.000 de întreprinderi românești au investitori germani, care chiar și în perioadă de criză eco-

nomică și financiară au încredere în potențialul economiei românești în viitor. În plan cultural, poezii și scriitorii de etnie germană, precum Richard Wagner, Herta Müller și Oskar Pastior, au contribuit apreciabil la îmbogățirea literaturii germane.

Cu școlile germane, teatrele germane și celelalte instituții avem o bază valoroasă, care ne permite să continuăm dezvoltarea relațiilor noastre culturale în interesul ambelor țări.

Germania a fost și este unul dintre cei mai hotărâți susținători ai integrării euroatlantice a României. De aceea, ne-a bucurat foarte mult faptul că aderarea la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 a avut loc în perioada președinției germane a Consiliului Uniunii Europene.

Apreciem România drept un partener important, cu care colaborăm intens pentru rezolvarea provocărilor globale, precum schimbările climatice, criza economică și financiară sau combaterea terorismului internațional, atât în cadrul UE și NATO, cât și la nivelul celorlalte foruri regionale și internaționale. Subiectul celei mai recente inițiative este cooperarea regională de-a lungul Dunării, care izvorăște în Germania și se varsă în România, în Marea Neagră. Această inițiativă este concepută și promovată activ de ambele noastre țări.

Astăzi putem privi cu serenitate la ultimii 130 de ani, deoarece ambele țări nutresc acum ferma convingere că doar împreună putem birui provocările de azi și de mâine. ■

educațional ordonat și ale practicării toleranței.

Rolul minorității germane în România, contribuția sa constructivă la prosperitatea țării, năpăstuirile și sacrificiile sale, dar și erorile sale politice meritau o reflecție distinctă în contextul istoriei diplomației, care însă ar fi depășit cadrul acestei prezentări succinte.

Relațiile noastre au cunoscut și perioade extrem de dificile.

În timpul Primului Război Mondial, la doi ani de la declanșarea acestuia, Germania și România se regăseau în două alianțe opuse ca rezultat al unei aritmetici complexe de alianță combinate cu interese divergente. În 1916, România a declarat război Austro-Ungariei, fapt ce a atras după sine declarațiile de război ale Germaniei, Turciei și Bulgariei. Cu participare germană, în decurs de doar câteva luni, cea mai mare parte a teritoriului României a trecut sub ocupație militară. Astfel, relațiile diplomatice au fost întrerupte pentru prima oară. După încheierea Tratatelor de Pace de la Paris, acestea au fost reluate, la câmpuna dintre anii 1920/1921.

Influența germană în Europa Centrală și de Sud-Est, obținută la sfârșitul anilor '30, fie prin sprijinul acordat de regimuri înrudite, fie prin amenințări militare, și confirmată prin Acordul de la München, s-a făcut simțită și în România. În

afară de aceasta, Reichul german și-a consolidat poziția economică în România și prin consimțământul lui Antonescu, dat sub presiune politică, pentru „pactul petrolului”, un pact dezavantajos pentru țara sa.

Responsabilitatea celui de-al Treilea Reich pentru cedarea forțată a Basarabiei și Bucovinei în favoarea Uniunii Sovietice este de necontestat. Prin declararea „dezinteresului” său față de aceste teritorii în Protocolul adițional secret, Hitler a pregătit terenul în această privință, în cadrul unei

„delimitări a sferelor de interes” în Europa de Est. Acest Tratat a reprezentat de la bun început o încălcare a dreptului internațional, nefiind însă decisiv pentru ordinea de pace instaurată după Al Doilea Război Mondial.

Deși politica germană dăuna intereselor românești, mare-

Prezentare a portului popular săsesc cu prilejul „Zilei Patriei Sașilor Transilvăneni”, în localitatea Dinkelsbühl (1981)

șalul Antonescu s-a alăturat în iunie 1941 campaniei germane împotriva Rusiei, în speranța redobândirii teritoriilor pierdute. După înfrângerea trupelor germane și române în 1944 pe câmpul de luptă sovietic și destituirea lui Antonescu de către regele Mihai, România s-a alăturat forțelor aliate, declarând război Germaniei. Aviația militară germană a bombardat Bucureștiul. Ambasadorul german, baronul von Killinger, un membru al SA și predicator al violenței, s-a sinucis.

Faptul că sunt mulți cei care poartă responsabilitatea istorică pentru nedreptățile făcute, înainte de toate, populației evreiești în acei ani, dar și în anii de dinainte, nu absolvă pe nimeni dintre cei implicați.

În 1949, noul stat român stabilește relații diplomatice cu R.D.G. Relații cu Republica Federală Germania nu au putut fi realizate multă vreme, deoarece politica externă a acesteia era determinată de așa-numita doctrină Hallstein, numită astfel după Walter Hallstein, secretar de Stat în Ministerul Federal al Afacerilor Externe, devenit ulterior primul președinte al Comisiei Europene. În con-

Willy Brandt și Corneliu Mănescu în timpul vizitei ministrului român de Externe în R.F. Germania (1967)

Tot de la sfârșitul secolului al XVI-lea datează și alte două mențiuni, de cu totul altă natură însă, despre prezența a doi români la curtea reginei Elisabeta I. Este vorba despre Ioan Bogdan, un pretins fiu al lui Ștefăniță Vodă, și Ștefan Bogdan, unul dintre fiii lui Iancu Sasu (alt domn al Moldovei, 1579-1586), care s-au bucurat de protecția reginei. Scrisoarea de liberă trecere, eliberată de Cancelaria reginei, lui Ștefan Bogdan, în anul 1592, este cel mai vechi manuscris cu privire la raporturile anglo-române, aflat în colecțiile de la British Museum. Figura fiului domnului Moldovei a impresionat societatea londoneză a vremii, după cum o demonstrează și faptul că apare, drept personaj, într-o cunoscută piesă a epocii, reprezentativă pentru teatrul elisabetan, *The Silent Woman* (Femeia tăcută), aparținând cunoscutului dramaturg Ben Jonson (1572-1637).

În cursul următoarelor două veacuri, raporturile bilaterale au fost sporadice, sursele de bază constituindu-le, din nou, relatările călătorilor englezi prin Țările Române: lordul William Paget, ambasadorul regelui William de Orania (1689-1702) la Istanbul, primit în audiență de domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu (1688-1714), la 1703, la întoarcerea în patrie după încheierea misiunii; lordul Baltimore; doctorul Adam Neale, dar și excentrica Lady Elisabeth Craven, ce ne-a lăsat însemnări despre români pline de vervă, umor și pitoresc, descriind cu originalitate obiceiurile de la Curțile domnilor fanarioți de

Ben Jonson l-a inclus ca personaj, într-una dintre piesele sale, pe Ștefan Bogdan, unul dintre fiii lui Iancu Sasu, domn al Moldovei

la București sau Iași, din anii 1786-1788 (*Magazin istoric*, nr. 11/2001).

În acea perioadă, comerțul britanic de la Dunărea de Jos și de pe litoralul Mării Negre, desfășurat sub supravegherea și stimularea Companiei Levantului, a cunoscut o perioadă de înflorire și avânt.

Începutul veacului al XIX-lea a marcat un moment decisiv în evoluția raporturilor bilaterale în plan politico-diplomatic. La 17 ianuarie 1803, Marea Britanie a înființat la București prima sa reprezentanță diplomatică oficială: Consulatul Marii Britanii. Ti-

tularul a fost Francis Summersons, având gradul diplomatic de consul general al Marii Britanii în Țara Românească și Moldova. La 24 martie 1814, era înființat un al doilea consulat al Marii Britanii, la Iași, al cărui titular, William Wilkinson, avea gradul de consul general. În același an, el a fost acreditat, în aceeași calitate, și la București. Lucrarea sa, *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia and Various Political Observations relating to Them* (Privire asupra Principatelor Munteniei și Moldovei și alte observații politice legate de ele) publicată la Londra, în anul 1820, reprezintă prima analiză britanică competentă, operă a unui diplomat, consacrată realităților din Principatele Române.

În ciuda unui comerț înfloritor, în cursul secolului al XIX-lea, politica Marii Britanii față de Principatele Dunărene ale Moldovei și Valahiei (după 1859, față de Principatele Unite și după 1870 față de România), a fost una rece, cvasi-ostilă. Cauza atitudinii distanțate, neamicale, a constituit-o politica orientală a Marii Britanii, în raport cu muribundul Imperiu Otoman, de preservare a integrității teritoriale, integritate jinduită și de Rusia țaristă, ce urmărea, cu orice preț, stăpânirea Istanbulului și a celor două strâmtoare strategice, Bosfor și Dardanele. Logic, așadar, în cadrul politicii sale față de Imperiul Otoman, Marea Britanie a privit cu ostilitate și răceală orice acțiune și tendință a popoarelor asupraite de acesta – deci, și a po-

Primirea lordului Ainslie de către Moruzi vodă

România și Marea Britanie au avut, de-a lungul istoriei, strânse legături, în ciuda distanței considerabile ce le-a separat.

Primul contact politico-diplomatic direct, petrecut între doi diplomați, român și britanic, a avut loc în veacul al XVI-lea, în anul 1527, la Curtea lui Ferdinand de Habsburg (1503-1564), regele Ungariei și Boemiei. Este vorba despre întvederea lui John Wolsey, trimisul regelui Angliei, Hen-

ric al VIII-lea (1509-1547), pe lângă monarhul habsburg, cu solul domnului Moldovei, Ștefăniță Vodă (1517-1527), venit cu misiunea clară de a obține făgăduiala unei alianțe antiotomane. Din păcate, documentul semnalat de Nicolae Iorga, în lucrarea de referință publicată la Iași, în 1917, în limba franceză, *Histoire des relations anglo-roumaines*, nu cuprinde și detaliile respectivei discuții.

Turnul Londrei

Ambasada lordului Ainslie, pe malul Oltului, la 1793

DOVADĂ NAȚIUNII ROMÂNE A SENTIMENTELOR PRIETENEȘTI

ANDREI ALEXANDRU CĂPUȘAN

Interese diferite

În Evul Mediu, legăturile dintre cele două popoare au fost reprezentate mai ales în relatările călătorilor străini. Printre cele mai semnificative și de substanță se pot număra cele lăsate de negustorul John Newberrie (1578) și de diplomatul William Harebone (1581), ambasadorul reginei Elisabeta I (1558-1603) la Istanbul.

De numele ultimului se leagă și un important moment din evoluția raporturilor economice bilaterale. În anul 1588, la încheierea misiunii la Istanbul, William Harebone, aflat pe drumul de întoarcere, s-a oprit în Moldova lui Petru Șchiopul, domn cu care avea strânse relații de prietenie (aflat atunci la a treia sa domnie, 1583-1591). Rezultatul scurtei șederi l-a reprezentat încheierea primului tratat comercial

româno-britanic. Actul le acorda supușilor englezi, la dorința lor, dreptul de a se stabili în Moldova și a face comerț pe aceste meleaguri, cu condiția de a achita, către vistieria țării, o taxă *ad valorem* de 3%. Până la încheierea celui dintâi tratat comercial bilateral modern (24 martie/5 aprilie 1880), privilegiul a constituit baza juridică a schimburilor comerciale între România și Marea Britanie.

La 30 ianuarie/11 februarie, lordul Salisbury l-a informat pe consulul general al Marii Britanii la București, William Arthur White, despre acceptarea de către guvernul englez a propunerii franceze de recunoaștere a independenței României, „cerându-i ca împreună cu omologii lui german și francez să prezinte note de recunoaștere identice, la data propusă de guvernul francez, 8/20 februarie”.

Printr-o telegramă cifrată, expediată la 16 februarie 1880, White i-a adus la cunoștință lordului Salisbury, secretar de Stat la Foreign Office, că făcuse toate aranjamentele necesare pentru ca, împreună cu diplomații german și francez, să prezinte, la data stabilită, note cu conținut identic. A ținut însă să precizeze că, conform procedurii diplomatice, cei doi, fiind numai giranți ai consulatelor generale, puteau deveni doar însărcinați cu afaceri *ad interim*. Pe de altă parte, el își exprima dorința prezențării, în cel mai scurt timp, a scrisorilor de acreditare, dar... în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Marii Britanii la București.

Reprezentantul Marii Britanii, cel dintâi

Și, în sfârșit, în acea memorabilă zi de 8/20 februarie 1880, la capătul unui lung și anevoios drum, reprezentanții diplomați ai Germaniei, Marii Britanii și Franței au prezentat ministrului român al Afacerilor Străine, Vasile Boerescu, câte o notă cu un conținut similar de recunoaștere a statului român independent și suveran. În documentul remis de consulul general al Marii

Ambasadorul Regatului Unit la Berlin, lordul Odo Russell

Britanii, William Arthur White, se arată că „Guvernul Majestății Sale Regina Marii Britanii, dornic de a da națiunii române o dovadă a sentimentelor sale prietenești, a hotărât să recunoască Principatul României ca stat independent, drept care Guvernul Majestății Sale declară că este gata să intre în relații diplomatice regulate cu guvernul princiar”.

În numele guvernului român, Vasile Boerescu le-a mulțumit, printr-o circulară, celor trei mari puteri, după care a comunicat Senatului și Camerei Deputaților conținutul notelor primite, insistând asupra declarației de a fi stabilite relații diplomatice normale, la nivel de legatie, cu statul român independent și suveran.

La 19 februarie/3 martie 1880, William Arthur White a fost primul dintre reprezentanții guvernelor celor trei puteri europene care și-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord la București. În discursul său, principele Carol I și-a exprimat bucuria „de a vedea

stabilindu-se cele mai bune raporturi între România și Marea Britanie, sperând că legăturile de prietenie dintre cele două țări se vor consolida vertiginos în viitor”. Evenimentul a fost comunicat presei britanice, după care, la scurt timp, lordul Northcote a transmis știrea, în mod oficial, și Camerei Comunelor.

La 26 februarie/10 martie 1880, principele Carol și principesa Elisabeta au oferit un dineu în onoarea lui W.A. White, dineu la care a participat întregul personal al Legăției Marii Britanii, alături și de alte personalități ale vieții politice românești.

În baza reciprocității, guvernul român l-a numit pe Nicolae Callimachi-Catargi, fost ministru al Afacerilor Străine și agent diplomatic al României la Paris, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Londra. La 19 iulie, ministrul plenipotențiar al României și-a prezentat scrisorile de acreditare în fața reginei Victoria. Callimachi-Catargi avea să rămână în acea importantă funcție vreme de un an. Succesorul său, pentru următorii zece ani, a fost ilustrul om politic și diplomat de prestigiu al României moderne, anglofil de tradiție, Ion Ghica (august 1881-februarie 1891).

La numai o lună de la importantul eveniment, la 24 martie/5 aprilie 1880, la București, ministrul român de Externe, Vasile Boerescu, și ministrul plenipotențiar William Arthur White au semnat și cel dintâi tratat comercial modern anglo-român.

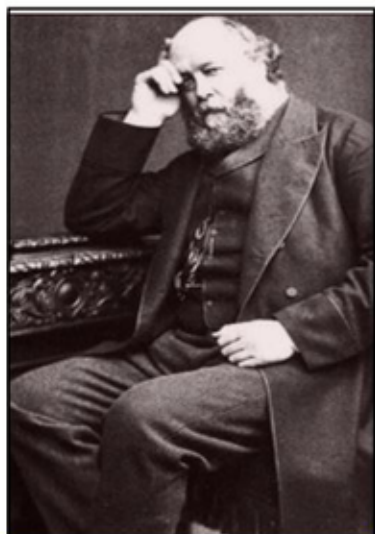
Raporturile politico-diplomatice între România și Marea Britanie au intrat, astfel, într-un nou stadiu de dezvoltare. ■

porului român, alături de popoarele înrobite din Peninsula Balcanică —, de dobândire a independenței statale.

În consecință, Marea Britanie a reginei Victoria (1837-1901) și a premierului conservator Benjamin Disraeli, alături de alte două mari puteri, Germania imperială, a cancelarului Otto von Bismarck, și Franța republicană, s-a numărat printre ultimele mari puteri care, la doi ani după Congresul de la Berlin (1/13 iunie-1/13 iulie 1878), a recunoscut, la 8/20 februarie 1880, statul român suveran și independent, stabilind relații diplomatice, la nivel de legații, conduse de trimiși extraordinari și miniștri plenipotențieri.

Note cu conținut identice

Într-adevăr, cele trei mari puteri (și Italia, alături de ele, până la 6/18 decembrie 1879) au recunoscut independența României după mai bine de un an și jumătate de la lucrările Congresului de la Berlin, numai după ce statul român a consimțit să îndeplinească câteva condiții (articolele 44-46 ale Tratatului). Era vorba despre cedarea celor trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), revenite în componența Moldovei la Congresul de la Paris, din februarie-martie 1856, către Rusia țaristă; acordarea de drepturi civile (cetățenia română) populației evreiești din România, prin modificarea articolului 7 al Constituției de la 1866, și răscumpărarea, de către statul român, a căii ferate Roman-Vârciorova, de la falimentarul consorțiu german „Strousberg“. Dar, iată

*Lordul Salisbury considera
că nu mai trebuie amânată
recunoașterea independenței
României*

cum s-au petrecut evenimentele...

La 26 ianuarie/7 februarie 1880, agentul diplomatic al României la Berlin, Gheorghe Vârnav-Liteanu, a înștiințat Centrala Ministerului Afacerilor Străine că, în urmă cu trei zile, cancelarul Otto von Bismarck anunțase guvernele de la Londra și Paris despre faptul că era dispus să recunoască independența României. Autoritățile străine au răspuns că erau de acord cu

Vasile Boerescu

respectivul act politic, cu amendamentul că trebuia dat mai întâi un răspuns la circulara guvernului român, referitor la articolul 44 al Tratatului de la Berlin. Cu redactarea a fost însărcinat noul ministru de Externe al Franței, Charles de Freycinet. În ziua respectivă, lordul Lyons, ambasadorul Marii Britanii la Paris, i-a remis șefului diplomației franceze o notă în care se arăta: „Lordul Salisbury dorește să-l consulte pe domnul de Freycinet în problema recunoașterii României [...] După părerea sa nu există nici un avantaj în a amâna mai mult această recunoaștere, fiind dispus în același timp să transmită guvernului român nota oficială în care să constate că modificarea adusă legislației sale a fost acceptată cu deplină încredere“ și că „printr-o aplicare «liberală» a acestei legi, el se va conforma exact spiritului Tratatului de la Berlin“.

În spiritul instrucțiunilor primite, după remiterea depeșei, chiar în după-amiaza aceleiași zile, lordul Lyons s-a prezentat într-o nouă audiență la Freycinet, care i-a comunicat că pregătise un proiect de notă pe care reprezentanții diplomației la București ai Angliei, Franței și Germaniei urma să o înainteze guvernului român. Diplomatul a avut grijă să-i înmâneze și un exemplar destinat lordului Salisbury, oferind asigurări asupra faptului că și ambasadorul german în capitala Franței va primi, la rândul său, neîntârziat unul. Secretarul de Stat la Foreign Office i-a trimis o copie și ambasadorului Regatului Unit la Berlin, lordul Odo Russell, exprimându-și, pe acea cale, speranța că textul în cauză va beneficia de „aprobarea guvernului german“.

purtând deviza simbolică „A Deo et Angelo Dacia devicta jacet“. Este tot o pictură alegorică, destinată unor nobili cunosători ai realității vremii. Faptul că șeful pictorilor imperiali a dedicat un tablou bătăliei de la Guruslău, în care Mihai Viteazul și comandantul imperial George Basta au înfrânt pe principele Sigismund Báthory și pe aliații săi otomani, tătari, moldoveni și poloni, spune multe despre însemnătatea ultimei biruințe a domnului român.

George Basta, aliatul care l-a trădat pe Mihai Viteazul

Tabloul lui Hans von Aachen înfățișează, de fapt, victoria oștilor unite ale lui Mihai Viteazul și George Basta împotriva principelui transilvan, revenit pe tron împotriva voinței împăratului de la Praga. A fost realizat după sosirea la Curtea imperială a veștii despre biruința de la Guruslău, trimisă de Mihai Viteazul la 25 iulie/4 august 1601, odată cu steagurile cucerite de la inamic. Acestea au fost înfățișate împreună cu cele trimise tot atunci de Basta împăratului, în castelul din Praga, la 4/14 august 1601, după cum consemnează explicația în limba germană care însoțește gravura ce prezintă chiar ceremonia defilării celor 110 steaguri, pe strada care duce la castel.

Cum, în centrul compoziției, Hans von Aachen a reprezentat ca trofee tocmai zece dintre aceste steaguri cucerite în bătălie, rezultă că tabloul a fost realizat după 4/14 august și foarte probabil înainte de 22 august/1 septembrie 1601, când știrea despre asasinarea lui Mihai Viteazul a ajuns la Curtea imperială, adusă întâmplător de un nobil milanez.

Spre deosebire de tabloul anterior, reprezentând victoria de la Șelimbăr, unde Mihai Viteazul era înfățișat în picioare, în

cel dedicat biruinței de la Guruslău nici Mihai și nici Basta nu apar. În locul lor sunt reprezentate doar simboluri imperiale. Faptul poate fi interpretat în contextul rivalității între cei doi pentru stăpânirea Transilvaniei, după înfrângerea și alungarea lui Sigismund Báthory. Conflictul era mai vechi. Mihai Viteazul fusese ales principe al Transilvaniei de către Dieta țării la 8/18 noiembrie 1599 și nobilimea îi jurase credință. În raport cu imperialii se socotea în aceeași lună locțiitor al împăratului, guvernator și general comandant

în Transilvania. Pentru ca, în iulie 1600, Mihai să „pohtească“ de la emisarii imperiali să conducă guvernământul Transilvaniei cu titlul de principe, pe care îl avusese și Sigismund Báthory, cu transmitere ereditară pe linie masculină. La 2/12 septembrie 1600 Rudolf al II-lea i-a îngăduit „să guverneze Transilvania pentru Maiestatea Sa“, „cât va trăi“, satisfăcându-i și alte cereri.

George Basta, care era doar comandantul trupelor imperiale din Ungaria Superioară (Slovacia), după ce a sprijinit nobilimea ardeleană răsculată să-l înfrângă pe Mihai Viteazul la Mirăslău (8/18 septembrie 1600), a început să țintească el însuși titlul de guvernator al Transilvaniei. Atacat la Sud de Carpați de trupele polono-moldovene conduse de cancelarul și marele hatman Jan Zamoyski,

Mihai a fost nevoit să accepte condițiile impuse de Basta și de nobilii ardeleni, prin tratatul de la Făgăraș, la începutul lui octombrie 1600, pentru o împăcare formală, care i-a îngăduit să treacă în Țara Românească pentru a înfrunta oștile lui Zamoyski.

Adversitatea față de domnul

Lupta de la Guruslău, în viziunea unui gravor anonim; în partea de jos este reprezentată aducerea în Praga a steagurilor capturate de Mihai și Basta

Istorie cunoscută... mai puțin

BĂTĂLIA DE LA GURUSLĂU ÎN VIZIUNEA LUI HANS VON AACHEN

CONSTANTIN REZACHEVICI

Cel de al treilea tablou necunoscut la noi, datorat pictorului flamand Hans von Aachen, pictorul de cameră al Casei de Austria din 1592 – șeful pictorilor împăratului Rudolf al II-lea, stabilit din 1596 la Curtea acestuia din Praga, cel care ne-a lăsat și tablourile privitoare la bătălia de la Călugăreni (1595), după relatarea lui Mihai Viteazul, și cea de la Șelimbăr, cu primul portret păstrat al domnului român (1599; Magazin istoric, nr. 8/2008, 8/2009) – a aparținut aceleiași galerii imperiale de tablouri, care s-au constituit ca o cronică ilustrată a războiului Ligii Creștine împotriva otomanilor și a aliaților acestora (1593-1606). Ca și primele două, el a urmat soarta impresionantă colecții de picturi, un adevărat Luvru avant la lettre, a lui Rudolf al II-lea, răspândită în secolele următoare prin mai toată lumea, de unde cu greu au mai fost aflate. Așa se face că tabloul despre bătălia de la Guruslău, din 24 iulie/3 august 1601, s-a păstrat la Kunsthistorisches Museum din Viena, fiind expus și la Heeresgeschichtliches Museum.

De data aceasta ne aflăm chiar în fața tabloului original pictat de Hans von Aachen, în ulci pe pergament, având mărimea

34x42 cm. Ca și celelalte două picturi amintite, reprezentând biruințe ale lui Mihai Viteazul, și acesta a avut o copie, astăzi aflată la Dresda.

oștenii lui Basta și Mihai, în vreme ce ale acestuia, „situate pe dealul mai mic, au făcut mare stricăciune oastei lui Báthory“, tabloul lui Hans von Aachen prezintă în plan secund doar momentul de sfârșit al bătăliei: șarja oștenilor imperiali și ai lui Mihai Viteazul, de la stânga spre dreapta, pe un câmp plin de norii albi ai descărcării tunurilor. Trei astfel de tunuri sunt chiar figurate aluziv, în acțiune, în tabăra principelui, ai cărui călăreți fug în derută spre dreapta.

Această scenă corespunde relatării lui Mihai trimisă ambasadorului spaniol la Praga, don Guillén de San Clemente, două zile după bătălie (dar dictată a doua zi după aceasta), conform căreia, împreună cu Basta, „am dobândit victoria atât de iute, încât bună parte dintre acei sperjuri de transilvăneni [nobilii unguri – *n.n.*], dimpreună cu turcii și tătarii au pierit, iar cei care și-au căutat scăpare prin păduri sunt uciși acum în chip nedemn“.

În fapt, bătălia în care s-au înfruntat oștile celor doi aliați, circa 22.000-23.000 de oameni, cu cele ale lui Sigismund Báthory, de peste 30.000 de oșteni, a început „în zori“, oricum înainte de 8.00, și s-a intensificat o oră mai târziu, prin duelul puternic de artilerie, inegal ca putere de foc, principele având de opt ori mai multe tunuri. Faza următoare, care s-a desfășurat după ora 15.00, lupta corp la corp, a durat până seara târziu. Mihai Viteazul a acționat la flancul drept, iar Basta la cel stâng, prin manevre tactice, în urma cărora Sigismund Báthory a fost înfrânt, pierzând peste 10.000 oameni și scăpând cu mare greutate în Moldova.

În tabloul lui Hans von Aachen nu apar cele două dealuri, pentru că urmărirea învinșilor a avut loc pe un spațiu întins, în afara lor. În schimb, în prim plan apare alegoria trofeelor.

Tabăra imperială, victorioasă, e reprezentată în partea stângă a tabloului. Împăratul Rudolf al II-lea este simbolizat de emblema sa, capricornul de pe cer, și de partea din față a leului din colțul stâng. Vexiliul roman cu acvilă bicefală timbrată de coroana împărătească închisă e ținut în mâna dreaptă de zeița Diana, care are în mâna stângă o balanță romană a dreptății, aluzie la necredința nobilimii transilvane și a lui Sigismund Báthory, pentru care și-au primit dreapta răsplătită. Alături se află un alt personaj mitologic feminin și o coloană corintică, ce întregesc simbolistica Imperiului Romano-German. În colțul opus, din dreapta, șezând, apare un prizonier nobil încătușat și o față bisericească, căruia i se jalește o femeie reprezentând Transilvania. Pentru a înlătura orice dubii asupra identității acestor personaje, deasupra lor, pe cer, sunt figurate într-o emblema rotundă simboluri transilvane ale vremii: o palmă dreaptă deschisă, un berbec, o pasăre cântătoare și un măgar.

In sfârșit, în centrul imaginii apare o femeie șezând, înlănțuită de arborele trofeelor, care întruchipează *Discordia*, având sub ea o țevă de tun, simbolul celor 50 de tunuri mari și mici cucerite de oștenii lui Basta și Mihai Viteazul. Împărțirea lor a fost un serios prilej de conflict între cei doi. Iar la picioarele acesteia se zăresc o sabie persană, o cască, o lance cu flamură de călăreț și, se pare, o ghioagă.

Ceea ce atrage cel mai mult privirea în acest tablou este arborele cu cele zece steaguri-trofee cucerite, de fapt, nouă steaguri și un tui otoman sau tătarec. Dintre acestea, doar trei pot fi cu adevărat identificate pe bază de embleme: steagul alb cu cei trei colți de elefant ai familiei Báthory, din mijlocul trofeului (după care, desigur, a adoptat și

Hans von Aachen ne-a lăsat și acest tablou ilustrând victoria lui Radu Șerban asupra lui Moise Székely, de lângă Brașov, din vara lui 1603

român nu i-a folosit însă lui Basta. Nobilimea ardeleană l-a alungat, politicos, dar ferm, „lăsându-l să plece” în Ungaria Superioară, la 28 ianuarie/7 februarie 1601, apoi l-a rechemat la conducerea Transilvaniei pe Sigismund Báthory, din refugiul acestuia din Moldova. Acesta s-a grăbit să revină în a doua jumătate a lui martie 1601. Ceea ce a facilitat succesul acțiunii lui Mihai la Curtea imperială din primăvara lui 1601 și apoi dramatica împăcare personală cu Basta, de la 10/20 mai 1601, la

Sigismund Báthory

Cașovia (Kosice). Acolo s-a stabilit și planul de campanie împotriva lui Sigismund Báthory, totul cu implicarea împăratului Rudolf al II-lea.

În ciuda scrisorilor false de trădare către otomani plătuite de Sigismund Báthory și atribuite lui Mihai, ca și a intrigilor, neîncununate de succes, ale lui George Basta la Praga și Viena, pentru îndepărtarea domnului român pe un teatru de luptă secundar, acesta din urmă, venind dinspre Debrețin, și-a așezat tabăra în Transilvania, la Moftinul Mic, unde i s-a alăturat, în cele din urmă, George Basta. Din această tabără, cei doi trebuia să înainteze prin Zalău, spre Cluj. Numai că în calea lor s-a interpus Sigismund Báthory.

După ce a încercat zadarnic să îl despartă pe Basta de Mihai Viteazul, oferind chiar supunerea față de împărat și cerând de două ori un armistițiu, căci aștepta ajutoarele otomano-tătare, principele Transilvaniei și-a stabilit, la începutul lui iulie 1601, tabăra lângă castelul familiei sale de la Șimleu Silvaniei. De aici execută manevre de apropiere de unitățile otomane care veneau din-spre Szolnok, până la satul Ip. La

22 iulie/1 august 1601, i-a sosit știrea că oastea lui Mihai Viteazul și George Basta se îndreaptă pe valea Crasnei, spre Zalău. Dacă ar fi urmat drumul pe această vale, cei doi ar fi întâlnit oastea principelui în strâmtoarea dintre Cehei și Șimleu Silvaniei, fiind nevoiți să dea lupta într-o poziție nefavorabilă pentru ei, anume aleasă de Sigismund Báthory. Cum Basta vizitase mai înainte aceste locuri, cunoscând dezavantajele terenului, cei doi aliați au ales un alt drum spre Zalău, părăsind a doua zi valea

Crasnei și înscriindu-se pe la Sărmășag, pe valea Zalăului, un drum mai scurt, pe care învâluiau pe la flanc drept armata principelui. Báthory a fost nevoit să își schimbe planul. La 23 iulie/2 august 1601 a părăsit valea Crasnei, înaintând în grabă spre Nord-Est, spre a bloca drumul de pe valea Zalăului, în dreptul localității Guruslău. Pe seară și în cursul nopții a ocupat poziție pe dealul cel mai înalt din zonă.

Cei doi aliați au înaintat în ordinea de marș: G. Basta în avangardă, Mihai Viteazul în centru și colonelul Iacob Rottal de Szendrő, cu cei 1.500 de haiduci ai săi, în ariergardă. Odată ajunși în zorii zilei de 24 iulie/3 august 1601 la Apus de Guruslău, au ocupat poziție pe ceea ce s-a numit mai apoi „Dealul lui Mihai”, între Borla și Guruslău.

Relatările vremii vorbesc despre „înălțimea” pe care și-a așezat tabăra Sigismund

Báthory, în timp ce adversarii s-au rânduie vizavi, „pe o înălțime mai mică”, ceea ce corespunde realității. Spre deosebire de cele două gravuri cunoscute mai demult, care reprezintă momentul de vârf al bătăliei, când tunurile lui Báthory, situate mai sus, au tras peste

Praga în vremea împăratului Rudolf al II-lea

Continuăm cu ultima parte a unui articol care răspunde unei tendințe – rezultat al confuziei, uneori, al unei rele voințe, alteori – de a considera numele de România o creație artificială.

DESPRE NUMELE ROMÂNILOR ȘI AL ȚĂRII (ȚĂRILOR) LOR

Academician IOAN-AUREL POP

Atunci când românii și-au constituit primele comunități politice – țări, ducate/voievodate etc. – spre finele mileniului I și la începutul mileniului al II-lea, străinii din jur le-au zis acestor alcătuirii, în chip firesc, Valahii, Vlahii, Blachii, terrae Blachorum, cu variante. Sunt multe astfel de formațiuni, deopotrivă la Sud și la Nord de Dunăre, nuclee de state medievale și apoi, unele, state deplin constituite. De exemplu, cele două voievodate românești, locuite și conduse de români, de la Nord de Dunăre, se cheamă în multe izvoare Valahia Mare (Țara Românească) și Valahia Mică (Moldova) sau Ungro-Vlahia (Vlahia dinspre Ungaria) și, respectiv, Ruso-Vlahia (Vlahia dinspre Rusia). Banatul este numit uneori în Evul Mediu Valachia Cisalpina (adică „Țara Românească de dincoace de munți”), iar într-o serie de documente latine din preajma anului 1500 referitoare la Banat sunt pomenite judecăți făcute nu după „dreptul românesc”, ca de obicei, ci după „dreptul Țării Românești” (ius Volachie). Cu alte cuvinte, Banatul era o Țară Românească pentru locuitorii lui, adică o Valahie pentru cei din afara lui.

Coperta albumului *Vues et costumes pittoresques de la Valachie*, apărut la Paris în 1843

Mihai Viteazul steagul său de damasc alb, cu emblema corbul cruciat, steag preluat și de Radu Șerban), cel din extrema stângă, cu emblema capul de bour negru, pe fond roșu, cu chenar argintiu, steag de călărime, deoarece are colțurile retezate, poate cel al corpului condus de boierul Ursu, care comandase în această luptă „un număr oarecare de călăreți și curteni”; ultimul, din partea dreaptă a trofeului, cu un chenar probabil argintiu sau auriu, marginile retezate și însemnele orașului și scaunului Odorhei, o mână cu spadă care străpunge un cap de urs, o inimă, o coroană și o semilună, înscrise direct pe suportul de pânză, fără obișnuitul cerc al emblemei. Dintre celelalte, unul bicolor, alb cu roșu, este foarte probabil un steag polonez, însă alte cinci, două cu dungi orizontale și trei monoculare, nu pot fi identificate.

Atât i-a fost de ajuns lui Hans von Aachen pentru a crea un tablou dinamic și eroic, având în centru arborele cu trofee, gen pe care îl va repeta doi ani mai târziu, pentru a ilustra victoria lui Radu Șerban asupra lui Moise Székely de lângă

Brașov, din vara lui 1603. Oricum, steagul moldovenesc de călărime e foarte interesant, face pereche bună cu cel al unității de pedestrimă moldovenească, cucerit tot la Guruslău, dar în timp ce acesta din urmă e cunoscut mai demult, după desenul lui G. Puchner, cel reprodus de Hans von Aachen e cu totul necunoscut. Nu apare nici între cele 110 steaguri aduse la Curtea din Praga, marți 4/14 august 1601, și desenate în culori în cursul săptămânii următoare, până la 11/21 august, de artileristul G. Puchner, al cărui manuscris a ajuns la Dresda, fiind cunoscut și în România.

Tabloul flamandului Hans von Aachen închinat victoriei de la Guruslău e încă o dovadă a ecoului rapid pe care l-a avut aceasta la Curtea imperială de la Praga. Numai că atunci când pictorul își prezenta lucrarea împăratului, Mihai Viteazul nu mai era în viață. Căzuse jertfă ambiției și invidiei lui Basta, după un început de nouă stăpânire în Transilvania, de numai 16 zile, stăpânire pe care am văzut că în septembrie 1600 Rudolf al II-lea i-o recunoscuse „cât va trăi”! ■

Eveniment

NOAPTEA DEMNITARILOR

În zilele de 5 și 6 mai s-au aniversat 60 de ani de la „Noaptea demnitarilor”, momentul arestării foștilor membri ai guvernelor anterioare anului 1945. Cu acest prilej, Muzeul Presei „Sever Bocu” din Jimbolia a organizat, în data de 5 mai, la ora 19.00, în colaborare cu Muzeul de Artă din Timișoara, un simpozion și o expoziție de presă și fotografii. În actuala clădire a muzeului timișorean a funcționat, până în toamna anului 1943, Prefectura județului Timiș-Torontal.

Au fost evocate figurile a patru mari personalități din istoria orașului și a Banatului, arestate în acea noapte: Sever Bocu (1874-1951), ministru al Banatului, conducătorul Directoratului VII Teritorial Timișoara, lider al țărâniștilor bănățeni, parlamentar, editor al săptămânalului *Voința Banatului* și al cotidianului *Vestul*, apărute la Timișoara, redactor și director la *Tribuna* (Arad), decedat la Sighet; Dimitrie Nistor (1890-1963), avocat, lider P.N.L. Timiș, parlamentar, prefect de Timiș-Torontal (1933-1937), secretar de Stat în Ministerul de Interne (2 noiembrie 1944-18 februarie 1945), decedat în Penitenciarul Botoșani (1963); Coriolan Băran (1896-1979), lider P.N.Ț., prefect de Timiș-Torontal, primar al Timișoarei, secretar de Stat în Ministerul de Interne în cabinetul Armand Călinescu, deținut politic în perioada 1950-1956; Aurel Baci (1886-1953), decan al barourilor de avocați din Tg. Mureș și Timișoara, subsecretar de Stat în Ministerul Justiției în guvernul Octavian Goga, decedat la Sighet.

Vali CORDUNEANU,

Director al Muzeului Presei „Sever Bocu”, Jimbolia

latină anumite sunete (mai ales vocale) specifice limbii române. Faptul că autorul mărturie de mai sus este maghiar, adică un cunoscător al românilor, este extrem de important, fiindcă el i-a putut auzi pe români cum îi ziceau efectiv celei mai vechi dintre țările lor.

Atestarea pentru secolul al XVI-lea a numelui de România în legătură cu Țara Românească de atunci nu este surprinzătoare. Era firesc să fie așa, în urma întregii evoluții istorice. Țara Românească a păstrat și prin numele său denumirea poporului pe care-l adăpostea, a conservat cea dintâi și sub aspect politic identitatea românească și și-a asumat latent misiunea de reconstituire a unității tuturor românilor. Erau mai multe țări românești, cum arătam. Iorga credea chiar că „Țara Românească a avut odinioară un sens pe care foarte mulți l-au uitat și unii nu l-au înțeles niciodată; ea însemna tot pământul locuit etnograficește de români“.

Denumirea de *rumânie* („românie“) mai are un vechi înțeles (cunoscut bine de lingviști, de istoricii limbii) și se referă la numele dat limbii vernaculare, limbii vorbite de români: atunci când s-au făcut primele traduceri scrise din alte limbi (de cultură, liturgice și de cancelarie) în limba română prin secolele XV-XVI, apar expresii de genul „s-au dat de pe slavonie pe rumânie“ ori „de pe latinie/latinie pe rumânie“ sau altele precum „diac de latinie“, „diac de slavonie“ ori „diac de rumânie“, semn clar că referirea se face la limbă. Există însă și mărturii care arată că limba română era denumită „rumânească“, după vechiul adjectiv *romanesca*, -a, -um,

din epoca romană târzie. De altminteri, mulți autori din Evul Mediu târziu și din perioada Renașterii leagă nu numai fondul limbii române, ci și denumirea ei folosită de români (adjectivele *romana* sau *romanesca* ori adverbul *rumuneste*) de originea romană a românilor. Pentru acești autori, care știau că limba se chema la ea acasă *romana* sau *romanesca* (și nu valahă), era clar că și poporul care o folosea avea o denumire similară, derivată din latinescul *Romanus*. De altminteri, unii dintre ei spun în chip explicit acest lucru în scrierile lor.

Prin urmare, ca și vecinii lor unguri sau greci – care nu se numesc pe sine unguri și nici, respectiv, greci – și ca multe alte popoare, românii au un nume pe care, până relativ recent, străinii nu l-au folosit și foarte mulți dintre ei nici nu l-au cunoscut. Nici românii nu au cunoscut numele de vlah și nu l-au folosit. Numele de rumân/român este cel puțin la fel de vechi ca acela (acelea) dat (date) de străini, dar este atestat mai rar și mai târziu. Numele oficial al țării acela de România este modern ca formă și atribuire pentru spațiul actual, dar el are o vechime considerabilă. Numele de România cu formele sale de pronunție medievale trebuie să fi circulat

în paralel cu denumirea de Vlahia/Valahia, fiind o emblemă pentru identitatea, pentru conștiința de sine a locuitorilor unui spațiu anumit. De altminteri, chiar fără existența unor izvoare în acest sens, dacă poporul se chema pe sine *rumân* și își numea limba *rumânească/rumână*, după tipicul moștenit din latină, este absurd să credem că țările locuite de acest popor, de variatele ramuri ale lui, aveau exclusiv denumiri regionale sau provinciale. Se știe sigur, din vechi izvoare (cum s-a văzut), că Moldova, Banatul, Făgărașul, Maramureșul etc. erau numite uneori și *terrae valachorum* sau *Valachiae/Vlachiae/Volachiae*, adică „țări ale rumânilor“ sau „rumâni“.

Denumirea de Dacia s-a pierdut încă din Antichitate, când vechiul regat al lui Decebal a devenit o provincie romană, adică o Romanie, împărțită apoi în mai multe Romanii. Reluarea denumirii de Dacia s-a făcut sub impulsul umanismului, din exteriorul societății românești, prin maniera autorilor epocii Renașterii de a arhaiza denumirile de locuri din epoca lor. În acest fel, Țările Române (dar și Danemarca! – *Magazin istoric*, nr. 11/2008) erau numite Dacia, Ungaria devenea Pannonia, Bulgaria și Serbia Moesia etc. Acestea, după retragerea și căderea Romei, au ajuns să fie treptat entități latine, mai mari sau mai mici, situate și la Nord și la Sud de Dunăre și înconjurată de populații nelatine. Latinitatea lor este dovedită deopotrivă de numele propriu, intern, acela de *Romanii*, și de cel extern, dat de alogeni, de *Vlahii*. Romaniiile sau Vlahiile sud-dunărene s-au tot redus și risipit după migra-

Ruinele podului ridicat de Traian la Drobeta Turnu Severin

Evident, este logic să se presupună că românii nu le ziceau acestor țări ale lor Vlahii – din moment ce ei nu utilizau denumirea de vlah –, ci în alt fel, probabil cu un termen derivat din rumân/român. Nicolae Iorga, printr-o intuiție extraordinară, ivită însă dintr-o cunoaștere profundă, le-a zis „Romanii” sau „Romanii populare”. Pentru această idee atât de fecundă nu existau însă decât mărturii indirecte, anumite aluzii sau vagi indicii, ceea ce i-a făcut pe mulți istorici să fie sceptici. Un astfel de indiciu este grăitor: atunci când s-a trecut la limba română și s-au tradus texte mai vechi din greacă, latină slavonă etc., termenul echivalent pentru Valahia era invariabil Țara Românească, ceea ce este totuna cu Romania sau România.

Străinii nu puteau însă folosi acest nume când se refereau la vreun stat locuit și condus de români, din mai multe motive. Primul a fost relevant deja: ei aveau pentru români numele de vlahi și era perfect natural să derive din acesta numele țărilor vlahilor. Pe de altă parte, regiunea est-europeană de la Sud de Munții

Episcop,...

Balcani și de la Nord de Constantinopol, mărginită la Est de Marea Neagră numită arhaizant și Tracia – apare în Evul Mediu în unele surse, inclusiv cartografice, cu numele de „Romania”, în amintirea Imperiului Roman și a stăpânirii sale de odinioară. De aici, turcii otomani au dat provinciei pomenite numele de „Rumelia”, folosit până târziu în secolul al XIX-lea. Acest nume de Romania/Rumelia nu avea însă niciun conținut etnic, ci doar unul politic. El era doar amintirea unui stat și nu exprima existența unui popor. Este de notat, totuși, un fapt tulburător: în această Romanie de la Nord de orașul lui Constantin trăiau și mulți vlahi sau români balcanici (aromâni), împinși acolo (după marea invazie a slavilor) pe când erau doar latinofoni pe cale de a deveni români. Ei îi ziceau, de exemplu, Salonicului Sărana, rotacizând vechiul nume latin de Salona, după rânduiala limbii române.

Relativ recent – dar fără ecoul meritat – istoricul Șerban Papacostea a pus în lumină o sursă care dovedește indubitabil că românii îi

ziceau în vechime Țării Românești și România sau cumva foarte asemănător. Izvorul este din secolul al XVI-lea, fiind un memoriu al iezuitului ungar Ștefan Szántó, prin care se cerea înființarea la Roma a unor colegii pentru diverse națiuni, între care și pentru *Valachia inferior, quae Romandiola et Romaniola dicitur*. Clericul spune că țara aceasta era vecină cu Transilvania, că se numea odinioară Dacia și că locuitorii ei vorbesc limba italică coruptă, pe care italienii o puteau însă înțelege. „Romaniola”/„Romandiola” este un derivat sau o coruptelă de la *Romania*, o variantă a acestui nume. Iezuitul ungar spune că „Valachia inferioară este numită Romaniola” și „Romandiola”, fără să spună de către cine. Se înțelege însă că de către locuitorii săi, românii, pe care îi prezintă ca italiano-foni/latinofoni, descendenți de la Roma. Firește, românii nu pronunțau *Romania* sau *Romaniola/Romandiola*, dar iezuitul nu a putut reda în

...boier din Țara Românească...

...și român din Hațeg, trei acuarele din același album în limba germană din secolul al XVIII-lea, în care cei trei sunt menționați ca vlahi din Valahia, respectiv vlah din Transilvania

anihilate, îndepărtate, neutralizate, prin contribuția românilor, dar mai ales prin evoluția raporturilor internaționale. Mult mai persistente, mai insistente, mai dureroase și mai grave au fost pericolele venite dinspre Răsărit, începând cu migratorii și sfârșind cu tancurile aducătoare de comunism. De peste un mileniu, românii au trăit obsesia amenințării Răsăritului. De aceea, din multivalența lor moștenire identitară, și-au cultivat mai ales componenta occidentală. Era clar încă din secolele XIV-XV că „lumina” încetase să mai vină de la Răsărit. În vreme ce acest Răsărit se ticăloșea tot mai mult, cultura și civilizația, pe vechiul fond al clasicismului greco-latin și al creștinismului, înflorea în Apus. Apusul a devenit astfel un model de urmat. Roma – Vechea Romă – era parte substanțială a acestui model, era poate simbolul lui eclatant. Numai că Roma era în secolele XIII-XIV catolică, iar legătura cu ea era mijlocită de alte state catolice, mai ales de Regatul Ungariei. Această legătură era obturată puternic de ortodoxia românilor, de presiunile de catolicizare a lor, presiuni care nu urmau întotdeauna numai calea convingerii. Aceste presiuni de catolicizare purtau, ademenitor, sigiliul Romei, dar se făceau, în chip dureros, prin prisma Ungariei. În mintea românilor (mai ales a acelor stăpâniți direct de Ungaria), catolicismul se suprapunea peste numele de Ungaria, adică peste numele unui opresor,

iar umbra aceasta se proiecta uneori și asupra Romei, unde rezida capul bisericii apusene.

Astfel, credința bizantină și legătura prin slavi cu „Noua Romă” (Constantinopolul), dar și tendințele de catolicizare pe filieră ungară deveniseră piedici destul de serioase pentru cultivarea amintirii Romei dintâi și a latinității. Totuși, românii aveau Roma chiar în numele lor! Și erau singurii deținători ai acestui „privilegiu” mărturie clară pentru ideologi nu numai a latinității lor, ci și, împreună cu această latinitate, a sorinții lor occidentale. De aceea, legăturile cu Occidentul s-au reluat în Epoca Modernă după alte principii, iar numele de România un fel de Romă translatată la Dunăre, la Carpați și la Marca Neagră a devenit pentru români o puternică marcă identitară, născută și făcută în același timp, construită deopotrivă de istorie și de ideologie, dar puternică și perenă.

Pentru străini, în general, analiști ai scenei politice contemporane, este greu de înțeles acest fenomen, aceste identificări ale popoarelor

central-sud-est europene prin numele lor, prin limbă, prin religie și confesiune, prin origine și prin tradiții. De aici provin în mare parte și catalogările grăbite și superficiale ale acestor state și popoare, numite de la Viena încoace, în sens peiorativ, balcanice. Doar studiul atent și profund al trecutului le poate revela destinul și le poate explica atitudinile. Iar acest studiu înseamnă cunoaștere și înțelegere. Ceea ce nu scuză erorile, lașitățile, carențele, dar le plasează sub semnul umanului, al normalității istorice, al receptării firești. Identitățile naționale sunt o realitate de viață colectivă ca atâtea altele și nu au în esență lor nimic malefic. Au fost folosite uneori în scopuri malefice – ca și identitățile familiale, religioase, politice etc. –, ceea ce nu trebuie să le facă în sine odioase, ci pur și simplu firești, ca viața.

În lumina celor de mai sus, este evidentă legitimitatea folosirii numelui de român (și de Țară Românească) încă din finalul etnogenezei, adică din clipa constatării existenței românilor ca popor. Iar acest moment coincide cu intrarea în istorie a tuturor popoarelor române, la sfârșitul mileniului I al erei creștine. Prin urmare, romanicii orientali ai Europei sunt pentru ei români (rumâni) și pentru ceilalți vlahi (cu variante) încă din secolele al IX-lea-al X-lea. Cu atât mai mult este justificată folosirea numelui de român pentru secolele ulterioare ale Evului Mediu. ■

Harta Daciei, 1595, dăltiță colorată de mână, apărută în lucrarea lui Ortelius *Theatrum orbis terrarum*

ția masivă a slavilor (după anul 602) și după formarea statelor acestora. Ultima mare zvâcnire a unei asemenea Vlahii, adică a unei vieți politice superior organizate de românii de la Sud de fluviu, dar în alianță cu slavii, a fost Imperiul Româno-Bulgar, format la finele secolului al XII-lea, sub dinastia românească a Asăneștilor.

Dimpotrivă, la Nord de Dunăre, nucleele politice românești se ridicau pe măsură ce decădea politic și demografic românitatea balcanică. Aici, între Dunăre și Carpații Meridionali (sau Alpii Transilvaniei, cum le ziceau occidentali), s-a format, la cumpăna secolelor XIII și XIV, prin reunirea mai multor Vlahii, prototipul statului românesc medieval, adică Valahia Mare sau Țara Românească. Românii i-au zis mereu acestei mari alcătuiți politice proprii – compuse din români și condate de români – Țara Rumânilor/Românilor, Țara Rumânească/Românească și, cum se vede, pe alocuri, chiar Rumânia/România. De altminteri, așa cum pentru oricine denumirea de *Germania* este sinonimă cu cea de *Deutschland* (care, tradusă literal în românește, înseamnă „Țara Germană”), tot așa numele de Țara Rumânească/Românească nu poate fi decât un sinonim perfect al denumirii de *Rumânia/România*. Dacă *England* (tradus literal „Țara Angliilor”) este un sinonim perfect al denumirii de Anglia, dacă *Scotland* („Țara Scoților”) este totuna cu Scoția și dacă *Magyarország* („Țara Maghiară”) este numele oficial actual al Ungariei, nu vedem de ce si

*Foaia de titlu a lucrării apărute
la Venetia, 1601*

cum am putea susține că între numele de „Țara Românească” și cel de România ar fi vreo deosebire. De altminteri, chiar și astăzi, românii, mai ales în mediul rural, când se referă între ei, în limbaj colocvial, la România, îi zic „Țara Românească”. Prin urmare, pentru români, numele de Rumânia/România nu este decât o formă a denumirii de Țara Românească/Românească, adaptată timpurilor moderne, dar

*Alegorie a victoriei rușilor contra otomanilor,
18 septembrie 1769, lângă Hotin.
Primiți inițial ca posibili eliberatori
de primejdia otomană, rușii au devenit curând
o amenințare mult mai mare*

extrasă din trecut, cu rădăcini în trecut și justificată de istorie.

Astfel, în epoca de emancipare națională, când se presupunea că fiecare națiune trebuia să aibă un stat național care să-i reunească pe toți membrii săi, românii aveau demult un nume pregătit pentru țara lor. Nu a fost un nume inventat nici de Dimitrie Philpide, nici de pașoptiști, nici de primul domn al Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza, și nici de ministrul său de Externe, Mihail Kogălniceanu. Era un nume venit dintr-un trecut adânc, pe care-l purtasera într-un fel sau altul, la un moment dat, toate alcătuirile politice ale românilor. Era și numele pe care l-a avut neîntrerupt de la 1300 încoace „Țara Românească“, adică cel mai vechi și mai prestigios stat medieval românesc, care și-a asumat (inclusiv prin perpetuarea numelui) misiunea latentă de reconstituire a unității politice a poporului al cărui nume îl purta.

România şi-au început istoria ca o „enclavă latină la porţile Orientului” sau ca o „insulă de latinitate într-o mare slavă” şi au rămas mereu într-o vastă regiune de interferenţe şi varii influenţe. Această regiune a fost adesea ameninţată în stabilitatea şi existenţa ei, deopotrivă dinspre Apus şi Răsărit, dinspre Nord şi Sud. Ameninţările au îmbrăcat uneori forme destructive sau dizolvante, extrem de periculoase pentru identitatea românilor. Gravele pericole dinspre Sud şi Nord, dar mai ales cele dinspre Vest au fost mai de timpuriu

Scena capturării lui Șamil

în Caucaz, iar între 1777-1780 a fost construit un întreg șir de cetăți între Azov și Mozdok. Acestea, împreună cu linia Terek, serveau ca puncte de plecare în expedițiile de supunere a popoarelor muntene.

În fața amenințării ruse și cu scopul declarat de a apăra islamul, cecenii s-au regrupat în jurul șeicului Mansur. Revolta a început în 1785 și a fost primul „război sfânt” cu „necredincioșii”. Cecenii au reușit să învingă în primă fază trupele țariste. Autoritățile ruse au mărit numărul soldaților trimiși în zonă și, în cele din urmă, „Războiul sfânt” a eșuat din cauza disensiunilor dintre clanuri. În 1791, șeicul Mansur a fost făcut prizonier și trimis în Rusia, unde a murit în captivitate, în 1794.

În 1801 Sankt Petersburgul a anexat Georgia, iar în 1813, Persia a cedat Imperiului Rus teritoriile actualului Azerbaidjan și Daghestan și o parte din Estul Georgiei. După aceste cuceriri, cecenii au intrat „automat” în cadrul Imperiului Rus. Nemulțumiți de noua situație și protejați de pădurile și pantele munților, cecenii atacau de multe ori satele și garnizoanele rusești de la poalele Caucazului.

După victoria din războaiele napoleoniene, țarul Alexandru I s-a consacrat con-

solidării Imperiului. Începând din 1816, Caucazul a revenit în primul planul preocupărilor sale. Pentru a extinde stăpânirea imperiului asupra unei regiuni atât de agitate, țarul a trimis aici un erou al războiului împotriva francezilor,

generalul Ermolov, care și-a propus să „pacifice” triburile și să construiască linii de fortificații (în 1818, în această zonă a fost construită cetatea Groznaia, viitoarea capitală a Ceceniei).

La 12 mai 1817, Ermolov a ordonat trupelor sale să treacă Terekul. Începea astfel Războiul Caucazian (1817-1864).

Ca și în 1785, și de această dată islamul i-a unit pe cecenii și pe celelalte popoare nord-caucaziene în lupta contra rușilor. Nord-caucazienii au declanșat „războiul sfânt”, care a atins punctul maxim în timpul imamului Șamil.

În fața luptătorilor credinței, bine organizați, Rusia a aliniat 150.000 de soldați. Dar în ciuda acestei desfășurări de forțe, războiul a fost lung și costisitor pentru Sankt Petersburg. Cecenii duceau o luptă de gherilă, într-un mediu muntos, unde trupele rusești au fost mult timp incapabile să-și domine adversarii. Pacificarea visată a devenit un război de exterminare.

Imamul Șamil s-a predat în august 1859. A urmat un exil masiv al populațiilor caucaziene; 100.000 de ce-

ceni au fost deportați în Imperiul Otoman, unde mulți au murit de foame sau de boli. În schimb, cazacii erau încurajați să vină și să se stabilească pe pământurile rămase libere. Niciodată de atunci nu s-a mai putut instaura o pace totală în Caucaz.

Cecenii s-au revoltat din nou în timpul războiului ruso-otoman din 1877-1878 și în timpul revoluției ruse din 1905, de fiecare dată represaliile ruse însângărând Caucazul.

Cecenii, susținătorii bolșevicilor

După revoluția din februarie 1917, cecenii au aderat la Uniunea Popoarelor de la Munte (sau Republica Montană a Caucazului de Nord), din care mai făceau parte actualele Ingușetia, Osetia de Nord, Kabardino-Balkaria, Daghestan și o parte a ținutului Stavropol.

După revoluția din octombrie 1917, cecenii au intrat în conflict cu cazacii. Pentru că aceștia din urmă erau susțină-

Generalul Ermolov

Doi lideri ai rezistenței cecenilor: șeicul Mansur (stânga) și imamul Șamil

VASILE ROTARU

Situată în Nordul Caucazului, Cecenia este de jure republică autonomă în cadrul Rusiei. Cu o suprafață de 17.300 km² și o populație de aproximativ 1.200.000 de locuitori, se învecinează la Sud cu Georgia, la Nord cu ținutul Stavropol, iar la Est și Vest cu alte republici autonome rusești: Daghestan, Osetia de Nord și Ingușetia. Cecenii se numesc pe ei nohci și sunt cel mai mare popor din familia vainahilor (din care mai fac parte ingușii, bații și kistii – ultimele două popoare locuiesc în Georgia). Conform tradiției populare, etnonimul „cecen” vine de la Cecenaul, satul unde cecenii i-au învins pe cazaci în anul 1732.

Cecenii locuiesc în zona Caucazului de mai bine de 6.000 de ani. În Evul Mediu s-au aflat sub dominația kazarilor și a alanilor, în secolul al XIII-lea au avut de suferit din cauza invaziei mongolilor, iar în secolul al XIV-lea, din pricina celei a lui Timur Lenk.

Perioada Micii Glacii uni de la sfârșitul Evului Mediu i-a determinat pe ceceni să coboare din zonele montane în cele de la poalele Caucazului, unde au intrat în conflict cu cazacii, care

începuseră să se stabilească în zonă.

Islamul a pătruns în Cecenia în secolele XVII-XVIII, combinând tradiții locale animiste cu credința în Allah. Societatea cecenă era structurată în clanuri, care coabituau într-o egalitate formală, „liberi și egali ca lupii”. În cultura cecenă onoarea și ospitalitatea au ocupat dintotdeauna un loc mai important decât la orice alt popor caucazian. Amintirea strămoșilor și religia reprezentau, de ase-

menea, elemente importante în viața cecenilor.

Rușii declanșează „războiul sfânt”

Anexarea Crimeii de către Imperiul Rus și trecerea Georgiei Orientale sub protectorat rus, în 1783, îi deschideau perspective ademenitoare Ecaterinei a II-a în Caucaz: râvnitul drum spre Indii. În 1776 a fost luată decizia creării unei noi linii întărite

cecenii au mai fost deportate alte cinci popoare: ingușii, karaceaii, balkarii, tătarii din Crimeea și calmucii. Între 23 februarie-9 martie 1944, sub supravegherea personală a lui Beria, 478.000 de ceceni și inguși au fost înghesuiți în camioane și apoi trimiși cu trenuri de marfă în Kazahstan. În plină iarnă, fără hrană și apă, „călătoria” care a durat câteva zile în șir a făcut ca între 170.000 și 200.000 de ceceni să moară pe drum.

În plus, Beria a decis să distrugă satele montane izolate, care ar fi putut constitui o eventuală bază a rezistenței cecene. Cel mai mic protest al populației era urmat de execuții în masă. În februarie 1944, în timpul operațiunilor de deportare, din cauza unei furtuni de zăpadă, populația din aulul Haibah nu a putut fi transportată către căile ferate. 700 de civili, în majoritate femei, copii și bătrâni au fost închiși într-o fermă și arși de vii. Cei care au încercat să fugă au fost împușcați.

La 7 martie 1944, R.A.S.S. Ceceno-Ingușă a fost desființată. Dintre cele 24 de raioane ale sale, cinci au fost atribuite R.A.S.S. Daghestan, cinci R.A.S.S. Osetia de Nord și un raion întreg și patru parțial R.S.S. Georgiană. Pe restul teritoriului, la 22 martie 1944, a fost creată Regiunea Groznenskaia, în cadrul R.S.F.S. Ruse. În noua regiune au fost aduși 78.000 de oameni din R.S.F.S. Rusă, R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească.

De asemenea, autoritățile sovietice s-au angajat în eliminarea sistematică a amintirilor despre ceceni. Arhivele, documentele istorice, științifice și literare erau arse în

autodafeuri imense în Piața „Lenin” din Groznii. Arme, statui, bijuterii, covoare etc. erau confiscate și donate muzeelor din Moscova și Leningrad sau intrau în colecții private. Majoritatea monumentelor istorice (70% după estimările actuale) a fost distrusă, ca și cum se voia negarea existenței cecenilor și a culturii lor. Etnocidul cultural a continuat până la moartea lui Stalin.

Reabilitarea cecenilor

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. din 1956 a anunțat începerea procesului de destalinizare a U.R.S.S. În 1957 au fost denunțate deportările din 1944 și s-a permis „popoarelor pedepsite” să se întoarcă acasă. La 9 ianuarie 1957, prin ordinul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., a fost restabilită R.A.S.S. Ceceno-Ingușă.

În următorii doi ani, 232.000 de ceceni și inguși au revenit în R.A.S.S. Ceceno-Ingușă. Întoarcerea lor a creat însă probleme serioase. Ce-

cenii și ingușii au întâmpinat mari dificultăți în a-și găsi un loc de muncă și de trai din cauza rușilor instalați aici. Rușii reprezentau deja 28% din populație, față de 59% ceceni și 13% inguși.

În 1958, orașul Groznii a fost cuprins de un conflict violent între ceceni și ruși. Totul a pornit după ce un cecen a omorât un copil rus care îl insultase. A doua zi, 40.000 de ruși au ieșit în Piața „Lenin” din Groznii cerând o nouă deportare a tuturor cecenilor. Mulțimea a luat cu asalt clădirea C.C. al P.C. local, cerând răzbunare. Până la urmă, autoritățile locale au calmat mulțimea, iar problema a rămas undeva în aer.

Cecenii au continuat să fie discriminați. Economia Ceceno-Ingușetiei era împărțită în două: populația urbană, în marea ei majoritate rusă, era încadrată în industria petrolieră, sectorul auto, sănătate, educație și servicii sociale; populația rurală, ceceni și inguși, 64% din populația R.A.S.S., lucra în agricultură și construcții. Republica era invadată de ruși care veneau să lucreze în industria petrolieră, fiind mult mai bine plătiți decât localnicii. În capitala Groznii, cecenii reprezentau doar 10% din forța de muncă. Cecenia devenise o enclavă imperială rusă. În armata sovietică existau instrucțiuni secrete care interziceau ridicarea unui cecen la gradul de general. Un comunicat al Ministerului Apărării sovietic a scos la iveală existența acestei măsuri în 1987, când s-a anunțat prescrierea ei, ceea ce a permis ca Djohar Dudaev să devină primul general cecen, în 1989. ■

(Va urma)

Primul general de origine cecenă din armata sovietică, devenit apoi lider al rezistenței față de Moscova: Djohar Dudaev

torii vechiului regim și deci erau de partea Armatei Albe, cecenii s-au aliat cu bolșevicii. Ei au primit cu entuziasm revoluția bolșevică, care promitea să le redea autonomia.

Nu toți cecenii erau de acord cu bolșevicii. În martie-aprilie 1918, cu sprijinul clerului și al turcilor, fiul unui naib de-al lui Șamil, Najm ad-Din, a încercat să reinstaureze imamatul. S-a proclamat al patrulea imam al Caucazului de Nord, a alungat organele de conducere bolșevice din regiune, dar a fost rapid învins de Armata Roșie. El a continuat lupta de gherilă în munții Ceceniei și ai Daghestanului.

Până în 1921, bolșevicii au acceptat autonomia totală a cecenilor și legile islamice locale. Dar în scurt timp, au uitat de promisiuni și au trimis detașamente armate care să-i dezarmeze forțat pe ceceni. Lupta împotriva sovieticilor a fost marcată de răzcoalele din 1922, 1924 și 1925 (când s-a recurs la artilerie și bombardamente aeriene asupra satelor de munte pentru pacificarea regiunii) și a continuat până către 1930.

La 20 ianuarie 1921, odată cu înființarea R.A.S.S. Muntene, Cecenia a intrat în cadrul noii republici autonome. A fost transformată în Regiune autonomă în cadrul R.S.F.S. Rusă la 30 noiembrie 1922, iar la 15 ianuarie 1934, Cecenia și Ingușetia au fost unite într-o regiune autonomă, care, la 5 decembrie 1936, a devenit Republică Autonomă Sovietică Socialistă.

În 1929, asemenea întregii U.R.S.S., și Cecenia a fost supusă procesului de colectivizare. Ca răspuns la arestă-

Tunari cazaci din Terek, la începutul secolului trecut

rile arbitrare și la confiscările de produse și animale, cecenii au trecut iar la rezistența armată: arhivele erau incendiate și zeci de agenți ai OGPU (poliția politică) erau asasi-nați. Lupta de gherilă a durat până în 1931, când au fost arestați 35.000 de ceceni și inguși pentru „activitate antisovietică”. Anii următori au continuat cu distrugerea intelighenției locale, cu arestarea a 3.000 de ceceni în 1932 și apoi a încă 14.000, adică 3% din populație, în 1937. Astfel, între recensământul din 1937 și cel din 1939, populația R.A.S.S. Ceceno-Ingușă s-a micșorat cu 35.000 de oameni.

Deportarea popoarelor „dușmane”

În iarna anului 1940, când Stalin încă era aliatul lui Hitler, Cecenia a fost cuprinsă de o nouă revoltă împotriva sovieticilor. Conduși de scriitorul Hassan Israilov și avocatul Mairbek Șeripov, răsculații i-au alungat pe bolșevici și au proclamat Guvernul Popular Revoluționar Provizoriu, în frunte cu Israilov. După începerea ostilităților germano-sovietice (22 iunie

1941), răsculații au decis să elibereze întreg Caucazul și să-și proclame independența. Moscova și-a folosit avioanele – care ar fi fost mult mai utile pe front, contra trupelor germane – pentru a bombarda aulele cecene și pentru a pune capăt răzcoalei. În timpul unui raid a fost ucis și Mairbek Șeripov. Hăituit de sovietici, ascunzându-se în peșterile Caucazului, Hassan Israilov a fost omorât de sovietici doi ani mai târziu.

În 1943, Stalin a decis să scape odată pentru totdeauna de problema caucazienilor neloiali. Cecenii și ingușii au fost acuzați de colaborare cu naștii. Cercurile de emigranți ceceni, inclusiv nepotul imamului Șamil, avuseseră unele contacte cu autoritățile germane, dar în Cecenia, posibilitățile de a colabora cu inamicul erau limitate. Wehrmachtul nu a reușit să ajungă în timpul războiului până în Cecenia. Așadar, acesta nu era decât un pretext pentru deportările care au urmat.

Planul de deportare a popoarelor din Caucaz a fost elaborat în octombrie 1943, sub denumirea de operațiunea „Cecevița”. Stalin a organizat această acțiune în cel mai mare secret. Pe lângă

Mai întâi, au fost achiziționate trei ansambluri de boiserii originale, din secolul al XVIII-lea, devenite disponibile prin demontarea lor din clădiri istorice. Acestea erau formate din lambriuri cu sculpturi și decorații aurite, menite să îmbrace pereții interiori de la pardoseală și până la srafa tavanului. În cadrul acestor panouri erau câmpuri rezervate pentru tapiserii, oglinzi, uși cu ancadrame bogat ornamentate, iar una dintre săli era prevăzută cu o excepțională pictură în medalion. Pentru adaptarea vechilor lambriuri la dimensiunile și formele saloanelor, ele au fost completate cu elemente de legătură executate în atelierele Casei Jansen, în același stil ca și piesele originale.

Apoi, au fost cumpărate cinci tapiserii originale din secolul al XVIII-lea, din seria *Jocuri de copii*, după desenele lui Demoisselet, lucrate la manufactura de la Gobelins, și au mai fost comandate, prin firma Jansen, pentru mobilarea adecvată a sălilor de recepție, lucrări noi, în stil de epocă: o masă de sufragerie pentru 60 de persoane, 50 de scaune de lemn sculptat, patru mese-console, un șemineu de marmură, un covor stil Ludovic al XIV-lea, cu dimensiuni impresionante de 6/18 m, lucrat la manufactura de la Savonnerie, precum și garnituri metalice din bronz cizelat, pentru ferestre.

Pentru supravegherea acestor comenzi a fost angajat Maxim Ansaloni, arhitectul

Victor Bădulescu,
cel care a murit la Sighet

Băncii Naționale a Franței. De asemenea, fiecare achiziție a fost expertizată de președintele corpului de experți de la Hotel Drouot, Bourdariat, precum și de Fred Mary, profesor la Luvru și la Biblioteca Națională a Franței. În anul 1946, la București, la Banca Națională, încă mai exista speranța finalizării acestui proiect. Astfel, prin Victor Bădulescu și Alfred Beneș, au fost trimise în Franța, la Casa Jansen, 800 de grame de aur fin, pentru auritul lambriurilor și mobilierului.

Deși tot ce s-a achiziționat, în valoare totală de 18.319.047 lei, a fost achitat integral în anul 1946, ultima plată făcându-se prin Mircea Lăzeanu, director la B.N.R., obiectele aflate în deplina proprietate a B.N.R. nu au mai putut fi aduse în țară, rămânând în păstrare la firma Jansen din Paris. Singurele piese din această mare achiziție, care au ajuns la București,

înainte de 1946, au fost cele aduse în anul 1943: patru tapiserii din renumita serie *Jocuri rusești*, executate după desenele lui J.B. Le Prince, și două tapiserii din seria *Diana și Endymion*, toate lucrate la manufactura de la Beauvais. De asemenea, au fost aduse trei tablouri, un Teniers, un Lacroix de Marseille și un Huet.

După mai mult de zece ani, la 19 ianuarie 1959, Casa Jansen a notificat Băncii Centrale de la București că are de plată suma de 84.765 franci francezi noi, pentru asigurarea și conservarea mobilierului și a pieselor decorative aflate în custodia respectivei firme. Dar, în anul 1959, Banca Națională a României era deja istorie, aceea parte a istoriei despre care era interzis să se vorbească. Mulți dintre foștii guvernatori erau înțemnițați la Sighet. Chiar și Victor Bădulescu, cel care se implicase în realizarea superbilor decorațiuni, murise la Sighet.

După notificarea primită la 19 ianuarie 1959 de la Casa Jansen, Direcția Administrativă din Banca de Stat a solicitat sprijinul Ministerului Comerțului. La 6 februarie 1959, Direcțiunea relații II din acest minister răspundea printr-o scrisoare, din care rezultă că s-a adresat firmei Jansen de la care a obținut un inventar al bunurilor aflate în custodia sa. Prin intermediul Legației R.P.R. din Franța, a fost contactat la Paris arhitectul Macovei, care, însoțit, cum spune

MOBILIERUL FRANCEZ DE LA BANCA NAȚIONALĂ

MIHAELA TONE

● Achiziționate piese originale, de secol XVIII, care fuseseră demontate din clădiri istorice franceze ● Cinci tapișerii din seria „Jocuri de copii“, o masă de sufragerie pentru 60 persoane, un șemineu de marmură, covor stil Ludovic al XIV-lea ● După achitarea a 18.319.047 lei, obiectele nu mai pot fi aduse în țară ● Clasa muncitoare nu mai are nevoie de ele ● Și cu banii luați, și cu datorie către cei care le păstrau la Paris ● Constanța Crăciun se interesează de soarta pieselor ● Printr-un ordin, transferate Secretariatului General al Consiliului de Miniștri ● Deocamdată, dispărute fără urmă

ORDIN :

Art.1.- Se transferă de la Banca de Stat a Republicii Populare Române-Centrul, către Secretariatul General al Consiliului de Miniștri, următoarele mijloace fixe :

- un covor de 18/6 m. tip Savonnerie, în valoare de 121.530 lei.
- 5 tapișerii, reprezentând „jocuri de copii“, datînd de la sfîrșitul sec.XVIII, în valoare de 145.830 lei.

Art.2.- Se autoriză scăderea din evidențele Băncii de Stat a Republicii Populare Române a mijloacelor fixe susmenționate.

Art.3.- Tov. director al Direcției Administrative din Centrul Băncii de Stat a Republicii Populare Române este însărcinat cu executarea prezentului Ordin.

DIRECTOR GENERAL,

L. Penorean

Ordinul de transfer al obiectelor de artă, din octombrie 1963

În anul 1940, pe strada Doamnei din București, a început construcția noului palat al Băncii Naționale a României. Etajul cinci al edificiului a fost conceput ca un spațiu pentru recepții și întruniri festive. În acest scop, au fost proiectate: un hol cu cinci uși duble de stejar, stil Ludovic al XV-lea (13/24 m), un salon mare pentru recepții (9/17 m), un salon mic,

de colț (9/9 m), și un salon de marmură (9/21 m). Pentru aceste spații, arhitecții și conducerea băncii au ales un mobilier și decorațiuni de excepție. Astfel, în anii 1942-1943, au fost achiziționate din Franța mai multe piese originale, iar altele au fost comandate spre a fi executate. Toate, atât cele vechi, cât și cele noi, erau de o calitate și o valoare artistică deosebite.

Tapișerie din manufacturile de la Gobelins

● Banu Dumitrache lasă moștenire dumbrava soției, Bănesei ● Valsuri, polcă și cancan, dar și mâncare și băutură ● Herăstrău, de la ferăstrău de tăiat lemne ● Chioșcul lui Alexandru Vodă Ipsilanti ● Locuitorii mahalalelor – în grădina Bordei și în grădina Ioanid ● Sfârâie pastrama de capră, ustură ghiudemurile ● Înviorați de băutură, oamenii, la veselie, se mai și păruiau ● Rămășițele ospățului, cu cioburi de farfurii și sticle

1 MAI ÎN BUCUREȘTI

Bucureșteni dintr-o epocă mai târzie decât cea descrisă în rândurile de mai jos, îndreptându-se către locul de petrecere

LELIA ZAMANI

Din vremuri vechi, prima zi a lunii mai a fost în conștiința populară de la noi o zi specială. A fost ziua în care întreaga natură, renăscută din amorțirea frigului, cunoștea pe deplin bucuria și feeria primăverii, ca prima zi a lunii florilor (florar).

Ziua de 1 Mai poartă și numele de Armindenii, după Sfântul Ieremia, a cărui sărbătoare este atunci (Simion Florea Marian, Sărbătorile la români, 1901). Obiceiul era, în această zi, la românii din Bucovina, Moldova și la cei din Muntenia de „a frige de Armindenii un miel și a se duce în pădure într-o dăbravă, luncă, la vie sau în grădină, unde este iarbă verde, a se pune acolo la umbra unui copac și mâncând friptură de miel, a bea pelin și, dacă nu este din acesta, atunci vin din celălalt, punând în el pelin verde“.

Nelipsiți de la petrecere erau și lăutarii „de le cântă și astfel petrec apoi până către seară, când se întorc în sat cântând și bând, împodobindu-se pe la pălării cu flori de liliac, dacă e înflorit, și cu pelin verde“. Dacă prima zi de mai cădea miercuri sau vinerea, adică în zi de post, petrecerea nu mai putea avea loc, din pricina restricției la carne. Cu toate acestea, erau și excepții, deoarece „ciociașii de la țară“ nu țineau seama de astfel de interdicții și-l „petrec întotdeauna“.

Nici locuitorii Bucureștilor nu făceau excepție în a sărbători această zi, iar ieșirea în natură devenea o tentăție de neocolit. Cea mai mare parte dintre locuitorii Capitalei, având pregătit coșul cu de-ale mâncării și băuturii, o porneau la iarbă verde, unde petreceau toată ziua, sărbătorind în chipul acesta primăvara. La mare cinste de Armindenii era pelinul, atât planta verde, cât și vinul de pelin. Apa de izvor, împreună cu vinul, cafeaua și tot felul de bunătăți aduse de acasă făceau parte din veselia obligatorie a Armindeniiului.

chiar arhitectul, de „tovarășul consilier M. Petrescu“, a mers la sediul Casei Jansen, din rue Royale nr. 9, unde li s-au prezentat tapiseriile păstrate în seifuri, precum și lambriurile și mobilierul aflate în depozitele firmei din rue St. Sabine.

Având ca pretext faptul că Palatul Nou al băncii era, în 1960, ocupat de Ministerul Finanțelor, iar banca nu mai era în măsură să folosească mobilierul, arhitectul a propus următoarea soluție: o parte dintre lambriuri să se vândă la Paris, prin Casa Jansen, în scopul acoperirii datoriei de 85.000 franci francezi; mobilierul să rămână în folosința Legației Republicii Populare Române (R.P.R.) din Paris; restul lambriurilor și decorațiilor să fie cedate Muzeului de Artă pentru decorarea unei săli de artă franceză.

În perioada 1960-1963, a intrat în scenă Constanța Crăciun, ministru adjunct la Ministerul Învățământului și Culturii, care a semnat un referat din care aflăm că „tov. Maioreanu, președintele Băncii de Stat, cunoaște problema, dar nu mai este interesat în preluarea lucrărilor“, și a solicitat „să se reverifice lucrările din punct de vedere al valorii pe care o reprezintă, numindu-se pentru aceasta o comisie din persoane competente și de încredere“. De asemenea, Legația R.P.R. la Paris a încercat, fără succes, să trateze cu firma Jansen vânzarea unora dintre piese și a informat cancelariile de la

București că datoria băncii către firmă, pentru custodie și conservare, a ajuns deja la 109.633 franci francezi.

În acest moment, „persoanele competente și de încredere“ implicate și-au adus aminte și de arhitecții care au proiectat Palatul Nou și au dus tratative pentru achiziționarea lucrărilor. La 26 iulie 1960, Radu Dudescu și Nicolae Crețoiu au fost solicitați să întocmească un referat pentru „tov. ministru adjunct Constanța Crăciun“. Aflăm astfel, de la sursă, istoria achiziționării mobilierului francez. Concluzia lor este că, „avându-se în vedere calitatea și valoarea artistică atât a pieselor originale, cât și a celor nou executate [...], este de dorit ca întregul material să fie adus în țară“. Convinși că la Banca de Stat a R.P.R. lambriurile și decorațiile realizate în stilul secolului al XVIII-lea nu-și mai găsesc locul ori poate sfătuiți de acei „oameni de încredere“ de la care Constanța Crăciun aștepta o soluție, cei doi arhitecți au propus ca piesele originale,

lambriurile și tapiseriile să fie atribuite Muzeului de Artă, iar lucrările noi, covorul și mobilierul să fie folosite, la propunerea Ministerului Învățământului și Culturii, în altă parte.

Ultimele documente pe care le cunoaștem în momentul de față în legătură cu „mobilierul francez“ conțin o delegație pe care Coloman Maioreanu, președintele Băncii, a semnat-o, la 6 iulie 1962, pentru „domnul Deac Mircea, de profesie critic de artă [...], autorizat de către Banca de Stat a R.P.R. să ia legătura cu firma Jansen din Paris, str. Royale nr. 9, pentru a se interesa de situația obiectelor comandate de fosta Bancă Națională a României, având dreptul să ceară toate lămuririle necesare în scopul informării Băncii de Stat“. La aceeași dată, Mircea Deac a semnat o dovadă în care se arată că a primit de la Banca de Stat un dosar cu 30 de file, cuprinzând copii după scrisori și referate în legătură cu mobilierul, precum și șase fotografii.

Ce s-a întâmplat cu superbe decorațiuni, urmează să aflăm prin continuarea cercetărilor în arhive. Singurele piese menționate ca fiind aduse în țară sunt covorul Savonnerie și cele cinci tapiserii din seria *Jocuri de copii*. Ca într-o poveste de acum bine cunoscută, aceste opere de artă au fost transferate de la Bancă spre Secretariatul General al Consiliului de Miniștri, prin Ordinul nr. 354 din 19 octombrie 1963 al președintelui Consiliului de conducere al băncii. ■

Notificare a Casei pariziene Jansen pentru obiectele aflate în custodia sa

de Herasca, „un fel de diligențe încăpătoare, acoperite cu piele și care se găseau în oraș, în mahalaua Herasca de lângă Sfânta Vineri“, alții cu „trăsuri de piață sau cu briști cu leagăn, tocmită cu o zidouă mai înainte“, iar alții pe jos, remarcă George Costescu. Veneau în grupuri de prieteni sau familii. Mai toți duceau cu ei coșuri pline cu mâncare și băutură. Odată ajunși, alegeau un loc pe iarbă, la umbră, de preferință, și, într-o clipită, femeile întindeau pe jos pături, ștergere și chiar rogojini. Apăreau îndată și farfuriile cu tacâmuri și tăvile pline cu bunătățile preparate acasă. Nici băutura nu era uitată, căci aveau grijă bărbații de asta. De altfel, aceștia plecau destul de repede de lângă consoarte și copii, pentru a vedea ce mai puteau aduce la masă, bunăoară ceva raci vii pentru fiert ori pește viu, pentru o saramură de „caracudă, biban, albișoară sau roșioară“, cu mult ardei iute.

De asemenea, se puteau cumpăra vin, mici, cașcaval, pâine, ridichi, precum și oale noi de un litru. „Cumpărai mai întâi o oală nouă nesmălțuită sau mai multe la prețul de zece bani una, apoi te duceai la cumpăratul vinului. Într-un gârlici de pivniță era așezat un butoi cu vin; un om sta în picioare și împărțea. Fiecare mușteriu întindea oala sub cană, vinarul o deschidea și lăsa să curgă vinul, după ce primea anticipat suma de 80 de bani, plata litrului. O coadă nesfârșită aștepta să vie rândul fiecăruia“ (Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*). Urma o altă coadă, la care bărbații așteptau răbdători, la grătarele cu mititei, după care plecau în căutare de ridichi, pâine și cașcaval. Peste tot, de jur-împrejur

„strigăte, împinsături, îngheșuială, miros de cârnați, înădușeală“.

În sfârșit, toate cele de trebuință fiind achiziționate, bărbații se întorceau la familii și prieteni și începea festivalul. La mare cinste era, pe lângă cele cumpărate, și friptura de miel, chiar dacă era rece, adusă și făcută acasă, și cei câțiva pui la frigare, rumeniți și îmbictori, căci erau puși la foc chiar acolo. Se adăugau și pastrama, brânza nouă cu ceapă și usturoi verde, pe lângă care aluneau ca unse țoiurile cu țuică, care sporeau și închinările ce se făceau. „Era pitoresc. Bărbații dezbrăcați de jiletcă ori la cămașă, femeile cu testimelele desfăcute, cu coadele resfirate, toți înviorați de băutură, vorbeau deodată ori cântau; câteodată aceste petreceri se sfârșeau și cu strașnice părueli“, scrie Bacalbașa. Nelipsiți erau și lăutarii, de regulă un scripcar, un cobzar și un țambalagiu, care cântau cântece de joc, dar și de inimă albastră, transformând prânzul aparent liniștit într-un adevărat chef, care cu greu se stingea. Lui Alecu Russo, pe la 1828, îi plăceau cântecele care se cântau de Armindeni în copilăria lui. Le numea „dulci, mângâioase și dureroase“, cântece „ce rup inimile“.

Răcoarea serii, oboseala copiilor și terminarea stocului

de băutură erau semnalul de sfârșit al petrecerii. Plecarea bucureștenilor nu se făcea însă în liniște, căci peste tot se auzeau pocnete de oale sparte, obiceiul fiind ca oala de lut folosită la băut vinul să fie spartă cu putere de pământ, odată cu părăsirea locului de „bătaie“.

Întoarcerea acasă se înfăptuia într-o cu totul altă ordine decât la sosire. Înainte, în trăsurile din față, se aflau cucoanele cu copii mai mult adormiți, după ele veneau slugile, cu brișca, unde se găseau și vasele și tacâmurile murdare și sticlele goale, și doar la sfârșit veneau și boierii nedeșlipiți de taraf și de restul de sticle de vin pentru a încheia cum se cuvine ziua. Bucureștenii aflați pe jos abia se târau spre casă, chiar dacă acum coșurile le erau mai mult goale. Oboseala, mâncarea multă și vinul băut își spuneau cu prisosință cuvântul. Câteva zile în șir Băneasa, Herăstrăul, Șoseaua, Pantelimonul, Filaretul, precum și celelalte grădini păstrau prin iarba lor coji de ouă roșii, cioburi de farfurii și sticle, hârtii rupte, precum și tot felul de rămășițe de la ospățul zilei de Armindeni.

După Armindeni, urmau încă alte două petreceri îndătinat: Sâmbăta Drăgaicei și apoi Sâmbăta Morților. Venea un interval mai mare de pauză, care se sfârșea de Ziua Crucii, la 14 septembrie, când începea și Cărstovul Viilor.

După cum se poate vedea, petrecerea de 1 Mai ori de Armindeni, cu ieșirea la iarbă verde, a fost una îndătinată, sărbătorită cu mult timp înainte de apariția revendicărilor muncitorești și de sărbătorirea zilei de 1 Mai ca zi a celor ce muncesc. ■

Lacul Herăstrău, numit așa pentru că aici funcționa un ferăstrău de tăiat lemne

Dar ieșirea la iarbă verde nu se făcea oricum. Bucureștenii, grupați pe familii ori prietenii, stabileau din vreme unde să petreacă ziua de 1 Mai și ce bucate și băutură să aducă cu ei. Locurile socotite a fi potrivite pentru acest gen de ieșiri erau, în afară de unele grădini cu birt, unde se putea mânca și bea bine, „pajiștile împădurite din Băneasa Herăstrăului și Mogoșoaia, cele de pe apa Colentinei și de la «Trei lulele» din Ciurel (pe apa Dâmboviței în sus) sau, mai apropiate, cele din preajma fântânii Brâncovenei de sub Cotroceni și a lui Cantacuzino de sub Dealul Filaretului” (George Costescu, *Bucureștii vechiului regat*).

Între locurile unde ieșeau bucureștenii era Băneasa, aflată în Nordul Capitalei. Dumbrava fusese lăsată moștenire de către Banul Dumitrache Ghica soției sale, de unde și numele de Băneasa. Odinioară, de Armindenii, acolo era locul preferat al boierilor, care veneau împreună cu familiile și cu slugile. Acestea din urmă aveau îndatorirea de a aduce bucatele pregătite din vreme și a-i servi pe stăpânii lor, când li se cerea. O descriere extrem de plastică a petrecerii de Armindenii de la Băneasa o face locotenent-colonelul Dimitrie Pappasoglu, care nu vorbește nimic de mâncare și băutură, ci de ofițeri, boieri, boieroaice, fiii și fiicele acestora, care se desfătau în acea dumbravă cu poezii, valsuri, polcă și cancan, dar și cu întreceri de cai. Totul, în cântecul păsărilor, la care se alăturau muzicile vremii.

Numele de Herăstrău se pare că vine de la faptul că apele Colentinei puneau cândva în mișcare un ferăstrău de tăiat lemnul. Așa s-a

Dimitrie Pappasoglu

născut numele lacului și al locului dimprejur. Acolo venea să se răsfețe cu tot felul de delicatose, în acorduri de meterhanea, și Alexandru Vodă Ipsilanti, care pusese a i se ridica și un chioșc.

O altă destinație era Grădina Bordei care, prin 1880, se înfățișa ca „o adevărată pădure cu arbori bătrâni și tineri, cu pajiști frumoase”, unde veneau „locuitorii mahalalelor să petreacă începutul primăverii”, ne povestește Paul Filip, în *Bătrânul Cișmigiu*.

Și în Grădina Ioanid, grădină mare cu pomi fructiferi, veneau, prin 1870-1900, locuitorii din mahalalele învecinate la iarbă verde.

Un alt loc unde mai mergeau bucureștenii de 1

Mai, înainte de jumătatea secolului al XIX-lea, era livada baronului Barbu Bellu. Aflată pe Calea Șerban Vodă, livada avea pe lângă meri, cireși, pruni și nuci, și copaci exotici: portocali și lămâi. Locul era destul de întins, cu izvoare având apă bună, iar mai jos un heleșteu plin cu pești. „Negustorii, arendași ai grădinii baronului, umblau printre mesele mușterilor ori printre pâlcurile întinse pe iarbă, cu târgile în brațe și potrivindu-le gâtul lung peste bărdacele setoase, slobozeau vinul cu buricul degetului. Când li se istoveau puterile și banii, clienții trânteau cu oala în pământ, ca să nu mai bea alții după ei. Nu era de mirare atâtea sete, când pe grătare sfârâia pastrama de capră, iar pe tarabe spânzura semiluna ardeiată a ghiudemurilor. Chiar și plăcintele răsturnate în uriașe tăvi de aramă, peste cotloane cu jar, când erau cu brânză, aveau atâtea piper, că abia se mai cunoștea tocătura. Cum de obicei se mânca și cu carne, și cu brânză, doar vinul alina necazurile mușterilor”, relatează Al. Predescu, în volumul *Dâmboviță, apă dulce...*

La 1858, la propunerea lui C.A. Rosetti, Barbu Bellu a donat orașului livada care, împreună cu o parte a moșiei Văcărești, a fost folosită pentru înființarea cimitirului ce avea să-i poarte numele. Se pare că,

în primii ani de după înființarea cimitirului, bucureștenii încă veneau aici de Armindenii, obișnuiți cu locul.

De altfel, numeroase erau pădurile, grădinile, livezile și pajiștile în care bucureștenii petreceau de Armindenii... După ce hotăra locul unde urma să meargă, fiecare ajungea acolo după posibilități: unii cu trăsurile

Hipodromul ridicat pe locul lăsat moștenire soției Banului (adică Bănesei)

Ce sacrificiu!
(Logodnicul nu e dintre
cei mai arătoși, dar e
bogat și, cu pretul
propriei libertăți,
sărmana fată plătește
ajutorul dat familiei
flămânde)

Toți or să pice
(O femeie de condiție ușoară stă la
fereastră, ca momeală. Vin militari,
țărani, ba chiar și călugări... Ea cere
Domnului să-i facă să pice, iar
celelalte îi jumulese)

Care dintre noi este mai îndrăgostit?
(Nici unul, nici celălalt.
El este un escroc sentimental,
ea nu se gândește
decât la celelalte întâlniri)

ALBUM ISTORIC

*Somnul rațiunii
naște monștri*

Sălile Kretzulescu ale Muzeului Național de Artă din București găzduiesc, începând din 25 martie, expoziția Fațete ale conștiinței. Capriciile lui Goya, care prezintă 80 de gravuri din celebra serie a „Capriciilor” (gen de gravură cu subiect liber), realizată de pictorul spaniol Francisco de Goya, (1746-1828), și publicată în perioada 1797-1799.

Organizată în colaborare cu Ambasada Regatului Spaniei în România și cu Institutul Cervantes, expoziția are, prin piesele expuse, nu numai o valoare artistică deosebită, ci și un mesaj moral de mare actualitate, la 200 de ani distanță. Goya, cum dovedesc și gravurile selectate de noi, este critic, chiar necruțător cu societatea spaniolă a vremii. Sanționează, satirizând, vicii umane, de altfel proprii și altor societăți, din vremea lui și nu numai a lui: corupția, vanitatea, prostia, lășitatea, prostituția etc., o sancțiune operată cu un inegalabil har artistic.

Până la strămoșul lui

(Măgarii se laudă că se trag din nobili, care, la rândul lor, se trag și ei din aceeași stirpe, din moși-strămoși)

*Nimeni nu se recunoaște
(Lumea e o mascaradă.
Totul este contrafăcut,
chipul, veșmintele, vocea)*

Nu-i nimeni să ne dezlege?
(Sunt oare un bărbat și o femeie ce se
zbat să scape din strânsoare?
Ori mă înșel și sunt doi căsătoriti
cu forța?)

Acum e momentul
(Episcopii și canonicii, după un somn
bun, se trezesc târziu pentru slujbă,
cască și se gândește doar cum să nu
facă nimic)

Să știe oare învățăcelul
mai mult decât
daseălul?
(Un daseăl catâr
nu te poate învăța decât
să ragi)

Dumnezeu s-o ierte: era chiar
maică-sa
(O prostituată nu-și mai recunoaște
nici propria mamă, ajunsă să
cerșească)

Ele torc subțire
(Torc atât de subțire, încât
nici dracul nu poate desface
urzeala)

rioară a existenței sale; relațiile stabilite între membrii unei familii în momentul nașterii și evoluția vieții fiecăruia dintre ei (promisiuni făcute pruncului de către unul dintre părinți înainte de naștere); calitățile (trăsături particulare, caracteristici) părinților și înrăurirea pe care acestea le au asupra vieții urmașilor, după naștere; excepționalul, genialitatea, relația cu extrasenzorialul.

Motivul cu răspândire universală al nașterii miraculoase a eroilor mitici, a celor civilizatori sau a personajelor care populează basmul fantastic constituie un nucleu central din care se ramifică mai multe tipuri. El este familiar multor categorii de narațiuni atestate în cultura populară românească, care au funcții diferite: legendă (de obicei, dinastică sau referitoare la istoria nașterii unor eroi luptători), snoavă (mai rar atestată), baladă și, cu deosebire, basmul fantastic. În această din urmă categorie narativă motivul amintit interrelaționează, adesea, cu cel al destinului (sortii, predestinării, ursitei – datului, scrisului, zodiei), uneori, al norocului și cu motivul fraților gemeni.

Motivul destinului (soarta) a fost analizat într-o manieră unică de C. Noica, în eseu despre *Sentimentul românesc al ființei*, în care autorul caută o riguroasă afirmare ontologică, „o afirmare a ființei adevărate”, pe care crede că a identificat-o în acel „dar nesperat al culturii noastre folclorice adus umanității”, exprimat în basmul publicat

**Folcloristul și scriitorul
Petre Ispirescu (1830-1887),
ale cărui basme au încântat copilăria
multora dintre noi**

de P. Ispirescu *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Cu deosebire, această reunire specială de motive – naștere miraculoasă-soartă – este reprezentativă pentru ceea ce ar putea constitui gândirea profundă despre existența terestră a individului și rolul acesteia în raport cu restul lumii, cu mediul înconjurător (citește, natura), și cosmosul (citește, restul creației). Alăturarea celor două motive pare a reprezenta ceea ce Mircea Vulcănescu includea în capitolul *Rostul și soarta*, din excepționala lucrare *Dimensiunea românească a existenței*, ca raport al chipului cu forma. „Între înșii metafizici românești, comunicația nu este de ordinul relației, ci existența lor înșăși, ca ființe individuale, pare legată, în plinătatea ei, de posibilitatea de a-și afla un rost [s.n]) printre alții, adică de

referința, de reflexul de existență în generalitate pe care îl cuprinde chipul lor.”

În urma consultării unui volum apreciabil de texte, s-a confirmat o mai veche ipoteză referitoare la calitatea diferită a basmului, publicat înainte de înregistrarea mecanică, față de cea a narațiunilor înregistrate cu ajutorul benzii de magnetofon, după anul 1953, când textele pot fi și ascultate, nu numai citite. Mai ales textele publicate în secolul al XIX-lea și primele decenii ale celui următor se dovedesc a fi fost mult influențate de culegători care, în realitate, au rescris narațiunile, păstrând, cu mai multă sau mai puțină grijă, succesiunea episoadelor, motivele principale, numele personajelor, formulele specifice. Fiecare culegător devenea atunci, prin forța împrejurărilor, povestitor și scriitor, textele publicate fiind marcate de înzestrările personale.

Nu putem susține că ne sunt cunoscute personalitățile povestitorilor populari, ca individualități, din acea perioadă, cu puține excepții. De aceea, până la înregistrarea mecanică, avem acces mai mult la felul în care își reprezintă culegătorii-povestitori și nu povestitorii populari propriu-ziși lumea basmului, eroii, spațiul, timpul și toate celelalte elemente alcătuitoare. De multe ori ne-am pus întrebarea dacă unele probleme de natură filosofică, larg dezvoltate în textele narative, nu sunt reflexe ale cunoștințelor, credințelor, încredințelor sau dorințelor culegătorilor-povestitori. În-

VOINICUL, CEL CU CARTEA ÎN MÂNĂ NĂSCUT

SABINA ISPAS

Basmul este specia prozei populare pentru a cărei interpretare este necesar un anumit context social. Basmul, în general, și basmul fantastic, în mod special, sunt puncte de referință pentru definirea fenomenului folcloric. Raportându-ne la funcțiile speciei și având în vedere diversele caracteristici și nuanțe prin care se diferențiază subunitățile ei, putem defini alte unități etalon ale epicii populare în proză sau versificată: mitul, acolo unde el există, legenda, snoava, amintirea, mai nou numită „istorie personală”, balada, eposul eroic etc. Basmul oferă cele mai diverse și coerente modele culturale, întregind imaginea despre lume și viață pe care o are fiecare grup uman.

Un basm fantastic este legat intim de structurile de adâncime ale culturii tradiționale, sensuri și simboluri, alegorii sau metafore, cu mare grad de reprezentativitate. Între actul narativ propriu-zis și funcțiile educativă și modelatoare sunt relații nuanțate divers, după calitatea grupului ascultător: copii,

adulți, grup mixt, agricultori, păstori, pescari, lucrători la pădure etc. Pentru instruirea nonformală, el este o specie de bază, care cumulează diferite tipuri de informații, de la tradiții și obiceiuri, la noțiuni și modele de gândire abstractă, referitoare la om și viața lui, în cadrul terestru și cosmic.

Unele grupe tematice au ca puncte de pornire nașterea și copilăria. Între situațiile speciale din care decurg cele mai importante evenimente, concentrate în jurul eroului/eroinei, sunt câteva tipice: sterilitatea, concepția (miraculoasă) și nașterea eroului sau eroinei, gemelariitatea, copilăria și dezvoltarea calităților fizice și intelectuale („năzdrăvănia”, clarviziunea, înțelepciunea, vitejia, semne corporale sau obiecte-mărci însoțitoare), soarta (destinul, ursirea și

ursitoarele), genealogiile excepționale.

Narațiunea urmărește traiectoria vieții eroului sau eroinei dinspre un debut adesea lipsit de spectaculos, incert și fără orizont, spre definirea progresivă, descoperirea propriei personalități și cucerirea unui statut social superior.

Motivul destinului

Basmele încifrează, prin utilizarea mijloacelor de

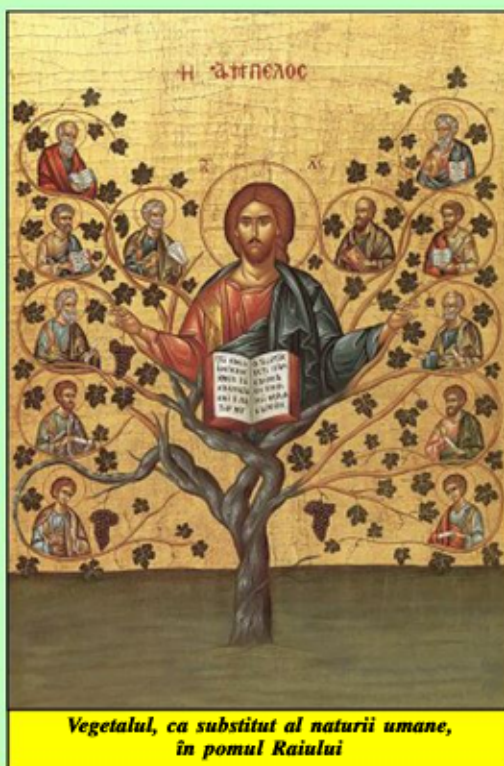
creație specifice, năzuințele ascunse ale grupurilor de colportori și ascultători, așteptările lor, dorințe și speranțe disimulate sau chiar oculte.

Secvența care ne povestește despre „nașterea eroului/eroinei” încorporează câteva momente definitorii: concepția (miraculoasă) și efectele acesteia asupra vieții eroului, după naștere; comportamentul particular al fătului în momentul nașterii (plânge în pântecul mamei) și urmările acestuia în desfășurarea ulte-

mișcă mereu din locul în care este pus și, enervată, viitoarea mamă, în cele din urmă, îl înghite); femeia poate împlini o sumă de acte exterioare recomandate de personaje cu inițieri speciale, care îi antrenează și îi intensifică simțurile și funcțiile organismului (femeia miroase florile din grădină după o rânduială anumită). Copilul poate fi conceput și datorită întâlnirii accidentale a privirilor (doi tineri care nu se cunosc, băiat și fată, se privesc de la distanță și fata rămâne însărcinată; frecvent basmul se înscrie în grupa tematică despre „mama trădătoare“).

Există o situație particulară, când copiii nu sunt concepuți în circumstanțe deosebite, dar sunt înzestrați de la naștere cu mărci corporale care îi plasează între fapăturile umane excepționale: au părul de aur, poartă anumite însemne pe trup – aștri, flori, un spic de grâu – sau se nasc însoțiți de obiecte emblematice, care le marchează existența și de care depinde împlinirea rostului lor în lume – carte, sabie și buzdugan.

Materia care remediază lipsa și elimină suferința cuplului este, în majoritatea cazurilor, de origine vegetală: un măr, pe care trebuie să-l mănânce femeia, uneori să îl împartă cu bărbatul (mărul fiind un simbol al pomului Raiului, al cunoașterii și vieții veșnice, înzestrat cu speciale

Vegetalul, ca substitut al naturii umane, în pomul Raiului

calități privind revigorarea, iertarea, purificarea, fertilitatea); o rodie (fruct exotic, presupus a avea puteri germinative deosebite, datorate numeroaselor semințe care sunt învăluite de coaja groasă a fructului); plante aromate – măgheran, rozmarin sau busuioc (purtaătoare ale unor valori fertilizatoare, datorită numeroaselor semințe mici pe care le produc, cu rol în stimularea (ascuțirea) simțurilor, prin calitățile lor gustative și olfactive). Busuiocul este o plantă aromată utilizată în cadrul oficiilor sacre, în biserica ortodoxă și este înzestrat, tradițional, cu valori speciale. Unii dintre eroii de basm poartă numele plantei; uneori, trupul lor devine chiar dispersator al florilor în spațiul în care ei trăiesc: *Cu Petrea Făt-Frumos, steblă de*

busuioc născut la miezul nopții; Busuioc și Musuioc; Siminoc și Busuioc; unde călca Busuioc, ieșea busuioc, unde călca Siminoc, ieșea siminoc.

Rolul plantelor destinate să elimine suferința cuplului și să amelioreze poziția lor socială, ajutându-i să devină părinți, nu este întâmplător. Numai cei inițiați cunosc calitățile acestor vegetale. Alteori, personalități excepționale înzestrează florile sau fructele cu puteri fertilizatoare (un călugăr le binecuvântează, o bătrână le blagoslovește sau le vrăjește). Literatura etnologică internațională conține multe lucrări de

referință, care tratează problema rolului vegetalului, al „ramurii verzi“ în culturile arhaice. Afirmam, într-o altă lucrare, că „vegetalul este amintit ca un substitut pentru făptura umană“ în multe ritualuri tradiționale și asociază această viziune românească asupra lumii cu învățătura creștină care, în începuturi, a înlocuit jertfa de carne și sânge cu substanța vegetală.

Absența copiilor este privită uneori ca o lipsă de „binecuvântare“ și eliminarea unei asemenea poveri spirituale nu se putea face decât printr-o încercare de reîntoarcere la stadiul paradisiac, când puterea germinativă a întregii făpturi era dată de consumul vegetal: animalele mâncau „iarba câmpului“, iar omul, sămânța. ■

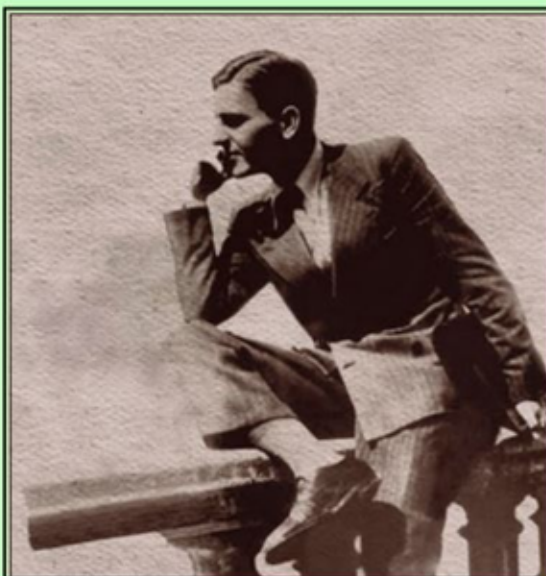
(Va urma)

tr-o asemenea poziție s-ar afla cunoscutul basm *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* sau cel despre care vom face câteva comentarii în continuare, *Voinicul, cel cu cartea în mână născut*.

Tristetea perechii fără de copii

Primul episod care ne introduce în orizontul nașterii, în basmul propriu-zis, este condiția femeii sterile (a cuplului, tânăr sau bătrân, lipsit de copii): *A fost odată un împărat și o împărăteasă. Amândoi erau oameni de treabă și frumoși. Ei se iubeau, nevoie mare! Dară erau tot mârniți că nu făceau copii* (Ispirescu, 1882, *Cio-bănașul cel isteț*).

Felul în care este prezentată sterilitatea, motivul introductiv prin care ascultătorul este familiarizat cu „lipsa”, starea inițială de la care urmează să pornească narațiunea sunt nuanțate mai ales în situația basmelor culese și publicate în secolul al XIX-lea. Nefericirea cuplurilor lipsite de copii pare a fi determinată de absența din contextul specific familial a ființei asupra căreia să-și poată manifesta afectivitatea, „dragostea părintească”, prezentată ca un sentiment cu valențe deosebite, dar și grija de a-și asigura un „sprijin la bătrânețe” sau nevoia de a avea un „moștenitor”, căruia

Constantin Noica, autorul volumului *Sentimentul românesc al ființei*

să-i fie transferate bunurile, după moartea părinților. Bărbatul pare a fi mai îngrijorat de lipsa urmașilor (conform modelului tradițional românesc).

Fără a avea caracteristicile unui reproș, constatarea, tristă, declanșează o serie de acțiuni și întâmplări care o afectează mai cu seamă pe soție: femeia primește mesaje în vis (Ispirescu, *Luceafărul de Ziuă și Luceafărul de Noapte*, *Cio-bănașul cel isteț*), întâlnește personaje care posedă calități excepționale și o ajută să înlăture situația neconformă normelor tradiționale (*Rozmarin și Trandafir*), sau își manifestă grija maternă față de substitutul de copil pe care îl aduce bărbatul în casă: un lemn de tei, un dovreac, un porc, un șarpe (*Tei Legănat, Tudorel-Dovlecel*), până când acesta dobândește chip și suflet omenesc.

Pentru a remedia lipsa, împăratul, viitor tată, caută, prin

autoritatea pe care o deține, să găsească o persoană care să îi poată ajuta pe el și pe soția lui să dobândească un moștenitor. Atunci când perechea lipsită de copii este dintr-o categorie socială modestă, unul dintre soți, bărbatul sau femeia, uneori amândoi, pornesc pe cărrări diferite, pleacă „în lume”, pentru a găsi leac împotriva sterilității. Se poate ca leacul să fie prescris de o persoană – bărbat sau femeie, de obicei în

vârstă – întâlnită întâmplător, ca o manifestare a providenței, pe acel drum al căutării și, poate, al penitenței: – *Ia să apucăm noi doi în două părți, să ne ducem unde ne-o lumina Dumnezeu, căci tot degeaba stăm noi la un loc amândoi, două nevoi; – Să ne despărțim, unchiaș, dacă tu așa găsești de cuviință. Dar bine, cine să ne închiză ochii în ceasul cel de pe urmă? (Voinicul, cel cu cartea în mână născut).*

Nașterea copilului este urmarea unei acțiuni liber voite a mamei, care se străduiește să elimine sterilitatea prin ingurgitarea (consumarea) unui fruct (uneori exotic), a unui pește, a unui lichid cu puteri fertilizatoare și purificatoare (picături de rouă). Alteori, nu voința imediată a mamei determină actul înghițirii substanței fertilizatoare, ci provocarea pe care materia respectivă o aduce în fața femeii (bobul de piper se

Corul căminului cultural din Boroaia

ducă și clasa a IV-a și a convins comunitatea că „școala trebuie privită de săteni ca un focar de lumină”. În 1910 a fost premiat de Casa Școalelor pentru cursurile destinate culturalizării adulților.

În 1908 și-a unit destinul cu învățătoarea Maria Gavrilăș, absolventă a Școlii Normale „Elena Doamna” din București, cu care a avut o singură fiică, viitoarea profesoară de geografie Demetra Șerbănescu, din Buzău.

În 1908 a înființat Casa de Sfat și Citire „Unirea”, cu 150 de membri, cu scopul de a organiza șezători și a răspândi cărțile folosite în rândul sătenilor, de a stârpi beția și a muta horele de la cârciumă, de a păstra și conserva nealterat portul popular. Casa avea inițial vreo 300 de cărți, datorate lui ca merite didactice și aduse de la Iași cu patru care trase de boi. Cu acestea a înființat prima bibliotecă sătească, în casa lui Gavril Blaga și ulterior a lui Nicolae Scripcaru, unde se organizau seri de lectură pentru vârstnici. În semn de respect față de valorile și tradițiile mediului rural, a impus tuturor învățătorilor și a purtat el însuși portul popular tradițional.

Din anul 1919 a preluat conducerea Cercului „Deșteptarea sătenilor”, înființat la 4 aprilie 1909 de Nicolae

Stoleriu (1878-1916), învățător în comuna învecinată Baia, apreciat de Nicolae Iorga drept unul dintre cei mai buni dintre adevărații apostoli ai învățătorimii. În cadrul Cercului a inițiat și dezbătut cu cadrele didactice probleme de pedagogie, urmate de serbări în fața sătenilor.

Cercul avea o bibliotecă de 800 de volume, dăruită de Ion Mitru, directorul Școlii Normale, la care președintele Academiei Române din perioada 1941-1944, Ion Simionescu, a mai contribuit cu 500 de volume. Statutul Cercului prevedea organizarea unor congrese culturale. Congresul Cercului „Deșteptarea sătenilor” din 8 septembrie 1929, desfășurat la Boroaia, a fost prezidat de prof. univ. Simion Mehedinți, președinte de onoare al Cercului.

Într-o asemenea ocazie, Vasile Tomegea a recunoscut public: „Tot ceea ce s-a făcut se datorește celei mai desăvârșite înțelegeri dintre învățători și săteni”. Din același an și până în 1944 a preluat și directoratul foii *Vestitorul satelor*, publicație lansată în 1912 de învățătorul erou Nicolae Stoleriu, căzut la datorie la 12 septembrie 1916 la Pietrele Roșii, pe Călimani. După moartea fostului său camarad, Cercul „Deșteptarea sătenilor” și foaia *Vestitorul satelor* s-au mutat la Boroaia. Din comitetul de redacție făceau parte Vasile Tomegea, Mihail Sadoveanu, Petre Gheorgheasa, preotul Ioan Cojan, Vasile A. Gheorghiuță, Gheorghe N. Rădășanu și Alexandru Vasiliu-Tătăruși, foaia fiind

tipărită inițial la Tipografia „Cultura” din Fălticeni și aproape un deceniu la mănăstirea Neamțului. Avea o apariție bilunară, în 3.000-5.000 de exemplare. Era adusă cu spatele, de către țărani, peste Culmea Pleșului. Prin grija câtorva învățători entuziaști, publicația era difuzată în țară și chiar peste hotare, în Franța, Italia și peste Ocean, în Statele Unite. Evocând eforturile și dăruirea învățătorului sucevean, Ion Simionescu remarcă: „Chiar pentru un ziar din Capitală, aniversarea unui sfert de veac [a ziarului *Vestitorul satelor* – n.n.] înseamnă ceva. Dar pentru unul scos la Boroaia, cu mari jertfe materiale? Cu multe și mari greutăți, învingând sărăcia, se luptă și acum. Merită măcar un cuvânt de recunoștință și îmbărbătare trimis din forfota Capitalei... Cât poate face un învățător când vrea. Cinste lor!”

Deputat în Parlamentul României Mari

La 13 august 1922 a fondat Societatea Culturală „Neculai

15 august 1967. La sărbătorirea

Fiul Mariei și al lui Nicolai Tomegea, Vasile Tomegea s-a născut la 30 decembrie 1882, în comuna Boroaia, județul Suceava. A copilărit pe malul stâng al pârâului Saca, urmând, între anii 1890-1895, școala primară, cu învățătorul Ion Bondescu (1866-1927).

În 1902, Vasile Tomegea a absolvit cu succes Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași. Aici i-a avut ca director pe profesorul de istorie Ion Mitru, iar ca dascăli pe D. Cădere, Octav Băncilă (desen și caligrafie), dr. Alexandru N. Brăescu, Gheorghe Ghibănescu (limba și literatura română), Calistrat Hogaș, C.N. Ionescu (științele naturii), Constantin Meissner (pedagogie), dr. Rășcanu. În primul an de activitate, 1903, a activat ca învățător la Școala din Todirești-Pășcani, iar în următorii doi pe valea Bistriței, la Școala din satul Crucea, comuna Broșteni.

*Diploma de merit
a viitorului învățător*

ÎNVĂȚĂTORUL VASILE TOMEGEA

Comandor dr. MARIAN MOȘNEAGU

Învățătorul de mai târziu avea să-și afirme crezul: „În școală și educație se află mântuirea. Cu judecata neprihănită și cu cinstea întrupată să fim ocârmuirea doritoare de bine a satului”. Și tot despre misiunea dascălului, Vasile Tomegea avea să scrie în 1938: „Nu uita că, în mic, tu, învățător, trebuie să fii la sat însuși ocârmuirea doritoare de binele satului și al neamului, cu judecata neprihănită și cu cinstea întrupată. Pe tine trebuie să se reazime toate cercetările și toată nădejdea de viitor a neamului”.

*Vasile Tomegea,
dascălul pasionat de profesie*

**Ziar dus
cu spatele,
peste munte**

La 1 septembrie 1906 a revenit la Boroaia, în comuna natală. Timp de 34 de ani a funcționat aici ca învățător. Organiza lecții deschise cu învățătorii, iniția lucrări practice și acorda consultații gratuite elevilor merituosi, pe care îi îndruma și susținea financiar să urmeze școlile secundare. I-a convins pe săteni să-și dea copiii la școală, ajungând de la patru elevi la 47. A reușit să intro-

realizat unele edificii, precum localurile cooperativelor, Căminul cultural ș.a. În anul 1937, dintre cei 1.600 capi de familie din Boroaia, 1.250 erau membri ai acestor cooperative, cu un capital de 293.000 lei.

În 1914 a fost chemat la Școala de Ofițeri de Rezervă Roman, în 1915 cerând el însuși să fie concentrat „în scopul pregătirii ostașilor pentru apărarea și făurirea viitoarei noastre patrii”.

„În 1916, la 15 august, când trâmbița a sunat și clopotele au anunțat deschiderea focului contra Austro-Ungariei, Vasile Tomegea a pornit cu rezerviștii lui din Boroaia, cu muzica în frunte, până la bariera Fălticeni, unde altă muzică a Regimentului 16 și 56 Infanterie îi aștepta – rememora la căpătâiul defunctului învățătorul Nicolae Cercel. În curtea cazărni, colonelul comandant l-a delegat pe sublocotenentul Tomegea să cuvânteze trupei înainte de a părăsi garnizoana. Acesta, în cuvinte vibrante, a entuziasmat întreaga asistență, încât colonelul, la terminare, strângându-i mâna, a spus: «Tu trebuia să fii în locul meu!».”

În același an, cu Regimentul 1 Infanterie, în calitate de comandant al plutonului 1 din compania 10, a ocupat dealul Lazei, cu cota 791, de la Mărăști, de pe valea Putnei, și satele Negriștești și Tulnici. A fost avansat la gradul de căpitan, iar prin Înaltul Decret nr. 1.070 din 18 septembrie 1917 a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, „pentru vitejia și avântul cu care a comandat com-

pania în luptele de la Mărăști. La 13 iulie 1917 a atacat poziția de la cota 791 de la Dealul Lazei, respingând inamicul și cucerind două rânduri de tranșee și două mitraliere”. Cu acel prilej, a fost felicitat de generalul Henri Mathias Berthelot, deoarece comandând una dintre cele patru companii conduse de învățători, surprinsă de inamic în timp ce soldații se spălau într-un râu, acesta i-a regrupat și luptându-se în cămăși, cu patul armiei, au respins atacul, câștigând bătălia. De asemenea, a fost înproprietărit cu 25 ha teren la Secuieni-Neamț.

În Foaia calificativă de la 17 mai 1917 la 1 februarie 1918, comandantul batalionului 3 din Regimentul Dolj nr. 1, Brigada 2 Infanterie, maiorul Megicanu, concluzionează: „Afirm că face parte din învățătorii care au adus foloase reale pentru țară [...] Brav fără reproș. Disciplinat, ascultător și atât de punctual cum rar se găsesc astfel de oameni. Ofițer de nădejde, orice serviciu sau însărcinare primește, o îndeplinește cu tot ce fizicul și intelectual său poate. A fost obiectul de admirațiune al tuturor care l-au văzut la muncă. Fericit și corpul învățătoresc cu un astfel de om

și mândră și țara cu un ostaș cum este căpitanul Tomegea”.

La 15 august 1967, a participat la festivitățile organizate cu prilejul sărbătoririi semicentenarului luptelor de la Mărășești, la celebrul mausoleu, numărându-se printre cei 228 de veterani participanți la luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz decorați cu Medalia „Virtutea Ostașească”.

Vasile Tomegea s-a stins din viață la 15 august 1978, fiind înmormântat cu toate onorurile în cimitirul comunei, pe care a slujit-o trup și suflet aproape 96 de ani.

Pentru a cinsti memoria și devotamentul pentru comunitatea natală ale celui „care, cu cuvântul și fapta, a stimulat și animat activitatea de luminare a satului”, la 29 iunie 1997, boroienii i-au dezvelit un bust de bronz la intrarea în localul Școlii cu clasele I-VIII din comună, instituție care de atunci poartă pe frontispiciu numele acestui dascăl, care i-a fost director vreme de 22 de ani, între 1 septembrie 1921-1 septembrie 1943.

De asemenea, sâmbătă, 3 iunie 2006, în cadrul manifestărilor culturale-științifice și sportive organizate de Primărie cu prilejul Zilelor comunei Boroaia, instituite din inițiativa actualului primar, inginer Vasile Berariu, a fost constituită Asociația social-culturală „Vasile Tomegea”, care are ca obiective cinstirea operei acestui ctitor de prosperitate și civilizație, venerat peste ani de generațiile de elevi și săteni, și propășirea școlii ca entitate de progres și modernitate. ■

Școala din comuna natală

Stolieru", cu membrii căreia a organizat regulat, începând din 1923, serbări culturale și artistice, șezători, congrese și excursii pentru propagandă culturală și cursuri la Universitatea Populară „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte, precum și în alte localități.

În anul 1915 a înființat corul căminului cultural din Boroaia, pe care l-a condus până în 1925. A prezentat programe la Radio și a obținut numeroase premii și mențiuni pe țară. „Încă din primii ani ai activității mele de învățător mi-am propus să urmez sfaturile profesorului meu de muzică de la Școala de învățători din Iași – avea să-și amintească în 1965. Cu un grup de 25 de absolvenți ai cursului primar, care a fost primit cu entuziasm, am constituit un cor de săteni. Începând din toamna anului 1915, activitatea corului a luat treptat o dezvoltare din ce în ce mai mare, a crescut și numărul membrilor. Astăzi, când corul nostru aniversează 50 de ani de activitate, ne putem mândri cu realizările frumoase obținute.”

În 1934 a susținut un concert la radio București, în 1937 a obținut locul al III-lea pe țară, iar în 1950, locul I pe regiunea Suceava și mențiuni pe țară. „Mi se vorbea mult de acest om – avea să constate admirativ scriitorul sucevean

Grigore Iliesi. Știau să-l prețuiască pe acest dascăl al satului și Alexandru Vlahuță, și Spiru Haret și Nicolae Iorga, care-l încurajaseră și-l ajutaseră să-și ducă la bun sfârșit opera de luminare a satului. Era aproape de 90 de ani și cânta încă în corul ale cărui începuturi se legau de activitatea de adevărat cărturar și dascăl al așezării sale.”

Între 1931-1933 a organizat la Boroaia cursuri țărănești după programul Fundației Culturale din România, condusă de Dimitrie Gusti, pentru care a obținut ca premii trei pluguri. În 1932, Casele de Sfat și Citire s-au transformat în Căminul Cultural „Unirea”, pe lângă care, un an mai târziu, Vasile Tomegea a înființat o asociație sportivă cu secții de schi și fotbal. Cunoscut și apreciat de marele sociolog Dimitrie Gusti, între anii 1936-1948 fost numit de acesta inspector al căminelor culturale din județul Baia. Împreună cu Vasile Ciurea a reușit să le crească numărul de la 24 la 64.

În decursul carierei didactice a dat 320 de absolvenți de școli secundare. Până în 1944, plecaseră din Boroaia peste 100 de

Vasile Tomegea, împreună cu delegații fălțiceni la Congresul învățătorilor de la Constanța

profesori, ingineri, ofițeri, magistrați ș.a.

În două legislaturi, 1919 și 1921, a fost deputat în Parlamentul României Mari din partea Partidului Naționalist-Democrat. A participat activ la dezbaterile Adunării Deputaților, pledând prin amendamente, proiecte legislative și interpelări pentru îmbunătățirea statutului corpului didactic primar, reconsiderarea vechimii suplinitorilor, precum și a membrilor corpului didactic și preoților mobilizați în Primul Război Mondial, facilitarea circulației pe căile ferate și căile navigabile a manualelor și a cărților tipărite, premiate sau aprobate de Academia Română ș.a.

Felicitat de generalul Berthelot

Adept al mesajelor lui Titu Maiorescu și Spiru Haret de înălțare a satului prin știința de carte, culturalizare și asociere lucrativă, Vasile Tomegea a înființat și condus un mare număr de bănci și cooperative. Din beneficiile lor au fost acordate credite avantajoase sătenilor, burse unor elevi săraci înscriși la școli secundare și superioare, s-au

semicentenarului luptelor de la Mărășești

câteva săptămâni, acesta încolțește (alt simbol, transparent, al reînnoirii naturale). Grâul se leagă cu o panglică roșie și se pune într-un loc vizibil din casă. În timpul sărbătorii primăverii, și în Azerbaidjan se vopsesc ouăle și se pictează cu diferite modele ornamentale. Copiii organizează mici competiții, ciocnindu-le – în mod surprinzător pentru un popor musulman exact ca în România. Ei își pun șepcile pe pragul caselor, bat la uși, apoi se ascund. Stăpânii nu au voie să returneze șepcile fără să le umple cu dulciuri și fructe (cam ca în cazul colindelor creștine, ocazionate, simetric, de sărbătorile de iarnă, din preajma celui alt echinocțiu).

Regenerarea naturii provoacă o serie de reacții în lanț: se cumpără haine noi pentru fete și femei, se face curat acasă și în curte, cei supărați se îm-

Dulciuri specifice

pacă, rudele se vizitează reciproc, se schimbă cadouri, se amintește de cei morți, se taie trunchiurile uscate ale copacilor. Se gătește pește înainte de sărbătoare (ca de Floriile creștine, când e Harți). Casa se decorează bogat cu aranjamente florale.

Masa din seara zilei de sărbătoare are un ritual special. Se pun pe masă, în mod obligatoriu, șapte produse care în azeră încep cu litera „s”, urmate de dulciuri specifice sărbătorii (șekerbura, baclava, șorqogalı, kulce, feseli etc.).

Bineînțeles că pe primul loc se află simbolul petrecerii – „samani”, grâul încolțit din care se gătește și halva. Pe masă se pun „xonça” – o tupsie cu „samani”, plină de dulciuri, mai ales nuci și arahide, pere uscate și fructe împodobite cu lumânări, după numărul membrilor familiei. Mâncarea principală este pilaf.

La inițiativa Azerbaidjanului, nu demult, la 18 februarie anul trecut, Adunarea Generală O.N.U. a adoptat o rezoluție prin care 21 martie se declară Ziua Internațională Novruz. Conform rezoluției, tradițiile și patrimoniul cultural trebuie păstrate, dar și dezvoltate, fiind recunoscute pe arena internațională, în statele membre ale Națiunilor Unite. Ceea ce nu este deloc surprinzător, pentru că Novruz aduce bucurie în casele locuitorilor planetei noastre. ■

PICTOR RENASCENTIST (c. 1450 – 1523)
(Monoverb: 6 – 8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluție rebus **MITOLOGIE**, din nr. 4/2010

Orizontal:

1. ARGOS
2. RODOS
3. IANUS
4. SOLON
5. TALIA
6. ORFEU
7. TESEU
8. EUXIN
9. LOGOS.

Vertical: ARISTOTEL.

Soluție joc **ORAȘ ÎN GRECIA ANTICĂ**
din nr. 4/2010

TESALONIC

(C – ÎN – O/LA – S – E – T)

Exclusivitate

Domnul Fakhri Karimli, istoric și diplomat în cadrul Ambasadei Republicii Azerbaidjan la București, și-a lansat recent la „Casa Titulescu” un volum de geopolitică. A spus atunci, între altele, că „dacă poporul azer ar fi fost creștin, atunci el ar fi fost român”.

Rândurile care urmează nu fac decât să illustreze această aserțiune. Și azerii musulmani încondeiază ouă de sărbătoarea primăverii, și ei le ciocnesc, și ei se înnoiesc ca noi, românii creștini, de Paști.

NOVRUZ, SĂRBĂTOAREA PRIMĂVERII

FAKHRI KARIMLI
(Republica Azerbaidjan)

În Azerbaidjan, Novruz este o sărbătoare de primăvară („nov” nou și „ruz” zi), celebrată cu ocazia echinocțiului de primăvară, când durata zilei o egalează pe cea a nopții și începe să o depășească (respectiv, în perioada 20-22 martie, când debutează pri-

Unul dintre simbolurile sărbătorii

măvara „astronomică”). Este populară în arealul dintre China și Marea Adriatică, respectiv, printre popoarele turcice, dar și iranice. După majoritatea cercetătorilor, ea nu este legată de religie, fiind un ritual pre-islamic, ce ține de regenerarea anuală a naturii.

Fiecare popor și-a adăugat, în ritualul de sărbătoare, anumite elemente specifice. În cazul poporului azer se observă atât elementele turcice comune, cât și elemente, probabil, autohtone, adică ale părinților azerilor – albanilor caucazieni –, o populație creștină (secolele IV-VIII d.H.), care a existat înainte de expansiunea turcică în Azerbaidjan.

Novruz începe cu patru săptămâni mai devreme de

seara de sărbătoare propriu-zisă. Mai precis, în fiecare miercuri a săptămânii respective se face un fel de repetiție a veseliei mult așteptate. Fiecare dintre aceste patru miercuri poartă numele unui element din care se crede că a luat ființă lumea noastră adică apă, aer, pământ și foc. Ultima miercuri de dinaintea sărbătorii are o importanță mai mare și se desfășoară mult mai pompos și zgomotos. Atunci și mai mulți oameni aprind

focuri – simbolul principal al ritualului. Focul trebuie făcut de toate familiile și fiecare membru al familiei trebuie să sară peste el. Se crede că, astfel, toate nenorocirile și problemele din perioada trecută ard în foc și totul începe din nou, în cadrul „primenirii” generale a naturii. (Dar se sare și pentru dorințe de ordin personal.)

Un alt simbol al sărbătorii este „samani” – se pune grâu într-o farfurie, se udă și, peste

Deși nu sunt bucureșteancă prin naștere, am deja adunați mai mulți ani trăiți în Capitală, a cărei istorie și evoluție pe toate planurile – arhitectural, economic, social, cultural, comportamental, spiritual – mă pasionează. Așa că nu pot rămâne indiferentă la vederea atâtor monstruoziități arhitectonice care, în loc să contribuie la restabilirea sau măcar păstrarea echilibrului, și așa precar, între vechi și nou în București și la protejarea și restaurarea monumentelor de arhitectură pe care încă le mai are orașul de pe Dâmbovița, îi fabrică o imagine și mai urâtă și, de multe ori, agresivă.

Ultima bătălie electorală pentru alegerea edilului șef al Capitalei și a consilierilor săi, promisiunile făcute atunci, vizând atât modernizarea și curățenia orașului, cât și îmbunătățirea vieții locuitorilor Capitalei, aproape blocată de numărul, în continuă creștere, al mașinilor și sugrumată de poluare atmosferică și fonică, mi-au readus în memorie o lucrare pe care am descoperit-o cu câțiva ani în urmă la Biblioteca Academiei: un *Proiect pentru sistematizarea planului Orașului București. Memoriu justificativ*, datând din anul 1906, întocmit de inginerul Marin I. Stroescu. Citindu-l și recitându-l, am constatat că multe dintre problemele care-l frământau pe autor la acel început de secol XX, legate de sistematizarea Bucureștilor, de respectarea unor planuri de urbanism, de fluidizarea și modernizarea transportului de călători, dar și de mărfuri, de mărirea suprafeței de spațiu verde pe cap de locuitor ș.a. nu au fost rezolvate decât în parte sau deloc.

Din păcate, cercetările întreprinse până în prezent, legate de identitatea și activitatea acestui inimos și vizionar inginer nu au dat rezultatele așteptate. Proiectul pentru sistematizarea planului orașului București, pe a cărui foaie de titlu numele autorului este adăugat ulterior, nu a fost descoperit sau poate nu a fost luat în seamă, până când, documentându-ne asupra expoziției jubiliare din 1906, l-am găsit și studiat. În ce privește activitatea lui Marin I. Stroescu, am mai aflat doar că a elaborat și un plan de sistematizare a localității Movila-Techirghiol, care, deși donat Bibliotecii Academiei, nu apare în fișierul publicațiilor aflate în posesia instituției, iar în 1912, revenind în discuție problema ridicării unei Catedrale a Neamului în București, reedita propunerea sa privind locul de amplasare al acesteia, anume Piața Universității (pe

atunci, în extrema sa stângă, Piața Carol), cu vedere spre Calea Victoriei, prin strada Academiei.

Un an pentru asfaltare

Bucureștii anului jubiliar 1906 – an în care, în recent amenajatul Parc Carol, printr-o grandioasă expoziție națională, se sărbătoreau cei 40 de ani de domnie glorioasă ai regelui Carol I, dar și 1.800 de ani de la cucerirea Daciei de către împăratul Traian și stabilirea aici a primilor coloniști romani, ca și împlinirea a 25 de ani de la proclamarea Regatului României – ofereau o imagine mai degrabă patriarhală, decât aceea de adevărată capitală europeană.

Astfel, francezul André Bellesort vorbește în 1905 de un București vesel, înecat în verdețură, în care „coliba se sprijină de zidul vilei, spectrul cocioabei de iluzia palatului”. Acest aspect „pitoresc și până la un punct caracteristic”, ce făcea să se poată vedea, „chiar în centru, clădiri înconjurate de curți și grădini mari”, era datorat în primul rând, așa cum însuși Marin I. Stroescu apreciază, densității extrem de scăzute a populației față de întinderea localității. La suprafața estimată a Capitalei de 5.600 ha, din care numai 3.300 ha erau locuite, se raportau 300.000 de locuitori, ceea ce însemna 110 m.p. de locuitor, în timp ce Parisul dispunea de numai 35 m.p. de locuitor, iar Pesta de 65 m.p. de locuitor.

În același timp, așa cum se preciza în ghidul expoziției din 1906, o altă notă distinctă a Bucureștilor de la acea dată o reprezenta „amestecul de occidentalism cu orientalism: clădiri mari alături de case – din ce în ce mai rare – cari ne transportă cu gândul în vremurile de altădată”. Frédéric Damé afirma că, în 1906, Bucureștii dispuneau de 1.026 străzi și

Vechea clădire a Primăriei Capitalei

Vechiul București (Bulevardul Colței)...

1906. SISTEMATIZAREA ORAȘULUI BUCUREȘTI

Dr. MIOARA IONIȚĂ

... și noul București (clădirea Ministerului de Interne și, în spate, turnul de sticlă de lângă Palatul C.E.C.)

tizarea planului Capitalei este „mărginirea pe cât posibil a extensiunii disproporționate pe care a luat-o față de numărul locuitorilor ei”, estimând că de la 87 de locuitori/ha, cât aveau Bucureștii, ar fi de dorit să se ajungă măcar la 174 locuitori/ha, dacă nu la media europeană de 198 locuitori/ha. Oricum, previziunea făcută de el, conform căreia populația Bucureștilor avea să se dubleze în următorii 40 de ani, ajungând la 605.000 locuitori (în 1946, deci), mai ales „prin imigrațiuni din provincie sau de afară”, a fost depășită de realitate.

Argumentele inginerului Stroescu pentru *oprirea extinderii orașului și creșterea densității populației* sunt chiar consecințele acestei extinderi: deprecierea terenurilor de clădit, construirea de case mici, inestetice, care au curți mari, unde se acumulează murdăria, încărcarea finanțelor Primăriei cu cheltuieli mari pentru distribuția apei, amenajarea canalizării, a iluminatului, pavarea străzilor, greutatea în asigurarea pazei polițienești. El susține că „o desime mai mare de populație nu implică o rea stare sanitară a orașului”, dacă se fac lucrări de asanare, se face o bună aprovizionare cu apă potabilă, se organizează bine serviciul salubrității, se realizează parcuri și plantații de arbori. Stroescu propune două căi prin care să se limiteze extinderea nejustificată a suprafeței populate a Capitalei. În primul rând, printr-o serie de măsuri legislative: oprirea construirii de case pe străzile care nu sunt pavate, iluminate, nu au apă și canalizare, stabilirea unor reguli clare în privința felului construcțiilor, a înălțimii lor, a deschiderii către stradă, a amplasării lor față de stradă și vecinătăți, dar și supravegherea pe cale administrativă a întregii activități de construcție prin organizarea unui „serviciu special de control al întregii activități constructive particulare din oraș, care să nu se mărginească numai a verifica din birou [...], dar să supravegheze și să controleze dacă se execută conform condițiilor autorizației și să oprească orice lucrare fără autorizație”. Călea care i se pare cea mai sigură pentru oprirea extinderii disproporționate a orașului este crearea de „obstacole naturale, care

constau din râuri și lacuri mari, parcuri și linii ferate”.

Comparând Bucureștii cu New York-ul, de această dată, Marin Stroescu precizează că în timp ce în capitala noastră existau atunci doar 81 ha de parcuri, ceea ce făcea să revină pentru un locuitor doar 2,7 m.p., cea a Statelor Unite avea parcuri însumând 2.735 ha, fiecărui locuitor revenindu-i 7,6 m.p. de parc.

Prevederea din proiectul inginerului român, potrivit căreia, pe viitor, Bucureștii trebuiau să dispună de minimum 300-400 ha de parcuri, ceea ce ar fi însemnat ca fiecărui locuitor să-i revină 4 m.p. de parc, este, din păcate, una foarte aproape de realitatea zilelor noastre, când unui bucureștean îi revin cam 6 m.p. de spațiu verde, în timp ce normele Uniunii Europene stabilesc suprafața respectivă la 23-24 m.p./cap de locuitor.

Marin Stroescu propunea, de pildă, realizarea unui parc în partea de Nord și Nord-Est a orașului, prin lichidarea gropilor Corneasca, Tonola, Pleșoianu (abia în 1962, pe locul gropii Tonola era amenajat „Parcul Circului”), precum și „o împădurire cu brad”, așa cum în Estul Bucureștilor se gândea la practicarea unei alei „de 70 m lărgime și de ambele părți plantațiuni și grădini, precum este Ringstrasse la Frankfurt pe Main, Ringpromenade la Brema, Posen, Königsberg [...], Aachen etc.”, care să se întindă până la linia ferată de centură și cartierele industriale proiectate de el.

După părerea sa, în partea de Sud-Est și Sud, extinderea necontrolată și nedorită a orașului ar fi putut fi oprită de „instalațiunile abatorului și linia ferată de centură”, așa cum în Sud-Vest și Vest același rol era jucat de „cazarmele și întinsele lor locuri de exerciții”, precum și de „Grădina Botanică, Pirotechnia Armatei și Pepiniera Grozăvești”.

Într-un regulament ce ar fi urmat să se elaboreze în vederea realizării dezideratului său, inginerul Stroescu aprecia că ar trebui precizat faptul că, dincolo de limitele naturale stabilite în proiectul său, nu va fi permisă ridicarea de construcții, „dându-se autorizațiuni speciale de construcțiuni numai pe stradele radiale, în cartierele industriale. Pe terenurile unde s-au

Lucrări de amenajare a cursului Dâmboviței

bulevarde, dar rețeaua stradală suferă de același amestec de vechi și nou, de desuet și modern.

Într-adevăr, cu excepția deschiderii de bulevarde – începută în timpul unor edili întreprinzători și harnici precum Em. Pache-Protopopescu sau Nicolae Filipescu –, rețeaua stradală a orașului rămăsese ca în urmă cu 50 de ani.

Nu trebuie ignorat faptul că, gândindu-se probabil și la numărul mare de oaspeți din țară și de peste hotare, ce aveau să sosească în București pentru a vizita expoziția jubiliară, Primăria Bucureștilor începe în 1906 o amplă acțiune de „asfaltare atât a părții carușabile și a trotuarelor“, ce urma să se deruleze pe parcursul a mai bine de un an, încheindu-se la 1 noiembrie 1907, valoarea totală a lucrărilor ridicându-se la suma de 1.500.000 lei.

Străzile ce urma a fi asfaltate erau indicate, așa cum prevedea „Caietul de sarcini pentru pavagii și trotuare de asfalt turnat“, de Primărie „treptat cu înaintarea lucrărilor“, iar recepția provizorie ca și cea definitivă a acestora se făcea de „o comisiune numită în acest scop de către dl. primar“, în prezența delegatului întreprinderii care executa asfaltarea. În același timp, trebuie făcută mențiunea că, odată lucrarea terminată, „întreprinzătorul se obligă a întreține în mod cu totul gratuit lucrările de pavagii pe partea carușabilă doi ani, iar cele de pe trotuare patru ani de la data recepției lor provizorie“.

În ce privește intenția de sistematizare a Capitalei, posibil ca ea să fi aparținut tot Primăriei orașului, care se poate presupune că a inițiat un fel de concurs în acest sens. În sprijinul acestei afirmații vine existența, tot în fondurile de carte ale Bibliotecii Aca-

Ateneul Român...

demiei, a încă două proiecte de sistematizare a Bucureștilor, datând din același an 1906, ca și cel deja menționat al inginerului Marin I. Stroescu, tipărite, dar fără a avea specificat vreun autor pe ele. Deși, în mare, ele propun, cu mici deosebiri, cam aceleași îmbunătățiri și restructurări sau modificări ale planului general al localității, pe parcursul prezentării lucrării cu autor cunoscut, vom face referiri, când subiectul o va impune, și la *Proiect de sistematizare al orașului București. Memoriu și Memoriul sistematizării orașului București*, cum sunt ele intitulate.

În proiectul de sistematizare a planului orașului pe care-l avansează în 1906, inginerul Marin I. Stroescu vedește o foarte bună cunoaștere a realităților în

domeniu dintr-o serie de capitale și mari orașe din Europa, cu precădere de sorginte germană, folosindu-le ca sursă de inspirație și măsură de comparație. Spre regretul nostru, planurile grafice care însoțeau cu siguranță textul și la care autorul face dese trimiteri s-au răstăcit sau au fost înstrăinate, așa încât va trebui să ne mulțumim cu precizările și indicațiile date de inginerul Stroescu în text, fără a putea să le verificăm grafic. În același timp, urmărind cu atenție expozeul său, putem afirma cu certitudine că, deși lucrarea a fost publicată în anul 1906, ea a fost concepută cam cu un an înainte (de pildă, în text nu se fac referiri la

Parcul Carol, amenajarea acestuia nefiind terminată, ci la Grădina Filaret).

... și Palatul B.N.R. din strada Lipscani

Patru metri pătrați de parc pe locuitor

Autorul consideră că prima problemă care se pune prin programul conceput de el pentru sistema-

tematizare a Capitalei, de asemenea cu autor necunoscut, propunea, în privința sistematizării stradale, deschiderea unor noi artere principale (bulevarde), între care și Bulevardul Central, ce urma „să plece dintr-un punct al Splaiului Dâmboviței, se dezvoltă în formă poligonală și se unește cu Bulevardul Schitu Măgureanu, ajungând iar la Dâmbovița, la Podul Mihai Vodă”. În același timp, el face și propuneri pentru ameliorarea aliniamentului Căii Victoriei prin exproprieri, îndreptarea arterei, dărâmarea unor clădiri, amenajarea în locul acestora a unor piațete cu monumente, zone verzi ș.a.

În concepția inventivului inginer Stroescu, Bucureștii ar fi urmat să beneficieze de trei inele stradale. Primul dintre ele, inelul central, care era menit să descongese străduțele din partea centrală a orașului, aglomerate și aproape sufocate de circulația intensă a vehiculelor și pietonilor „fiind astăzi comune pentru prea multe direcțiuni”, se prevedea să fie format din străzi largi de 20 m. Partea carosabilă trebuia să măsoare 14 m, pe ea „putând fi astfel accesibile la două linii de tramvai”. În același timp, de la acest inel, pe arterele radiale „se pot așeza linii de tramvai în toate direcțiunile, treptat cu dezvoltarea și importanța ce va căpăta fiecare parte excentrică a orașului”.

Un al doilea inel, inelul median, era situat la jumătatea distanței dintre inelul central și Șoseaua Ștefan cel Mare, cu o lățime de minimum 34 m. El „va servi a întrerupe uniformitatea arterelor radiale, cu a căror intersecțiune formează piețe, iar prin modul variat cum sunt repartizate plantațiunile de aliniament, alele plantate și promenadele [...] va contribui mult la ridicarea cartierelor ce străbate și la înfrumusețarea întregului oraș”, deservit fiind de o linie dublă de tramvai. Inginerul Stroescu îl compara cu „Ringul Vienei” sau cu bulevardele „cari formează al doilea inel al Parisului”.

În sfârșit, cel de-al treilea inel stradal prevăzut în planul său de sistematizare al Bucureștilor era cel format din deja existentele șosele exterioare – Bonaparte, Ștefan cel Mare, Mihai Bravu, Basarabilor, Pandurilor și Viilor. În sistemul

general de artere stradale erau incluse și „cele două alee mari exterioare proiectate, de Est și Sud, cari au de scop a stabili o legătură între marile parcuri ale orașului.” Pe profilul transversal al marilor artere, Marin Stroescu prevăzuse ca, pe lângă o parte carosabilă lată de 15 m sau două părți carosabile a câte 7,50 m fiecare, să se amenajeze trotuare, alee de pietoni, bicicliști, de călăreți și peluze de verdeață. O situație privilegiată urma să aibă „șoseaua parc exterioară de Est”, a cărei lățime de 70 m urma să cuprindă „două părți șoseluite de ambele laturi între ele și patru rânduri de arbori, între cari sunt alele de bicicliști, de călăreți și în mijloc o peluză de verdeață sau grădini cu mici ronturi și alee în stilul englezesc” și care, în felul acesta, ar fi fost o replică a deja existentei șosele din Nordul Capitalei. Din păcate, această șosea, așa cum o gândea inginerul Stroescu, nu s-a realizat niciodată, căci ea ar fi trebuit, probabil, să transforme Estul orașului într-un loc de agrement, iar cartierul Pantelimon de astăzi nu oferă chiar o asemenea imagine.

Între arterele principale, proiectul prevedea o întreagă rețea de străzi secundare cu o lățime medie de 12 m, puține având altă dimensiune, respectiv 14, 16 sau maxim 18 m, tocmai pentru a limita cantitatea de aer viciat pe care „higieniștii” considerau că o produc străzile prea largi. Totuși, pentru a da posibilitatea, pe viitor, dacă intensificarea circulației pe străzile respective ar fi cerut-o, de lărgire a acestora, s-au prevăzut „grădini de fațadă” la case, grădini ce puteau fi expropriate la nevoie, deși, după părerea autorului proiectului, lățimea de 12 m „pentru unele strade se poate considera chiar prea mare, avându-se în vedere că în București modul de clădire cel mai răspândit sunt casele cu un etagiu, pentru o singură familie”.

Oare cum s-ar simți astăzi Marin Stroescu văzând *blockhaus*-urile construite după 1930 sau, și mai rău, clădiri precum cea ridicată în plin centru istoric al orașului, fără nicio noimă, eclipsând cu mărimea și hidoșenia sa splendidul monument de arhitectură de sfârșit de secol XIX, care este Palatul C.E.C.-ului? ■

(Va urma)

Regele Ferdinand și regina Maria trec prin fața Cercului Militar Național, în drum spre Piața Universității, unde se desfășurau ceremoniile de 10 Mai

proiectat piețe și strade, nu se va permite nicio construcție.”

Dimpotrivă, autorul celui de-al doilea proiect propunea „întocmirea de planuri reglementare pentru comunele învecinate” Capitalei, considerând că pe viitor se va putea produce o „alipire treptată de comune limitrofe”. În sfârșit, *Memoriul sistematizării orașului București* considera că suprafața „clădibilă” ar trebui limitată la Nord de Șoseaua Ștefan cel Mare, Șoseaua Bonaparte (în perioada comunistă Ilie Pintilie, astăzi Iancu de Hunedoara), Piața Victoriei și Șoseaua Basarabilor (astăzi Bulevardul Nicolae Titulescu), la Vest de rambleul căii ferate până la strada Veseliei (în cartierul Ferentari), continuându-se cu o zonă plantată până în strada Șerban Vodă, apoi la Sud de „Șoseaua Șerban Vodă, Cuza Vodă, Bulevardul Lănării și un bulevard nou deschis până în strada Laboratorului”, iar la Est limita ar fi format-o „strada Brândușilor, un bulevard nou până la bariera Vergului, Șoseaua Mihai Bravu și un bulevard nou deschis până la Șoseaua Pantelimon.”

Rețele diagonale și inelare

Un al doilea capitol al proiectului inginerului Stroescu, inspirat tot din realitățile marilor orașe ale Europei de la acea dată, dar reprezentând o nouă tate absolută în domeniu pentru România începutului de secol XX, este cel al restruc-turării rețelei stradale a Capitalei, căreia autorul îi găsește un defect esențial: lipsa arterelor largi, mai ales că cerința esențială a tuturor orașelor mari o consideră a fi „necesitatea de a avea centrul geografic, comercial, administrativ și estetic al orașului stră-

Strada Regală
în dreptul Hotelului Continental

bătut de căi îndestulătoare”. Cum partea centrală a orașului (conform aprecierii sale, centrul geografic al Bucureștilor era la Palatul Poștelor, în prezent sediul Muzeului Național de Istorie a României) era formată din străzi strâmte și întortocheate, dar exproprierea ar fi fost extrem de costisitoare, Marin Stroescu s-a gândit la păstrarea, în forma existentă atunci, a celor două artere principale – artera Est-Vest Bulevardul Cotroceni-Obor, și artera Nord-Sud, Calea Victoriei –, propunând doar „multe largiri locale, piețe și [...] prelun-

girile în interior pe cât posibil ale arterelor radiale”, arterele de mare circulație, în această categorie el incluzând „Calea Moșilor, Călărașilor, Văcărești, Dudești, Șerban-Vodă și toate noile strade proiectate [...] cari pleacă de la centru către periferie ca radiale de al 2-lea ordin”.

Venind parcă în completarea celor de mai sus, cel de-al doilea proiect, cu autor necunoscut, propunea ca arterele radiale nou create „să dubleze cea mai mare parte a căilor de penetrație actuale”, astfel încât Calea Victoriei să fie dublată, pentru a fi descongestionată, de Bulevardul Colței (astăzi Bulevardul Ion C. Brătianu), Calea Rahovei de Bulevardul Maria (s-a numit mult timp George Coșbuc, iar după 1990 și-a reluat numele de Regina Maria), Calea Moșilor de Bulevardele Carol și Ferdinand, urmând a se face o dublare și a

Strada Colței

Căilor Văcărești și Plevnei. Același proiect susținea necesitatea altor două tipuri de artere: diagonale, care să ușureze circulația, și inelare, ce urma să răspundă „necesității de comunicație între părțile similare ale orașului și necesității de separațiune între părțile diferite”, fiind cvasipendiculare pe arterele radiale. Cel de-al treilea proiect de sis-

Macarie Malissenos, două veacuri mai târziu.

Niccolo Barbaro, chirurgul unei galere venețiene aflat la zidurile dinspre mare, împreună cu o parte dintre marinarii care au fost debarcați de pe nave pentru a întări apărarea pe uscat, povestea că „sultanul a tras cu tunul cel mare, cu o oră înainte de răsăritul soarelui, iar ghiuleaua a căzut peste zidul pe care îl reparaserăm noi în grabă și l-a doborât. Nimic nu se putea vedea prin fumul dimprejur, iar turcii au venit ascunși de fum și ca la vreo 300 dintre ei au pătruns în spatele întăriturilor. Grecii și venețienii se luptau din rășputeri și au omorât pe mulți, așijderea dintre cei ce au reușit să se strecoare. După această luptă, grecii se socoteau biruitori asupra păgânilor [...] Numai că după ce s-au văzut azvârliți de pe întărituri, turcii au slobozit din nou tunul cel mare, iar păgânii au dat năvală ca o haită de câini turbați, împingându-se unii într-alții ca fiarele sălbatice, așa că în nu mai puțin de un sfert de ceas se adunaseră mai bine de 30.000 de turci înăuntrul întăriturilor și așa strigau de se pogorâse iadul pe pământ, de se auzeau strigând până în Anatolia. Iar când turcii au pătruns peste întărituri, au pus repede mâna pe ele, nu înainte însă ca mulți dintre ei să fie uciși de aceia care trăgeau în ei de sus, de pe ziduri, care îi omorau aruncând cu pietre în ei după pofta inimii. După ce au pus mâna pe zidul din afară, turcii, împreună cu azapii, s-au întărit acolo și s-au strâns ca la 70.000 de parcă se revărsase iadul pe

Harta orașului desenată în 1422 de florentinul Cristoforo Buondelmonte

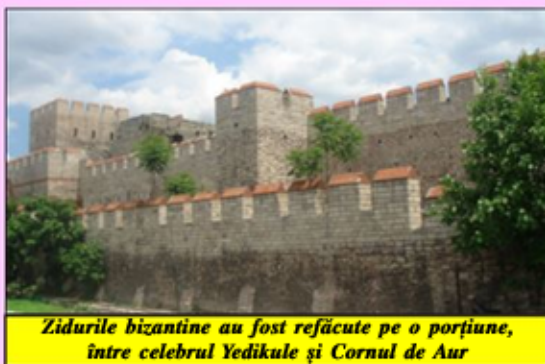
pământ, și s-a umplut zidul de turci de la un capăt la celălalt, preț de șase mile [aproximativ 9 km – A.D.]. Și cum spuneam, cei de pe zid au omorât pe mulți turci cu pietre, aruncându-le de sus fără oprire, și pe atâția au omorât de s-au umplut după aia 40 de care cu trupurile turcilor uciși înainte să intre în oraș. Noi, creștinii, eram de-acum tare speriați, iar Împăratul a pus să sune toaca prin oraș, iar oamenii strigau de la posturile lor de pe ziduri: «Îndură-te de noi, Doamne!». Bărbații strigau, iar femeile așijderea, și călugărițele la fel, iar fetele încă și mai avan, și așa se jeleau de i s-ar fi făcut milă și celui mai crud ovrei”.

Cu toate acestea, turcii nu au făcut nicio ispravă la

zidurile dinspre mare, și asta poate și pentru că pentru atacul lor se concentrase în zona centrală a zidurilor dinspre uscat, la Poarta Sfântului Romanos, unde „rândurile noastre începând să se clatine, Teofil Paleologul și Dimitrie Cantacuzino, bărbați viteji, au sărit din vreme și, învingându-i pe agareni, îi pun pe fugă și i-au prăbușit rău de pe scări și i-au împrăștiat. Acolo se afla și împăratul, călare [...]” (Pseudo-Phrantzes)

Momentul crucial a survenit, se pare, atunci când condotierul Giovanni Longo Giustiniani, comandantul apărării din acel sector, „este rănit de un proiectil la mână și alți câțiva din ostașii lui au fost răniți și, părăsindu-și locul unde stăteau, ienicerii îndată dovedindu-i, au pătruns înăuntru; și pe ostașii genovezilor i-au pus pe fugă și, ținându-se de urma lor, îi ucideau. Longo s-a îndepărtat așadar din luptă. După el s-au luat ostașii lui și ienicerii năvăleau în urma lor. Și când împăratul elinilor a băgat de seamă că ei își lasă locul și dau înapoi, a alergat de îndată și l-a întrebat pe Longo că încotro o ia; și el spunând că și Dumnezeu ține cu turcii, atunci împăratul, întorcându-se către Cantacuzino și alți puțini care erau cu dânsul, le-a spus «Să mergem, bărbați, în contra barbarilor!» [...]” povestește atenianul Laonic Chalcocondil.

Rana lui Giustiniani era într-adevăr gravă. El s-a refugiat pe una dintre navele lui (a și murit, câteva zile mai târziu, din această pri-

Zidurile bizantine au fost refăcute pe o porțiune, între celebrul Yedikule și Cornul de Aur

„AU LUAT CONSTANTINOPOLUL, LUATU-L-AU!“

Căderea Constantinopolului i-a marcat pe contemporani și a fost invocată apoi câteva secole la rând pentru a potența teama de „turc”. Dovadă și miniatura din stânga, dintr-un manuscris păstrat la Biblioteca Națională din Paris, cât și fresca din dreapta, de la Moldovița. În fapt, potrivit canoanelor picturii bizantine, ea trebuia să reprezinte asediul Constantinopolului de către avari, cu aproximativ 800 ani mai înainte, dar în mintea contemporanilor a devenit asediul Constantinopolului de către otomani

„Care limbă va fi așadar în stare să spună și să grăiască despre nenorocirea ce s-a întâmplat în Constantinopole și despre groaznica robire și amara strămutare ce a suferit-o? [...]” iată ce spune istoricul grec Ducas în cartea sa Istoria turco-bizantină, atunci când plânge soarta orașului fondat de Constantin cel Mare, capitala Imperiului Roman, cucerită la 29 mai 1453 de către sultanul Mehmed al II-lea.

ADRIAN GEORGE DUMITRU

In noaptea aceea, Mehmed al II-lea a început ultimul asalt, spunând: „fie iau eu orașul, fie orașul mă ia el pe mine!”. „Era de văzut spectacol straniu, ca un nor întunecos acoperind soarele și cerul. Și încărcăturile cu foc grecesc, aruncându-le asupra vrăjmașilor, îi ardeau, și treptele și scările dimpreună cu aceia care se urcau pe ele, nimerindu-le de sus cu pietre grele, îi striveau și cu arcuri și catapulte îi alungau; și unde vedeau înghesuiala mai mare, acolo [creștinii – A.D.] dădeau

foc din tunuri și pe mulți îi răneau și îi ucideau. Iar vrăjmașii, necăjiți atât de mult de osteneala războiului și de împotrivirea noastră, voiau să dea puțin înapoi ca să mai răsuflă; dar ceaușii și trabanții de la Curte [ai sultanului – A.D.] îi loveau cu vergele din fier și cu vine de bou. Cine ar putea povesti strigătele și vaierele celor loviți din amândouă părțile? [...] Și unii dintre ai noștri, văzându-i îndurând atâta suferință, le spuneau cu glas mare: «De multe ori ați făcut aceasta și ați fost rău

respinși». Iar ei, vrând-nevrând să își arate bărbăția, cu de-a sila iarăși se urcau pe scări.”

În talmăcirea lui Vasile Grecu din 1966, am extras cele de mai sus din *Cronica* lui Pseudo-Phrantzes, mult timp atribuită lui Georgios Sphrantzes, care fusese mâna dreaptă a lui Constantin al XI-lea Paleologul, ultimul împărat bizantin, în timpul asediului. S-a dovedit însă că a fost compilată pe scheletul „Memoriilor” acestuia de către episcopul Monemvasiei,

dat, pe toți a împrăștiat și spulberat [...]". (Pseudo-Phrantzes)

Chalcocondil scrie că „în-suși împăratul Constantin a fost respins și năvălind asupra lui și urmăruindu-l, l-au rănit la umăr și a murit. Când ceilalți elini i-au văzut pe ieniceri alergând pe zidul cel mare și trăgând de sus cu săgețile și aruncând cu pietrele și când au văzut pe oamenii lui Longo fugind, au luat-o la fugă, în timp ce ienicerii se țineau de urma lor și fiecare căuta să lase zidul și să iasă din luptă, ca să scape cu viață. Când însă au ajuns la Poarta numită a lui Roman, aici cădeau pe jos, înghesuiți unii de alții, și venind alții, iarăși cădeau peste ei, și așa călcând mereu unii peste alții, în grabă, se sileau să treacă; și s-a făcut lângă poartă o grămadă foarte mare de trupuri încă în viață, încât nimeni nu putea să mai treacă pe acolo“.

„Măcelul a durat din zori, de când au intrat turcii, și până la amiază [...] Aceia dintre negustorii noștri care au scăpat s-au ascuns prin gaură de șarpe, iar după ce măcelul s-a terminat i-au găsit turcii și i-au vândut în robie [...] Și au intrat și în mănăstiri, de le-au târât la corăbii pe maici și le-au vândut la mezar prin toată Turcia, și pe tinerele fete le-au batjocorit și le-au vândut pe-o nimica toată, chiar dacă unele dintre ele mai bine s-au aruncat în fântâni să se înecă decât să cadă de vii în mâinile turcilor, și așa au făcut și unele femei dintre cele măritate. Turcii și-au încărcat corăbiile cu robi și cu pradă [...] Steagurile au fluturat toată ziua

Sultanul Mehmed al II-lea a acordat Bisericii creștine o largă autonomie internă, păstrată apoi de toți urmașii săi; aici, reprezentat alături de patriarhul Ghennadios al II-lea

de lungă, iar turcii i-au măcelărit pe creștini prin tot orașul. Sângele curgea prin oraș ca ploaia pe acoperiș după furtună, iar leșurile turcilor și creștinilor au fost aruncate în Dardanele, unde au plutit ca pepenii pe canal. Nimeni n-a mai știut nimic de împăratul, ce-o fi făcut, dacă mai trăia sau murise, dar unii zic că i-au văzut trupul printre leșurile morților și că s-a spânzurat când a văzut că turcii au intrat prin poarta San Romano.“ (Niccolo Barbaro)

Cu toate acestea, în ciuda a ce am fi ispițiți să credem, lupta nu s-a sfârșit în zorii zilei, întrucât, pe zi-

durile dinspre mare, „la turnurile numite ale lui Vasile, Leon și Alexie [...] stăteau marinarii cei din Creta [...] Aceia s-au luptat vitejește până la ora a șasea și a șaptea [până la orele 12 și 13 – A.D.] și pe mulți turci i-au dat morții; și, deși vedeau o mulțime așa de mare și întreg orașul rob, ei nu voiau să se lase robiți, ci mai degrabă spuneau că mai bine să moară decât să trăiască. Iar un turc, făcând sultanului raport despre vitejia acestora, a dat ordin să-i coboare din turn cu învoiala să fie liberi ei și corăbia lor să plece cu toate bagajele ce le aveau. Și, făcându-se așa, abia i-au înduplecat pe aceștia să plece din turn“. (Pseudo-Phrantzes)

În ziua de 30 mai 1453, la prânz, Imperiul Roman de Răsărit încetase să mai existe. Împăratul creștin murise, pentru a intra în legendă (unele cântece populare grecești spun că el va învia într-o zi, pentru a-i alunga pe turci din orașul lui), iar jaful și uciderea s-au ținut lanț. Se putea spune că „toată Constantinopolea era de văzut în corțurile din tabără, iar orașul pustiu și mort, gol, și fără de glas, neavând nici chip și nici frumusețe. O, Țarigrad, o, Țarigrad, cap al tuturor orașelor [...] O Țarigrad, o Țarigrad, fala creștinilor și moartea barbarilor! O Țarigrad, o Țarigrad, al doilea rai sădit spre Apus cu pomi de tot felul înăuntrul său încărcati de roade spirituale! Unde ți-e frumusețea, raiule?“ așa îl plângea Ducas, un grec care a scris pe baza relatărilor participanților, greci sau turci, deopotrivă. ■

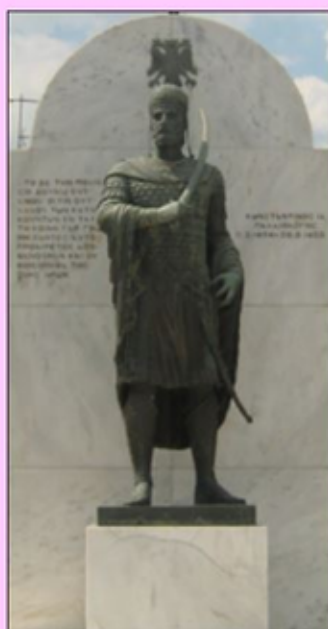

Unul dintre tunurile folosite la asediul Constantinopolului, păstrat în Muzeul Militar din Istanbul

cină), însă venețianul Barbaro, care nu-i prea avea la inimă pe genovezi și care nici nu avea cum să știe prea bine ceea ce se petrecuse câțiva kilometri mai încolo, prin toată vânzoleala luptei, spune: „văzând acestea, Zuan Zustinian [Giovanni Giustiniani – A.D.], acel genovez din Genova, s-a hotărât să o ia la fugă, și a fugit la nava lui, care îl aștepta la chei.

Impăratul îl făcuse pe acest Zuan Zustinian căpitan al oastei sale și cum fugea el, striga pe străzile orașului «Turcii au intrat în cetate!». Dar mințea cu nerușinare, fiindcă nu se întâmplase încă așa ceva. Când poporul a auzit vorbele căpitanului, cum că ar fi intrat turcii în oraș, au luat-o cu toții la fugă și și-au părăsit posturile și s-au repezit spre cheiuri, să prindă vasele și galerele. În fapt, mărturia lui Niccolo Barbaro nu are niciun fel de valoare în ce-l privește pe Giustiniani, dar ne spune ce urmări au avut în celelalte sectoare ale apărării creștine războiul genovezului care era al doilea comandant după împăratul Constantin și retragerea celei mai mari părți dintre mercenarii de sub ordinele sale.

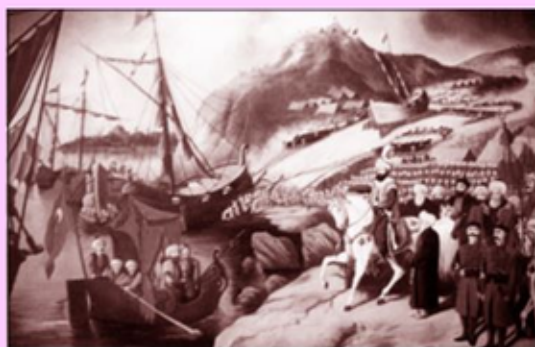
„Iar turcii, văzând atâta învâlmășeală la ai noștri, au prins curaj. Acolo fiind de față și Sogan-pașa [Zaganos Pașa – A.D.], le-a grăit ienicerilor și celorlalți și le-a ridicat moralul. Și atunci un ienicer cu numele Chasan, un vlăjgan uriaș [...], cu mâna stângă ridicând scutul deasupra capului, iar în cea dreaptă

Monument ridicat în Mistra, Grecia, în amintirea ultimului împărat bizantin

strângând sabia, a apucat-o spre zidul unde vedea învâlmășeala. Iar după el s-au luat și ceilalți, ca la 30, cu mare zel de vitejie. Iar ai noștri care au rămas pe zid trăgeau într-înșii cu arcurile, îi loveau cu sulițele și rostogoleau pietroaie mari asupra lor; 18 dintre ei au fost prăvăliți. Dar Chasan nu s-a oprit din năvală înainte de a urca pe ziduri și a-i fugări pe ai noștri. Când deci i-a reușit încercarea, i-au

urmat și ceilalți mulți și se urcau pe zid [...] Și Chasan în luptă lovit fiind de o piatră, a căzut. Iar ai noștri, întorcându-se, când l-au văzut întins, îl loveau din toate părțile, iar el, ridicându-se într-un genunchi, se apăra, dar de mulțimea rănilor mâna dreaptă i s-a înțepenit și a fost acoperit de lovituri [...] Apoi o mulțime atât de mare de ostași dușmani urcându-se, ai noștri au fost împrăștiați și, lăsând zidurile exterioare, fugeau înăuntru prin poartă, călcându-se unul pe altul. Iar în timp ce acestea se întâmplau, s-a auzit și o voce dinăuntru, și de afară și dinspre partea limanului, spunând «cetatea a fost luată» [...]. (Pseudo-Phrantzes) „Iar când nefericitul de împărat domnitorul meu a văzut, cu lacrimi fierbinți se ruga lui Dumnezeu, iar pe ostași îi îndemna să fie cu suflet tare, dar nu era nici o speranță de sprijin și ajutor. Dânsul însă, dând piteni calului, fuga a ajuns acolo unde venea mulțimea păgânilor și doboră pe cei de alt neam [...] Mugind ca un leu, cu sabia scoasă în mână dreaptă, a ucis mulți dintre ostașii dușmani și pe picioarele și mâinile sale sângele curgea pârâu. Și don Francisc Toledo [nobil spaniol care susținea că este rudă îndepărtată cu împăratul Constantin al XI-lea – A.D.] de-a dreapta împăratului [...] de asemenea și Teofil Paleologul când l-a zărit pe împărat luptând și orașul în primejdie a strigat cu glas mare și a zis: «Mai bine mor decât să trăiesc!». Și cu răcnet aruncându-se în mijlocul dușmanilor, peste câți a

Reprezentare fantezistă a momentului transportării unei părți a flotei otomane pe uscat, către Cornul de Aur

1910

Tatăl fiului...

... și fiul tatălui

Viața politică e dominată în continuare de liberali motiv ca *La Roumanie* să vorbească ironic de „Tatăl Omului”. În țară sunt trei partide: liberal (condus de *fiul tatălui*, adică de Ionel Brătianu, fiul lui I.C. Brătianu, unul dintre făuritorii României moderne), conservator (condus de *tatăl fiului*, adică de Gh.Gr. Cantacuzino Nababul, tatăl lui Mihai, a cărui ascensiune în politica românească devenise o realitate) și conservator-democrat (în fruntea căruia se afla *fiul faptelor sale* – Take Ionescu).

Prim-ministrul este victima unui atentat și în această lună se judecă făptașul: e bulgarul G. Stoenescu Jelea, muncitor la căile ferate și mare iubitor de lectură. Era revoltat împotriva societății „din cauza scumpirii vieții”, iar când a aflat că prim-ministrul omorâse 11.000 de țărani [sic!] cu trei ani în urmă, a trecut la fapte. Prins de Poliție, a încercat să se sinucidă, dar pistolul n-a luat foc; atunci s-a aruncat de la o fereastră a Palatului de Justiție, alegându-se cu o stare cataleptică. Își avea și un tovarăș de idei, Arginteanu, care în 1907 atentase la viața regelui, dar reușise să fugă la Ch. Rakovski, aflat în Bulgaria. Stoenescu a primit pentru fapta sa 20 de ani de închisoare.

Economia României e prosperă. În această lună încep exporturile de petrol în Japonia (15.000 tone). Vaporul „Sayo maru” e primul de acest fel acostat la Constanța pentru a încărca petrolul. Totuși, rămânem o țară agrară, prețuită ca atare. De aceea Academia Română oferea premiul „Gheorghe Lazăr” lui Al. Zaharia, pentru lucrarea *Calitatea cerealelor românești*.

Acum se repară oarecum, cu întârziere de trei ani, fapte cumplite întâmplate în martie 1907: țărani răsculați și răniți primesc despăgubiri de la stat.

Administrația este în continuare prea puțin eficientă. Articolul *Vino... mâine*, din *Ordinea*, relatează drumurile inutile făcute la Primărie de un bucureștean în căutare de copii ale unor acte.

Biserica în schimb, cel puțin la sate, conlucrează cu justiția și rezultatul e pozitiv. Așa, la Ianca (Brăila), 47 de perechi care trăiau în concubinaj sunt căsătorite de preot în pădurea din preajmă, după povața judecătorului de pace.

În Sinod lucrurile sunt mai complicate. Parlamentul discută legea acestei instituții, anatemizată de episcopul de Roman, iar trei preoți trimit o pâră la Constantinopol, după relatarea *Dimineții*, împotriva mitropolitului conciliant. Dispute sunt și la Sofia: biserica românească ridicată acolo ar trebui târnosită de preoți localnici sau de unii veniți de la București? Întrebarea nu-și află răspuns. Între timp însă, la Palatul Mitropolitan din București, Evghenie Humulescu Piteșteanu, ajuns episcop vicar, își sărbătorește ascensiunea printr-un banchet unde oferă: plachie de fasole, iahnie de mânățărce, langustă pariziană, icre tescuite, fructe în maraschino și șampanie Mumm „cu gust american”.

In avalanșă de evenimente culturale, multe legate de Franța, confirmă atașamentul românilor pentru această țară. Sentimentul se dovedește reciproc și, comentând relațiile economice bilaterale, Victor Ganot îi numește pe români, în *La vie illustrée*, „francezii Orientului”. Altă publicație salută culegerile unde figurează români care scriu în limba franceză. Sunt amintiți astfel Staff (cu creștomafia unde figurează Alecsandri și Bolintineanu), van Dooren (cu G. Bengescu, Carmen Sylva, A.D. Xenopol, Elena Văcărescu, Al.Al. Sturdza), Gérard Walch, cu

GEORGETA FILITTI

România liberală asistă la procesul lui Stoenescu, cel care atentase la viața prim-ministrului – adevărat memento pentru orice om politic; făptașul era sub influența socialistului bulgar Christian Rakovski. Instituțiile statului funcționează cu unele convulsii, pe care lumea le urmărește neputincioasă. Sinodul respinge legea de reorganizare ce i-a fost prezentată de ministrul Cultelor, iar preoții de rang inferior îl reclamă pe mitropolit la Patriarhia din Constantinopol.

Cultura românească datorează enorm celei franceze și faptul se vede, între altele, din prezența unor scriitori români de limbă franceză în crestomații de tot felul ori pe scene de teatru franceze. Mai puțin active sunt relațiile economice, capitalul francez fiind administrat în spațiul românesc de consorții străine.

Starea de prosperitate economică face ca autoritățile să acorde o binevenită atenție culturii. Se inaugurează muzee, se ridică statui; achizițiile de tablouri nu lipsesc. Școala funcționează cu multă rigoare, potrivit recomandării regelui Carol: „țara are nevoie mai mult de caractere decât de talente“.

Un eveniment urmărit de întreaga planetă – evoluția cometei Halley (Magazin istoric, nr. 2/1986) – îi ține și pe români cu sufletul la gură. Fotografiile realizate la Observatorul Astronomic din București sunt bine primite în lumea științifică internațională. O foaie bucureșteană publică sfaturile țarinei Ecaterina a II-a (1762-1796), ziaristă de ocazie, pentru publiciști în general, iar aprecierile atât de favorabile ale arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, despre români arată că raporturile cu monarhia vecină nu pot fi citite doar în cheie negativă.

Și acum o sută de ani comunitatea internațională se îngrijora de încălzirea globală. Sunt simple constatări, fără să se întrevadă vreo soluție la îndemâna omului.

1910

Franz Ferdinand

Teatrul din Caracal

După ce fusese criticat peste măsură în țară și laudat la fel în S.U.A. și Franța pentru descoperirea unui sistem sigur de anestezie (*Magazin istoric*, nr. 1/2010), dr. Toma Ionescu începe să aibă imitatori chiar la el acasă. Dr. Adrian Poenaru din Craiova scoate un chist ovarian de 26 kg sub anestezie cu stovaină.

De 70 de ani românii se înspăimântau, când și când, la apariția cometei Halley. Aflată la 26 milioane de kilometri, între Pământ și Soare, cometa e cântată, chiar dacă stângaci, de poeții noștri. La 1836, Gh. Asaki în *Versuri improvizate la balul Curții* o evocă alături de stihuri ca acestea: „Rânduiala zilei e cu totul alta/Alături de-un părinte care-și strânge pruncii dragi“. La 1910, când cometa revine, Jules Brun nu se lasă mai prejos: „Carol I domnitor! Am văzut fluturând stindardul/Ce face să vibreze inimile și să lăcrimeze ochii“. Tot acum, Gheorghe Demetrescu – astronom la Observatorul din București prezintă la Academia de Științe din Paris fotografii ale cometei care „definesc complet nucleul ei“.

Când nu urmăresc evoluția cometei, ziariștii români pot citi sfaturile înțelepte ale țarinei Ecaterina a II-a. O vreme aceasta fusese „ziaristă“ la foaia *L'ami des lettres russes*. Când s-a retras, i-a recomandat urmașului ei: să scrie simplu, scurt, limpede, cu cuvinte rusești, nu străine („de ce să trăim pe seama vecinilor?“); elocința să nu-i siluiască pana, să scrie în așa fel, încât să fie înțeles de marele public.

Țarina nu vorbește de interviuri și de întrebări tendențioase. Dar acestea își fac loc tot timpul în presă. Astfel, *Universul* relatează o conversație a principelui moștenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, cu un înalt funcționar austriac. Prețuitor entuziast al românilor, arhiducele declară: „poporul român

e o rasă nobilă și sufletul îi e la fel... a luat din cultura franceză și germană elemente pe care le-a prelucrat în așa fel, încât și-a format o cultură proprie care, pe bună dreptate, se poate numi originală“.

Cu o industrie dezvoltată, România putea ajunge Belgia Orientului, nimic n-o împiedica să devină stăpâna comerțului în Levant și să-și întindă afacerile până în China, era convins Franz Ferdinand. Funcționarul însă îi replică: „apostolii industriei și comerțului“ în România sunt evreii, atât de persecutați acolo! Arhiducele neagă vehement această aserțiune, declarând că industria e în primul rând în mâna românilor. Lucrul „cel mai bun din România“ îi păruse a fi armata. Concomitent cu interviul se produce un incident stupid la Toplița: Heinhard, de la Institutul de Geografie din București, aflat acolo pentru prospectări, e arestat de jandarmii unguri și doar intervenția prim-ministrului austriac face să fie eliberat.

Institutul de Științe din New York avertiza că ghețarii de la Polul Nord începeau să se topească. La celălalt pol, era încă un zid de gheață înalt de 4.000 m. Dacă topirea se accelera, aisbergurile dintr-o parte și din alta s-ar fi unit, formând o mare închisă, ce ar fi înghițit sub apele ei Anglia, Suedia, Norvegia, Finlanda, Nordul Rusiei, pe de o parte, și Africa Ecuatorială pe de alta. Într-un cuvânt, se profila un al doilea Potop.

Fără de această perspectivă cutremurătoare, bucureștenii asistă la întâmplări mai prozaice. Articolul *Faptă de șofer* semnalează uciderea a 20 de oi pe Calea Rahovei de un șofer prea grăbit. Într-altă mahala, un „vânător de șoareci“ cu o recoltă zilnică de șase-șapte rozătoare trage cu pușca și nimerește piciorul vecinei, ocupată să-și întindă rufele la uscat... ■

Nicolae Iorga

Liceul Lazăr

1910

a sa *Anthologie des poètes français contemporains* (cu Anne de Noailles, Ch.Ad. Cantacuzène, Elena Văcărescu). Apoi volumul *La littérature française hors la France* reține nume ca: Dora d'Istria, Elena Văcărescu, Iulia Hasdeu, Alexandru Macedonski etc.

Expoziția societății „Tinerimea română” se bucură de un succes neașteptat. Corespondentul lui *New York Herald Tribune*, ediția franceză, o compară cu cele mai frumoase manifestări similare din Occident. Marcel Montandon, corespondentul din România pentru *Mercure de France*, și delegația de consilieri municipali din Paris sunt la fel de încântați.

Și la Paris românii au succes: arhitectul Duiliu Marcu e medaliat de Școala de arte frumoase, iar despre Antoine Bibescu, autorul piesei *Le gaulois*, care se juca la Teatrul „Rejane”, Jacques Abran scria: „nu poți fi mai parizian decât acest francez de adopție, educat în Franța, cu aplecarea pentru literatura franceză, datorită, desigur, originii sale, personalității singulare, șarmului, amabilității grăbite și nonșalante, nervozității ardente și capricioase. Ocupă un loc de invidiat în lumea literelor franceze”.

Nicolae Xenopol vorbește la Paris, la Societatea de Geografie Comercială, despre *Capitalul francez în România*. El constată, citat mai apoi de *La dépêche coloniale*, că aproape tot acest capital e manipulat de nemți, englezi sau americani. Franța deținea doar 5% din importurile românești (cărți, parfumerie, ape minerale). În același context, Victor Ganot, evocat mai sus, sugera ca Franța să se implice în primul rând în industria petrolului, „cea mai rentabilă din România”, să creeze o bancă franceză la București și să trimită masiv comisionari pentru debitarea produselor franțuzești.

Autoritățile române manifestă un interes susținut pentru cinstirea marilor oameni din trecut, deschideri de noi muzee, achiziționarea unor colecții de prestigiu. La Caracal are loc un festival național pentru strângerea fondurilor necesare ridicării unei statui lui M. Kogălniceanu (în programul desfășurat la Teatrul Național din localitate figurează piese de Dvorak, Chopin, Mayerbeer etc.). La București, în grădina Ateneului român, se inaugurează bustul lui Ion Ghica, așezat între cele ale lui M. Kogălniceanu și M. Eminescu. Tot la București se inaugurează Muzeul Simu (distrus în 1960). În fine, statul cumpără, pentru 200.000 lei, tablourile găsite în casa pictorului N. Grigorescu.

Și alte fapte, mai mărunte, mărturisesc aplecarea spre cultură. La București, pe strada Biserica Enei, funcționa de trei ani Biblioteca Socec. Punea gratuit la dispoziția cititorilor (în număr de o mie pe lună) cele 5.980 de volume din rafturile sale.

Incă din 1881 Școala Duployen deschisese un salon de conversație, pe Calea Victoriei nr. 40, căruia i se făcea permanent reclamă în ziare. Doritorii puteau să învețe să scrie și să vorbească corect franțuzește, nemțește și englezește. Acum, în mai 1910, se adăugau și cursuri de mnemotică („arta fiziologică de a nu mai uita”).

La Jubileul Liceului „Gh. Lazăr” regele Carol I spusese: „țara are nevoie mai mult de caractere decât de talente” cuvinte transformate în deviza liceului. La fel de memorabil fusese și N. Iorga. Ales după două tururi de scrutin membru al Academiei Române (cu 15 voturi pentru și 11 împotriva, în locul lui Grigore Tocilescu), acesta se angajase să fie „printre primii la muncă, printre ultimii la pretenții”.

se răspândesc schije. Se aprinde petrolul folosit drept combustibil, pompat cu o zi înainte în rezervoare. Incendiul se întinde de la prora la pupa. În dreptul coșului trei ard prelatele pieselor de artilerie. Pe punte sunt mulți marinari răniți, cărora, în învălmășeală, nu le dă nimeni ajutor. Comandantul navei, căpitanul de rangul I I.S. Kuznețov, și ofițerul superior A.V. Gorodiski se apropie în fugă de amiral. Reușesc să pună capăt panicii și să organizeze lupta cu focul, deși încă de la prima explozie s-a întrerupt curentul electric, iar pompele de apă nu funcționează.

Constructorii primelor cuirasate rusești au asigurat pe toată lumea că aceste nave puternice, spre deosebire de cele vechi, nu se răstoarnă. De aceea Kolceak, după ce se consultă cu comandantul și cu ofițerul superior, nu ordonă ca *Împărăteasa Maria* să fie deplasată spre un loc de mică adâncime a apei. Hotărăște să se concentreze pe lupta cu incendiul.

Șalupele portului se apropie, iar de pe ele furtunurile de incendiu își îndreaptă jeturile puternice spre inima focului. Cu un remorcher, nava este întoarsă, astfel încât flăcările și fumul să fie deviate de pe ea. Prelatele arzând sunt aruncate în mare. În fine, sunt stinse și focarele mai mici. Incendiul începe deja să cedeze din intensitate. Pare stăpânit și nava salvată. Dar la 7 și un minut ea este zguduită de o explozie, a 23-a la număr și la fel de puternică ca prima. Cuirasatul se lasă pe prora și se înclină la tribord. Kolceak ordonă retragerea oamenilor de pe navă, părăsirea ei. Face și el același lucru.

Maria se scufundă maiestuos. La 7 și opt minute se aude ultima explozie, apoi prora navei coboară sub apă. Se răstoarnă încet. Imensul pântec verde se leagănă un timp pe valuri, apoi se ascunde sub apă, la 18 metri adâncime. Era 7 și 17 minute. De la prima explozie trecuse mai puțin de o oră.

Vedete și bărci adună oamenii care pluteau pe apă. Unii marinari ajung singuri la mal. Mulți se înecă, alții mor în spital de la răni și arsuri, iar unii se duc la fund odată cu nava. Scafandrii au auzit încă două zile bătăi disperate, dar ajutor nu s-a putut da. Oamenii s-au sufocat prinși între fiarele cuirasatului.

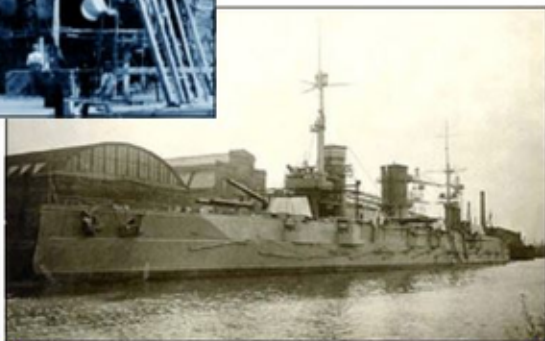
Dintr-o înregistrare făcută cu puțin înainte de naufragiu, la 1 octombrie, pe *Împărăteasa Maria* erau 1.223 de oameni. O situație întocmită la 15 octombrie nota că 300 de oameni au murit din cauza rănilor sau au dispărut. Între aceștia un singur ofițer, un inginer mecanic, micimantul G.S. Ignatiev, care n-a reușit să mai iasă din cală.

Comasiune și zvonuri

Când ofițerii de pe *Împărăteasa Maria* s-au adunat în grabă la bordul navei *Gheorghe* purtătorul de biruință, răniții erau încă duși la spital. Ofițerii, zguduiți de cele trăite, stăteau tăcuți în jurul mesei. Kolceak se străduia să-și țină firea și să afișeze calmul. Apoi fiecare a povestit cele văzute. Au căzut de acord că totul a început de la incendiul izbucnit în depozitele de muniție. Dar ce anume a provocat incendiul, care i-a fost cauza și tocmai într-un loc unde se aflau substanțele explozive, nimeni dintre cei prezenți nu a putut spune.

Tragedia a impresionat întreaga Rusie. Curând, la Sevastopol a sosit ministrul Marinei, I.K. Grigorovici, care și-a exprimat regretul pentru pierderea suferită și a încercat să afle

ce s-a întâmplat. De altfel, în zilele acelea Kolceak a primit multe scrisori și telegrame de compasiune. Prima a sosit de la țarul Nicolae al II-lea: „Regret profund greaua pierdere, dar am ferma convingere că Dv. și brava flotă a Mării Negre veți depăși cu bărbăție această încercare”. Comandantul Flotei baltice,

Două imagini ale cuirasatului în șantier, înainte de lansarea la apă

Enigme ale istoriei

„Împărăteasa Maria“ într-un tablou de epocă

Există un loc blestemat, Triunghiul Bermudei, unde naufragiile sunt foarte frecvente. Se poate spune că și Marea Neagră are un Triunghi al Bermudei, anume portul Sevastopol, mai precis zona Laspi. În secolul trecut, la interval de 39 de ani, acolo, un loc liniștit, departe de încleștările războiului, s-au scufundat doi coloși ai flotei

ruse a Mării Negre: Împărăteasa Maria (1916) și Novorossiisk (28 octombrie 1955).

La începutul veacului al XX-lea Marea Britanie a lansat la apă „Dreadnought“, o navă care a revoluționat modul de construcție a cuirasatelor, prin tunurile de mare putere și introducerea propulsiei cu turbină de aburi. Ea a dat numele unei clase de nave de luptă care au dominat mările în prima jumătate a secolului trecut. Turcia, inamicul numărul 1 al Rusiei, a achiziționat trei asemenea coloși din Anglia, iar în 1911, șantierul naval de la Nikolaev primea comandă pentru trei cuirasate, Ecaterina, Împărăteasa Maria, Alexandru al III-lea, care au intrat în componența flotei în 1915, când războiul era în curs. Prezența celor trei cuirasate rusești a schimbat radical situația strategică din Marea Neagră. În iunie-octombrie 1916 două dintre ele au executat 24 de misiuni de luptă.

NAUFRAGIUL CUIRASATULUI „ÎMPĂRĂTEASA MARIA“

FLORENTINA DOLGHIN

Sevastopol, sâmbătă, 7 octombrie 1916. O dimineață liniștită și clară de toamnă. Pe navele din port se dă deșteptarea. Comandantul Flotei Mării Negre, viceamiralul A.V. Kolceak (unul dintre viitorii conducători albgardiști după Revoluția din octombrie 1917), doarme încă în cabina sa de pe nava de comandament *Gheorghi purtătorul de biruință*. Până în ora 7, un zgomot asurzitor umple văzduhul. În următorul minut Kolceak este pe punte. Vede un nor de fum gălbui deasupra navei de linie *Împărăteasa Maria*, aflată nu departe de a lui. Lipseau deja arborele, pasarella din față și unul dintre coșuri. Pe punte, lângă turela de la

prora, se văd limbi de foc. Pe cuirasat oamenii aleargă îngroziți, se aud comenzi, strigăte disperate.

În mai puțin de o oră

Prima dispoziție dată de viceamiral: să fie îndepărtat de *Împărăteasa Maria* cuirasatul *Ecaterina*. Un sfert de oră mai târziu, o vedetă cu amiralul la bord se apropie de nava avariată. În acest timp, la bordul ei se mai produc câteva explozii, de mai mică amploare. Ele continuă și după ce amiralul urcă la bord. Obuzele explodează sus în aer, la 300 de metri, pe punte

Petropavlovsk, și ea victimă a unui naufragiu. Comisia a grupat posibilele cauze ale incendiului în trei categorii: 1. aprinderea spontană a pulberii; 2. neglijență în mănuierea pulberii și focului; 3. act terorist. Cum pulberea era de producție recentă și de calitate, aceasta a socotit puțin probabilă prima posibilitate. Anchetatorii s-au oprit asupra faptului că incendiul a izbucnit atunci când în depozitul de muniție trebuia să intre plantonul pentru a măsura temperatura. Comisia și-a exprimat părerea că „incendiul putea izbucni dintr-o neglijență sau o imprudență crasă, comisă nu neapărat cu gând rău”. Punctul trei a fost însă analizat cu minuție.

S-a stabilit, în ciuda normelor regulamentului, camera cu explozivi nu era de fapt încuiată; se putea pătrunde în ea tot timpul, prin diverse deschizături, guri și orificii, ba, adesea, avea ușile larg deschise. La lumina zilei prezența în turelă a unui om îmbrăcat în uniformă, dar care să nu fie membru al echipajului, ar fi trecut neobservată. În trecut neobservată. În trecut fie spus, pe navă lucrau meșteri de la Uzinele Putilov, care executau reparații curente. Apelul nominal al muncitorilor nu se făcuse, se verificase doar efectivul lor în fiecare echipă. În total, zilnic lucrau cam 150. Așadar, accesul pe navă al unor persoane dinafară era destul de liber. „Dacă reaua intenție a existat, ceea ce nu era exclus, a conchis comisia, dezordinea de pe navă a înlesnit punerea ei în practică.” În aceste condiții, a fost preferată a treia posibilă cauză a incendiului, deși s-a precizat că „a ajunge la o concluzie exactă și riguros fundamentată nu se vedește a fi posibil”.

Cum cei vinovați de catastrofă nu au putut fi nominalizați, au fost trimise în judecată toate cadrele de comandă, inclusiv comandantul flotei. Totuși, ministrul Grigorovici a obținut acordul țarului să amâne procesul, până la sfârșitul războiului. Grigorovici personal considera că a fost vorba despre „o explozie cu rea intenție, cu ajutorul unei mașini infernale, confecționată de o persoană

cumpărată, îmbrăcată în uniformă de marinar, poate chiar purtând blazon de muncitor”.

Cât îl privește pe viceamiralul Kolceak, el nu socotea total imposibil ca pulberea să se fi aprins sub o acțiune mecanică, dar nu excludea nici intențiile criminale. Respingea presupunerea că un om dinafară ar fi cunoscut atât de bine dispunerea încăperilor, încât să știe toate modalitățile de pătrundere în depozitul de pulbere. Iar el știa ce spune; străbătuse toate ungherele *Împărătesei Maria*. Pretindea că vinovatul trebuie căutat între muncitori sau între membrii echipajului. Cinci muncitori lipsiseră de pe navă în noaptea dinaintea exploziei.

O problemă reală, a mai spus amiralul, o reprezentau relațiile dintre ofițeri și echipaj. Era o acută lipsă de ofițeri cu experiență. Tineretul intrat în flotă, în urma unor cursuri de instrucție făcute la repezeală, intensive, nu putea suplini prezența celor experimentați. Se ajunsese la situația în care un miciman în primul an, care

știa prea puține despre o navă, devenea comandant de cart pe un cuirasat. Tot un asemenea om putea fi numit comandant de turelă, deși el știa mult mai puțin despre o turelă decât „stăpânul” ei absolut, un subofițer de artilerie, care o cunoștea în cele mai mici detalii. „De aici, a declarat Kolceak, și lipsa autorității și influenței ofițerilor asupra echipajului, fenomen frecvent

Ministrul Marinei, I.K. Grigorovici, credea că nu trebuie făcută publică vestea scufundării vasului de război, pentru a nu demoraliza populația; carena vasului, după recuperare, în 1919

viceamiralul A.I. Nepenin, sau arhiepiscopul Dmitri au scris și ei viceamiralului: „Rusia vă transmite dragostea ei – spune înalta față bisericească. Sunteți conducătorul nostru cutezător. Patria crede în forțele Dv., în cunoștințele Dv. și își pune în continuare toate speranțele în ce privește Marea Neagră. Luați ceea ce s-a întâmplat drept mânia lui Dumnezeu, care nu numai pe Dv. v-a zdrobit, ci pe noi toți... și, făcându-vă semnul crucii, spuneți «Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat, fie în veci numele Domnului binecuvântat»“. Iar A.V. Timiriova, iubita lui Kolceak, care îl cunoscuse cu un an în urmă și care aflase de nenorocire dintr-o scrisoare a lui, nepăstrată, îl încuraja și ea. Din epistola ei se înțelegea că el i-ar fi scris: „Mi-e foarte greu. Roagă-te pentru mine“. Timiriova făcea observația că și scrisul amiralului se schimbaseră foarte mult în acele zile. „Dacă înseamnă ceva pentru dumneata, dragă Aleksandr Vasilievici, află că în aceste zile sumbre și grele mă gândesc la dumneata cu o adâncă tristețe și tandrețe, mă rog pentru dumneata, atât de implorator cât pot,

și totuși am credința că după această încercare Domnul îți va dăruia din nou momente fericite, te va ajuta și te va proteja pentru un viitor luminos“.

În acest timp, la Statul Major al Marinei (cărui în vreme de război i se spunea Ghenmor), sosea o telegramă de la Nepenin. „La Revel și Helsingfors circulă multe zvonuri, iar în ziarele suedeze, primite la Helsingfors, la fel. Consider că trebuie ca ofițerii și echipajele să fie înștiințate despre ce s-a întâmplat.“ Amiralul A.I. Rusin, comandantul Ghenmor, împărtășea aceeași părere: „Și aici

zvonurile se amplifică“, scria în telegrama lui de răspuns.

Kolceak, în schimb, susținut și de ministru, insista că deocamdată nu este cazul să se dea un comunicat despre catastrofa. I se părea că inamicul trebuie să afle despre cele întâmplate cât mai târziu. Două telegrame se păstrează în arhive, asemănătoare între ele: „Ministrul Marinei și eu ne menținem părerea că actualmente nu este de acceptat să se publice oficial cazul pe care îl cunoașteți. Comunicați lui Nepenin rugămintea să dea indicații ofițerilor de marină ca o vreme să nu mai răspândească informații. Ministrul atrage atenția că englezii nu publică asemenea cazuri“.

Nicolae al II-lea și-a exprimat dorința de a i se aduce la cunoștință proiectul de informare, înainte să fie dat publicității. În sfârșit, el a apărut în ziarul *Russki invalid*, la 26 octombrie 1916.

Neglijență, act terorist sau...

La 12 octombrie a fost constituită o comisie pentru analizarea cauzelor catastrofei navei de linie *Împărăteasa Maria*, condusă de amiralul N.M. Iakovlev, membru al consiliului Amiralității, fost comandant al navei

Sub privirile viceamiralului Kolceak,
„Împărăteasa Maria“, după ce a explodat,
a mai ars aproape o oră,
înainte de a se răsturna și scufunda

Pastila de cuvinte

„Poveștile de viață“ ale unor cuvinte care desemnează unități de măsură, începute în numărul din februarie, continuă.

UNITĂȚI DE LUNGIME

Academician MARIUS SALA

Linie figurează în *Dicționarul Academiei* ca un cuvânt din veacul al XVIII-lea, având sensul învechit „unitate de măsură pentru lungime, utilizată în țările românești, egală (în Muntenia) cu a zecea parte dintr-un deget și (în Moldova) cu a douăsprezecea parte dintr-un palmar”. Cuvântul *linie*, cu numeroasele sale sensuri, este un împrumut cu etimologie multiplă (din lat. *linea*, it. *linea*, germ. *Linie*, iar cu unele sensuri lexicale și frazeologice și după fr. *ligne*). Sensul de „unitate de măsură” este împrumutat după fr. *ligne* „veche unitate de lungime, a douăsprezecea parte dintr-un deget (*pouce*)”, folosită înainte de introducerea sistemului metric. În română apare în scrierile lui Gh. Asachi și îl găsim, figurat, și la G. Barițiu, care scria: *Nicio linie să nu ne abatem de la politica noastră*.

Palmă este un cuvânt moștenit din lat. *palma* de toate limbile romanice (it., cat., sp., port. *palma*, prov.

pauma, fr. *paume*), cu sensul „partea interioară a mâinii de la încheietura cu antebrațul până în vârful degetelor”. Un dublet al lui, *palmus*, era folosit în latină cu sensul de „unitate de lungime egală cu lățimea mâinii”. Se precizează, în dicționare, că avea opt uncii. De la acest *palmus* vine fr. *palme* și it. *palmo* pentru denumirea unei unități

de lungime. În română, *palmă* din lat. *palma* înseamnă și „unitate învechită de lungime echivalentă cu o optime dintr-un stânjen”; evident că mărimea palmei varia de la om la om și, de aceea, în documente de hotărnicie, mai ales în cele din Moldova, se preciza mărimea palmei celui care măsurase.

Palma a fost folosită ca unitate de măsură, dar nu știu dacă putem subscrie la ideea lui I. Ghica că „palma ar fi fost o măsură adusă de romani în Dacia”. Folosirea ei frecventă în trecut rezultă din faptul că s-a păstrat în forme fixe ca *nicio palmă de pământ*, *o palmă de loc* „distanță mică”. În limba veche se folosea și în expresia *a scurta de o palmă (pe cineva)* „a tăia capul (cuiva)”.

In trecut existau diverse tipuri de *palme*: *palmă domnească* sau *gospod* (apare la 1679), *palme proaste*, *palme mici*, *palme de om de mijloc* (ultimele erau mai mici

Alexandru Odobescu

pe multe alte nave, care creează probleme serioase. „Oricum – a tras el concluzia – cauza exploziei și a scufundării *Mariei* rămâne incertă.“

... un simplu chiștoc de țigaretă?

După evenimente au existat voci care l-au acuzat și pe Kolceak, și pe comandantul Gorodîski de nesinceritate, de încercare de a se sustrage răspunderii pentru dezordinea de pe cuirasat. A existat și mărturia „de peste ocean“ a unui ofițer din flota rusă a Sevastopolului, care nu a vrut să-și decline identitatea și care a afirmat că l-a auzit pe Kolceak vorbind cu unul dintre membrii comisiei: „De pe poziția de comandant, mi-e mai comod să prefer versiunea autoaprinderii pulberii. De pe poziția omului sincer, sunt convins că la mijloc a fost o diversiune. Deși, deocamdată, nu avem dovezi concrete“. Sigur că dacă acest ofițer și-ar fi dat numele, se putea verifica prezența lui în efectivele flotei Mării Negre, dar așa...

În 1993 un scriitor, A.S. Iolkin, în volumul *Taina naufragiului Împărătesei Maria. Istoria unei investigații*, merge mai departe, îi nominalizează pe „diversioniști“, ingineri din orașul Nikolaev, care ar fi adus pe cuirasat mecanismul exploziv. Or, pe *Maria*, prima explozie a fost precedată de incendiu, și nu invers. S-a discutat între gradele mici de pe cuirasat și despre țigările aprinse în locuri nepermise, ceea ce acești oameni nu au declarat nici comandanților, nici comisiei. Existau pe navă spații indicate ca locuri pentru fumat, dar erau plasate departe, incomod, ca pe o navă de asemenea dimensiuni. Oamenii preferau să nu le respecte, asta devenise chiar un fenomen obișnuit, scrie marina-ru Timofei Esiutin, într-o carte de amintiri, apărută în 1933. Nu întâmplător explo-

„Află că în aceste zile sumbre și grele mă gândesc la dumneata cu o adâncă tristețe și tandrețe“, îi scria A.V. Timiriova viceamiralului Kolceak

zia s-a produs la 15-20 de minute după deșteptare.

În 1933, contraspionajul sovietic aresta la Nikolaev pe un anume Verman, șeful unei rețele germane de spionaj care acționa în uzinele constructoare de nave. Verman a declarat OGPU că pregătise acte de diversiune pe navele militare în construcție. Și tot

el a recunoscut că, încă din timpul Primului Război Mondial, condusese o rețea secretă. Agenții lui Verman lucraseră pe navele militare aflate în reparație la Sevastopol. În ajunul naufragiului *Mariei* el fusese deportat din Rusia, dar patru ani mai târziu era decorat în Germania cu „Crucea de Fier“. Interesant că și un alt agent, pe nume Charles, primise ordin de la spionajul german să distrugă cuirasatul *Împărăteasa Maria*, dar acesta lucra și pentru contraspionajul rus. Și totuși, dovezi peremptorii ale implicării agenturii germane în scufundarea cuirasatului-vedetă al Mării Negre nu existau.

Astfel că varianta cea mai plauzibilă a rămas cea a unei catastrofe produse dintr-o pricină comună și banală, de încălcare sistematică a disciplinei în flota Mării Negre. Dar într-o nouă versiune a cărții, din 1939, Esiutin scrie că explozia a fost provocată de agenți germani, din rândul ofițerilor de origine germană. Mai apăruse însă un autor la această ediție, Ș. Iufers, care, probabil, a politizat momentul, adaptându-l conjuncturii anului 1939. A.I. Torianik, un alt marinăr, în amintirile sale, scrise în 1958, face răspunzător pentru dezastru pe amiralul Ebergard, cel căruia i-a succedat Kolceak, cu „agentura lui de spioni“.

Spionomania, larg răspândită în Rusia în anii 1915-1916, a marcat și istoria *Împărătesei Maria*. Viceamiralul Kolceak a fost însă cel mai puțin convins de versiunea implicării nemților. ■

În schimb *funie*, moștenit din lat. *funis*, este folosit în română și în vechea sardă cu sensul de „măsură de lungime”. Operația de măsurare se numea *funire*, cuvânt creat de la un verb (*au funit moșia*). Sensul de „porțiune de teren” a lat. *funis* a apărut în latina medievală. Apare în documentele emise de cancelaria regilor maghiari (la 1336 se vorbește de o măsurătoare făcută *cum zona mensurationis seu fune* „cu sfoare de măsurat sau funia”).

A avut dimensiuni variabile. Se pare că la 1802, în Bucovina, avea dimensiuni diferite de la sat la sat. Există și în expresii: *a trage cu funia* „a măsura o moșie”, *funie de moșie* (cu sinonimul *sfoară de moșie*). Sinonimul lui *funie* era *od-*

gonul „frânghie, dar și veche unitate pentru lungimi, variind între 16 și 30 stânjeni”, cuvânt de origine îndoelnică. Al. Ciorănescu, în dicționarul său etimologic, crede că ar fi vorba de sârbescul *gumina* „odgon” (din it. *gomena*, *gomna*) cu prepoziția *od* „de”, interpretat ca un singur cuvânt, deci *odgumina*. Este înregistrat la N. Costin, în *Le-topiseș*, cu sensul „frânghie”.

Limbile romanice au și alte unități de lungime exprimate prin cuvinte moștenite din latină. În franceză există *toise*, o veche unitate de lungime corespunzătoare a șase picioare (*pieds*), deci aproape doi metri, care provine dintr-o formă latină *te(n)sa* (feminin folosit ca substantiv al lui *tensus*, participiul trecut al verbului *tendere* „a întinde”) cu sensul de „întindere

(a unui drum)” și specializat pentru a denumi o unitate de măsură. Și în italiană există cuvântul *tesa*, cu aceeași valoare și de aceeași origine. Româna, după câte știm, nu are un continuator al acestui cuvânt latinesc; există doar *întins*, cuvânt învechit cu sensul „desfășurat pe toată lungimea, așezat bine pe toată suprafața”.

Termenul latin popular *brachia*, pluralul neutru al lui *brachium*, a dat în franceză *brasse*, care în vechea franceză însemna inițial „două brațe”, apoi „veche unitate de lungime egală cu cinci picioare (*pieds*)” ce avea aproximativ 1,60 m, deci era sinonim cu *toise*. La noi, *brață* (de fân sau de lemne) se folosește popular ca măsură de cantitate. ■

O campanie Radio România Actualități NU UCIDEȚI SARMIZEGETUSA!

La 2.000 de ani de la căderea regatului dac și la 20 de ani de la revoluție, cetățile dacice din Munții Orăștiei, aflate în patrimoniul UNESCO, zac sub un strat gros de pământ, copaci și multă indolență. Radio România Actualități a lansat, la 19 aprilie 2010, o campanie pentru salvarea lor, în condițiile în care, dincolo de istorie și patriotism, cetățile dacice pot fi o sursă uriașă de venit pentru români. Reabilitarea acestora înseamnă atragere de fonduri europene și turiști.

Campania Radio România se va desfășura de-a lungul acestui an și va consta în anchete, reportaje, documentare și emisiuni. În fiecare lună, reporterii Radio România Actualități vor cerceta și apoi vor prezenta timp de o săptămână modul în care autoritățile lucrează pentru salvarea cetăților.

La nivelul Guvernului a fost creat un grup inter-ministerial împreună cu autoritățile locale din județul Hunedoara, care ar trebui să propună în luna mai o soluție. Arheologii și organizațiile non-guvernamentale nu au încredere în demersurile autorităților pentru că, spun ei, nu ar fi primul proiect pentru salvarea cetăților.

Față în față cu această situație, reporterii Radio România Actualități se întreabă cui îi convine acest haos. În zonă există aurul dacilor, există pădure, există microhidrocentrale și chiar un studiu pentru un parc eolian. E posibil ca toată lumea să aibă un interes. E posibil însă ca totul să aibă doar o singură cauză: lipsa de educație, spirit civic și inițiativă a românului.

Bogdan ISOPESCU
Radio România Actualități

decât cea domnească). A fost folosită pentru măsurarea unor lungimi mici: scânduri, gropi (în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului următor se folosea și pentru măsurarea pământului, paralel cu stânjenul). În Transilvania a fost folosită mai puțin frecvent decât în Țara Românească și Moldova, fiindcă acolo stânjenul avea alți submultipli: *piciorul* și *țolul* (despre *picior* am vorbit în pastila precedentă; *țol*, măsură de un *lat* de deget, este de origine germană: *Zoll*). *Palmă* apare prima dată la I. Molnar (1788).

In română, *palmă* are și sensul de „ramură de palmier, considerată ca semn al biruinței”, împrumutat târziu (apare la Al. Odobescu) din fr. *palme* (împrumutat, la rândul lui, din latină).

Pumnul este folosit ca unitate de lungime în documentele Țării Românești începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea. Dictionarele precizează că, în prezent, termenul este folosit doar de pescari. Valoarea lui nu este totdeauna bine precizată, circa două treimi dintr-o *palmă*. Sensul din metrologie este o dezvoltare semantică a lat. *pugnus*, cuvânt transmis tuturor limbilor romanice (it. *pugno*, fr. *poing*, sp. *puño*, port. *punho*). Semnalez că *pumnul* se folosește pentru a măsura și cantități: *un pumn de bani* înseamnă o cantitate mare, dar *un pumn de orez* este o cantitate mică.

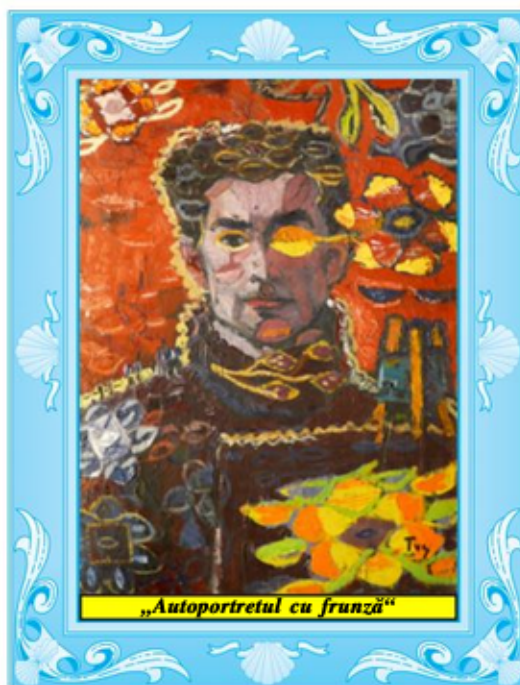
De-o șchioapă...

Latul (de mână) și *podul* (mâinii sau al palmei) au fost folosite ca unități de măsură începând din secolul al XVIII-lea până la începutul secolului al XX-lea. Erau măsuri de aproximativ aceeași valoare: *lat de mână* „mică distanță” (= „lat de patru degete”), *lat de deget* „foarte puțin” (= „lățimea unui deget”); același sens are și *lat de unghe*. În toate cazurile avem a face cu dezvoltări semantice pe teren românesc ale unor cuvinte vechi în limbă: *lat* din lat. *Latus*, iar *pod* din slav. *podm* „platformă”.

Șchioapă este o măsură de lungime egală cu distanța de la vârful degetului mare până la vârful degetului arătător, când cele două degete sunt

bine îndepărtate unul de altul. Este femininul lui *șchiop*, cuvânt moștenit din lat. *cloppus* (provenind din *excloppus*), a cărui evoluție semantică a fost explicată prin faptul că „repetarea mișcării [de măsurare] seamănă cu o șchiopătare” (Al. Ciorănescu). Apare și în multe expresii: *de-o șchioapă* „foarte mic” (dar la I.L. Caragiale înseamnă „foarte mare”), *la o șchioapă* „foarte aproape”, *a-i crește inima de-o șchioapă* „a fi încântat (de ceva)”. Ca unitate de măsură apare în Moldova (la 1626), în Țara Românească (la 1725), iar în Transilvania mai târziu (la 1896). Dimensiunea *șchioapei*, folosită mai ales la măsuratul scândurilor, era diferită. Nu se precizează decât rar cât era de mare; evident că varia în funcție de cel care măsura.

Lat. *chorda*, împrumutat din grec. *khordē*, avea la început sensul tehnic de „coardă a unui instrument muzical”. A fost întrebuințat de timpuriu în latină și ca sinonim al lui *funis* „funie, frânghie”. Amândouă cuvintele latinești s-au transmis limbilor romanice, inclusiv românei (*funie* și *coardă*), dar numai cu sensul de bază. În franceză, *corde* este folosit ca unitate de lungime echivalentă cu 24 de picioare, iar în spaniolă *cuerda* este o măsură de lungime de circa șapte metri și de suprafață de circa un pogon. Nu am găsit în sursele lexicografice românești cuvântul *coardă* cu acest sens.

PICTORUL ION ȚUCULESCU

Centenarul nașterii pictorului Ion Țuculescu ne oferă posibilitatea să rememorăm și definim, încă o dată, o personalitate a artei românești, o personalitate care a intrat, de câteva decenii, într-un circuit european și care a înscris, prin creația sa, o pagină remarcabilă în istoria artelor plastice contemporane.

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Privind retrospectiv anii de formație și debut ai pictorului Ion Țuculescu, vom observa, de la început, că tatăl său, institutorul Ion P. Țuculescu membru fondator al Asociației Scriitorilor Olteni și autor al câtorva lucrări memorialistice, cât și bunicul său, oameni de aleasă cultură și simțire românească, și-au pus amprenta pe personalitatea lui. De la ei, pictorul a moștenit dragostea și respectul pentru tradițiile populare, prețuirea frumuseții, a culturii naționale și universale.

Culoarea alungă oboseala

Primul fior pentru pictură Ion Țuculescu l-a încercat în anul 1923, când a privit pe Eustațiu Stoenescu executând *Portretul lui C.D. Fortunesco*, profesor de limba franceză, publicist și om de aleasă cultură. Sub influența acestei

impresii și desigur a discuțiilor pe care timidul elev licean le va fi avut cu marele portretist, precum și sub imboldul fratelui său mai mare, Șerban, care la acea dată se pare că avea unele cunoștințe de pictură (acesta a făcut însă sculptură), Ion Țuculescu și-a cumpărat toate cele necesare unei astfel de îndeletniciri.

Născut la Craiova, la 19 mai 1910, pe fosta stradă Edgar Quinet nr. 10, Ion Țuculescu a trăit prima parte a vieții și cei mai frumoși ani ai săi în acest oraș. Tot aici și-a descoperit talentul, vocația. La vârsta de 15 ani a expus, pentru prima oară, în sala de recepții a Palatului Prefecturii Dolj, împreună cu pictorul local A.D. Hagiu și fratele său, Șerban. Expoziția s-a bucurat de succes, iar cu banii obținuți din vânzarea unor tablouri a putut să plece în prima călătorie în străinătate (în Italia).

După ce în primăvara anului 1926 a participat la „Prima Expoziție a Cercului Artistic Oltean” și apoi a încercat, fără succes, să ilustreze, pentru plăcerea proprie, *Faust*, de Goethe, Ion Țuculescu a fost nevoit să abandoneze pictura. Dragostea de viață, de oameni și setea de cunoaștere l-au determinat să urmeze cursurile Facultăților de științe naturale și de medicină, pe care le-a absolvit cu „Magna cum laude”. După 1935 a început să fie din nou atras de pictură. Călătoriile în Grecia, Turcia, Egipt, Italia sau Franța i-au oferit posibilitatea contactului direct cu o serie de capodopere ale artei și culturii universale, i-au creat starea de spirit care l-a determinat să reia pictura. Mai mult, după ce în anul 1937 a văzut, la Paris, Expoziția Van Gogh, soția sa, Maria, i-a spus: „Tu ești un mare colorist, un colorist în-

FLORAR

1

1879. La București, într-o zi de marți, se deschide grădina de vară cu teatrul din curtea hotelului Dacia, sub direcția lui I.D. Ionescu, unde se prezintă spectacole de varietăți. În vara aceluiași an, teatrul se bucură de o mare afuență de public, care vine să vadă aranjamentul grădinii, scamatoriile unui anume domn Boscu, doi gimnaști excelenți, un echilibrist perfect, în fine, orchestra lui Ferdinand Schipeck. Grădina este cochet amenajată, dispune de două rânduri de loji cu intrări separate, de locuri împrejurul meselor și este luminată cu peste 2.000 de becuri cu gaz.

3

1608. Un gentilom normand, Saint Germain de la Rocqueville, este decapitat. Soția lui fuge, dar va avea aceeași soartă în efigie; în același timp un chirurg este spânzurat. Aceste personaje sunt acuzate că, pentru a-l omorî pe regele Franței Henric al IV-lea, au complotat prin vrăjitorii și magie neagră. Chirurgul, cu barba și părul până la cingătoare, chiar are reputație de vrăjitor. Un cronicar al vremii scrie despre el că „prin farmece, vrăjitorii și păpuși din ceară străpunse cu ace a vrut să atenteze la viața regelui.” Acest caz pitoresc se înscrie în lunga serie de atentate – motivate de cele mai multe ori religios – la viața lui Henric al IV-lea, ce au culminat cu gestul lui Ravaillac, din 14 mai 1610, soldat cu decesul suveranului.

16

1781. Într-o scrisoare către tatăl său, Mozart își liniștește părintele în ce privește o dragoste neîmpărtășită. Aloysia Weber, de care compozitorul s-a amoretat la Mannheim, se căsătorise la 31 octombrie 1780, la Viena, cu actorul Joseph Lange. „Chestia cu doamna Lange a fost o prostie, e adevărat, dar ce nu faci când te îndrăgostești! Am iubit-o însă cu adevărat și simt că nu mi-e nici acum indiferentă. Și norocul meu este că soțul ei e nebun de gelozie și n-o lasă să se ducă nicăieri, deci dau foarte rar ochii cu ea.”

27

1955. Un aparat DC-6 regal al liniilor belgiene „Sabena” sosește la ora 10.04 la Leopoldville, capitala Republicii Congo. Emoția este maximă în clipa când suveranul, regele Baudouin, apare în fața supușilor săi de peste mări, pe aeroportul N'Dolo. Mulțimea din spatele cordoanelor de poliție agită ramuri de palmier, flori, stegulețe. Călătoria Majestății Sale a fost amuzantă. La trecerea Ecuatorului, conform tradiției, monarhul a fost „botezat”. O stewardesă i-a vărsat pe cap conținutul unei sticle de apă minerală.

30

1770. Maria Antoaneta, penultima născută dintre cei 16 copii ai Mariei Tereza a Austriei, o tânără de nici 15 ani, aflată la doar patru zile după grandioasa ceremonie de la Versailles, a căsătoriei ei cu Delfinul Franței, merge pentru prima oară la Paris, pentru a asista la noi focuri de artificii. Capitala se alătura astfel festivităților. Dar sărbătoarea se transformă în tragedie. Cel puțin 35 de persoane mor strivite în îngheșuială. Incidentul pare un semn de rău augur. 23 de ani mai târziu Maria Antoaneta va fi ghilotinată.

31

1905. Monarhul spaniol este primit de președintele francez Emile Loubet. Urcat pe tron în 1902, Alfons al XIII-lea este preocupat de consolidarea monarhiei constituționale spaniole, în exterior cultivând relații foarte apropiate cu Franța vecină. În cursul dîneului de la Elysée, înalta oficialitate franceză declară: „Vecine fiind, țările noastre trebuie să fie unite, să-și arate una alteia o egală încredere și, pentru succesul eforturilor lor de pace, să se sprijine reciproc. Îmi face o mare plăcere să constat că este tocmai ce ni se întâmplă astăzi și să salut în intimitate relațiile actuale dintre Spania și Franța, un gaj al uniunii lor și în viitor.” În timp ce părăsesc Elyséeul, după dîneu, cei doi șefi de stat scapă ca prin urechile acului de un atentat anarhist. Exact un an mai târziu, pe 31 mai 1906, în timpul ceremoniei de nuntă a lui Alfons al XIII-lea cu prințesa Victoria-Eugénie de Battenberg, nepoata reginei Victoria, cuplul regal este la un pas de a fi victima unui alt atentat.

parcă de ceea ce făcuse până atunci, a trecut la o fază nouă de creație, fază, mai exact perioadă, în care semnele, simbolurile și totemurile ocupă tot cadrul tablourilor. Împreună cu culoarea, căreia pictorul i-a acordat o importanță cât mai mare, acestea au format o lume misterioasă, plină de farmec. Țuculescu a fost un mare colorist, un colorist excelent, fapt ce a determinat pe unii critici de artă să afirme chiar că el „a revoluționat cromatismul picturii românești”.

În tablourile din ultima sa fază de creație, perioada expresionistă-totemică-simbolică-abstractă, ochii, virgulele, fluturii, mâinile, troițele revin obsedant. Acestea au însă un sens, un limbaj anume, pe care pictorul l-a creat și l-a explicat: „Am vrut să pictez scoarțe oltenesti, dar a ieșit o lume ciudată de existențe umane simplificate... străni sensuri neliștitoare se desprind din privirile ochilor ori din capete suprapuse. Rațiunea a dirijat o pictură senină, senină ca și scoarțele oltenesti.” De altfel, în acea perioadă, artistul își puna tot mai insistent întrebări asupra sensului și rostului omului pe pământ, fapt ce dă, într-un fel, picturii sale și un adânc sens filosofic.

Considerată drept cea mai interesantă și originală din creația sa, perioada expre-

sionistă-totemică-simbolică-abstractă se impune atenției prin aceea că tablourile executate acum nu seamănă cu ale niciunui alt confrate. Este, de altfel, perioada care a iscat cele mai mari controverse. Obsedat, așa cum am spus, de întrebarea sensului existenței umane, Țuculescu a plăsmuit atunci o lume ciudată, în care realul s-a „cifrat” sub forma ochilor, virgulelor, fluturilor, mâinilor, troițelor, păpușilor

care nu ne putem ascunde, virgulele sunt virgulele pe care le punem după orice moment important din viața noastră, punem virgulă și mergem mai departe, nu punem punct, pentru că punct înseamnă moarte, mâna, mâna roșie-mâna neagră, caldă și rece ce nu face omul cu mâna lui și bine și rău, troițele, troițele sunt simbolul morții... Pictorul era bolnav, avea cancer, era medic, știa că sfârșitul nu putea fi de-
parte. Când se simțea mai bine, troițele erau pictate drept, când se simțea rău erau înclinate, când îi era foarte rău erau învălmășite, ca în tabloul *Apocalips...* Oricum, tablourile lui Țuculescu produc asupra celui ce le privește o impresie deosebit

de puternică, o impresie tulburătoare.

Între pictura lui Ion Țuculescu și a celorlalți confrăți nu se pot stabili similitudini și dacă e să ne gândim bine, el nu poate fi încadrat în niciun curent artistic.

Numeroasele expoziții ce i s-au organizat după moarte – survenită la 27 iulie 1962, la București, la doar 52 de ani –, atât în țară cât și în străinătate, l-au impus ca pe un artist de o inconfundabilă originalitate. Pretutindeni unde au fost expuse, tablourile sale au stârnit interes, elogii, entuziasm. Indiscutabil, a fost un pictor mare și original. ■

de turtă dulce și mai ales sub aceea a culorilor de o strălucire fascinantă. Perioada aceasta de creație constituie, de altfel, contribuția sa personală la evoluția picturii contemporane. Cele mai cunoscute tablouri, pictate acum, sunt: *Circuite, Căldură, Baia de soare, Priviri, Adâncime, Totem în câmp, Troița, Accente negre, Apocalips*. Privite de un neavizat, la un prim contact, ele par de neînțeles. Și totuși, o explicație simplă le face inteligibile. Astfel, ochii din tablourile lui Țuculescu sunt ochii conștiinței noastre, conștiință care ne urmărește pretutindeni, conștiință de

născut... tu poți să fii un Van Gogh al României". Astfel, Țuculescu a reînceput să picteze și să facă din aceasta un crez.

Deși nu a făcut studii speciale de pictură, datorită talentului său excepțional și muncii perseverente, Țuculescu a făcut repede progrese uimitoare. „Se vede că nu ai școală, dar aici scânteiază geniul. Învăță, muncește mult și vei ajunge un mare pictor“, i-a spus, după ce i-a văzut tablourile, Marius Bunescu. Dând curs acestui îndemn, Țuculescu a lucrat ca un posedat, astfel că rezultatele nu au întârziat să se arate. „Cine ești, de unde vii?“ – se întreba în 1938 cei ce îi vizitau prima expoziție personală de la Ateneul Român, iar profesorul George Oprescu, făcându-i cronică acelei expoziții, afirma: „Este cel mai senzațional debut pe care l-am întâlnit... Un așa evident temperament, atât de năvalnic, dar artistic, este cu totul excepțional“.

Toate tablourile executate în acei ani erau pânze create sub impresia soarelui arzător și a cerului senin, din Grecia, îndeosebi, sau interioarele calde, în culori delicate, care creau o poezie aparte, o poezie a peisajelor, a lucrurilor și obiectelor obișnuite. O senzație stranie de liniște și meditație o ai în fața uleiurilor și

mai ales a acuarelelor și pastelurilor sale din această perioadă.

Dar iată că anii războiului au adus neliniștea și întunericul în sufletul și pânzele artistului. Atunci au apărut acele tablouri în care cerul este tot atât de negru ca și pământul, în care siluetele sunt înclinate, parcă și-ar fi pierdut echilibrul. Negrul a devenit atunci la Țuculescu expresia densă, aproape palpabilă, a neliniștii, a tristeții profunde, a disperării. Încet-încet, o dată cu trecerea timpului, paleta i s-a luminat. Negrul dominant a fost astfel treptat înlocuit cu galben, roșu, verde albastru culori care se aflau mai aproape de temperamentul său și care simbolizau viața, bucuria lumina, speranța. De altfel, explicând această mutație, el s-a confesat: „culoarea aduce fericirea oamenilor, culoarea alungă oboseala și îndepărtează urâtul“.

Troițele

Prin 1947, Țuculescu și-a îndreptat atenția către motivele artei populare românești, din care s-a inspirat pentru realizarea tablourilor. Copacii, frunzele, florile și celelalte motive decorative existente pe scoarțele oltenesti și moldovenești sau pe ceramica românească, la care

s-a adăugat lumea păpușilor de lut și turtă dulce, a păsărilor sau a fluturilor, dar mai ales frumusețea interioarelor țărănești i-au dat posibilitatea creării unei opere cu trăsături evident originale. Este a doua sa perioadă de creație, perioada folclorică, după prima, cea figurativă, realistă. Talent viguros și mare colorist, Țuculescu a pictat, în perioada folclorică, tablouri de o frumusețe mirifică, tulburătoare. Nu amintim, în acest sens, decât câteva tablouri aflate în expunerea Muzeului de Artă din Craiova (în patrimoniul căruia se află cea mai importantă parte a creației pictorului, peste 170 de lucrări): *Interior țărănesc*, *A fost odată, trăsura neagră*, *Frunze pe zăpadă*, *Vânătorul*, *Iarna în pădure*, *Autoportret cu frunză*, *Vânătorul* ș.a.

Lucrare de referință, în creația lui Țuculescu, ca de altfel și-n pictura românească, *Autoportretul cu frunză* datează, clar, de la începutul perioadei folclorice, mai mult ca sigur din anul 1947. În el pictorul renunță, pentru prima oară, la semnificația tradițională a autoportretului (deși păstrează puternice elemente ale realismului, amintind vag de mozaicurile bizantine) și trece la puterea imaginii de extracție folclorică, inspirată, mai ales, din covorul oltenesc. Apoi, peste ani, nemulțumit

„Am vrut să las oamenilor o operă plină de dragoste, de viață, am vrut să calc peste toate tristețile, peste toate neliniștile din sufletul meu, dar n-am putut... Ca să fiu sincer, în viața de toate zilele nu mai pot trăi fericirea. Nu o trăiesc decât în artă, în pictură și mai ales în muzică...“

Ion Țuculescu

Ambasadorul Turciei la București, Suphi Tanriover, între Petre (în stânga) și Victor Papacostea

poliția turcă, pentru a-i confiscă pașaportul la frontiera bulgară; dar turcii ne-au abandonat mai degrabă cu intenție decât prin accident – și el s-a întors la București. De la Sofia i-a scris o scrisoare lui Stelescu, sfătuindu-l să vină la București, „unde este ceva de făcut pentru el”. Ca rezultat al întoarcerii lui Mircea sau nu – și aceasta nu am fost capabili, din păcate, s-o aflăm –, nucleul organizației noastre din România a fost arestat în august, fiind interogați atât de către germani, cât și de către români și trimiși în judecată pentru înaltă trădare. Între cei arestați se aflau Georgescu, Popovici, Bădica Iaroslavici, Ion Beza (fratele lui George Beza), operatorul radio-emițătorului, Vișan (membru al Partidului Național-Tărănesc), Păsătoiu și mulți alții. Mihai Popovici și Maniu au reușit prin corupție să amâne judecata lor pe timp nedeterminat, dar activitatea SOE a înregistrat un mare pas înapoi, care a contat foarte mult în întârzierile și neîmplinirile pe care le-am traversat ulterior. Fără radio-emițător, contactele cu românii au putut fi menținute numai prin intermediul curierilor diplomați americani, al diplomaților neutri și al

câtorva români de încredere, care puteau să călătorească.

„Mișcarea luptătoare”

În același timp, în Palestina, George Beza și Petru Vulpescu duceau o viguroasă campanie radiofonică, realizând materiale de propagandă subversivă, care au fost trimise apoi pe diferite canale în România. Emblema „organizației” pe care o conduceau era „Mișcarea luptătoare”. Detalii ale temelor de propagandă, instrucțiuni în materie de sabotaj și încetare a lucrului au fost la început înaintate spre aprobare răposatului colonel T.S. Masterson.

La puțin timp după revenirea lui Constantin Mircea în România, un anume Mircea Zăgănescu ne-a raportat prin intermediul lui Stelescu, pretinzând că a fost angajat de Mircea pentru a introduce materiale de propagandă ale „Mișcării luptătoare” în România. El ne-a dovedit aceasta prin faptul că aceste materiale au ajuns într-adevăr la București și au fost înmânate lui Aurel Dobrescu, membru al Partidului Național-Tărănesc, fost deputat în județul Făgăraș. Zăgănescu a pretins

că are bune legături printre autoritățile militare judiciare din București, care pot fi utile în asistarea colaboratorilor noștri arestați. I s-au încredințat variate sume de bani, care au fost date unele lui Aurel Dobrescu pentru a face propagandă, iar altele unor judecători și funcționari de la curtea militară. Din păcate, împotriva sfaturilor noastre, Zăgănescu a devenit familiar cu un agent german pe nume George Hec, care a devenit tovarășul său de călătorie pe ruta București-Istanbul. La ultima deplasare la Istanbul, în noiembrie 1941, Hec, după ce probabil l-a dopat pe Zăgănescu, i-a furat diferite documente din buzunar și din servietă și l-a abandonat la punctul de control al Gestapo de la Slivengrad, acolo unde probabil a dat Gestapoului unele indicii. Agenții germani au luat un plic întreg conținând extrase din dosarele prizonierilor noștri, lăsându-l să-și continue călătoria spre Istanbul cu mâinile goale. La sosire, el ne-a arătat trei pachete care-i fuseseră încredințate în Istanbul de un prieten de-al lui Hec pentru a fi livrate la Palatul Regal în București. I se spusese că pachetele conțineau diferite sume de bani în lire sterline și dolari; când au fost deschise, s-a văzut că ele conțineau materiale de propagandă ale „Mișcării luptătoare”, pașapoarte aparținând unor evrei români și alte asemenea materiale incriminatoare. Zăgănescu a încetat a mai fi folositor și l-am trimis în Palestina, pentru a-l ține în siguranță.

Italianii se amestecă

Din moment ce fuseseră făcute unele promisiuni financiare unor persoane aflate în vreun fel în contact cu procesul prizonierilor noștri, au fost făcute unele

Istanbul, orașul din care SOE coordona acțiunile din România

MIHAI RETEGAN

Insolitul istoric Alfred Gardyne de Chastelain (Magazin istoric, nr. 3, 4/2010), spion în viața de toate zilele, surprinde în paginile următoare câteva dintre activitățile pe care Special Operations Executive-România le-a desfășurat în primul an de război. A fost vorba, pe de o parte, despre recrutarea de noi membri după ce Serviciul Special de Informații român a dat o lovitură de grație, în august 1941, și i-a arestat pe cei mai valoroși agenți, Ion Popovici și Rică Georgescu. De cealaltă parte se află multiplicarea modalităților de acțiune, de la tipărirea de ziare și manifeste, trecându-se la o evoluată propagandă radiofonică. Era cam aceeași perioadă în care specialiștii britanici ai războiului undelor inventaseră noțiunile de „propagandă albă” și „propagandă neagră”, transmisiunile „Mișcării luptătoare” înscriindu-se în aceasta din urmă. „Propaganda neagră” era astfel organizată și dirijată, încât să dea impresia că aparține mișcării de rezistență dintr-o anume țară, iar emisiunile radio sunt difuzate de pe teritoriul acelei țări.

În rest mai este de semnalat „mondializarea” rețelei SOE, întocmai ca și conflictul, prin cuprinderea de persoane aparținând altor națiuni. Titlul și subtitlurile ne aparțin.

Cutremur în rețea

Odată cu declanșarea ostilităților între România și Uniunea Sovietică, transporturile românești în Marea Neagră au încetat și, în consecință, deplasarea nativilor români în Turcia a atins valori foarte reduse. De aceea s-a decis să se renunțe la serviciile lui Mircea [Constantin – vezi episodul anterior], care a fost

trimis în Palestina. În momentul când a ajuns la frontiera turco-siriană, starea de război precumpănea și, de teamă de a nu fi arestat de autoritățile franceze – pentru care nu exista oricum nici un motiv –, s-a întors la Istanbul, unde i s-a spus că acolo nu mai este nimic de făcut pentru el. La expirarea vizei de rezidență

în Turcia și amenințat cu expulzarea, el a condiționat plecarea în Palestina de prezența alături de el a unei doamne împotriva căreia serviciile de securitate aveau obiecții, dar el o ținea una și bună că o ia cu el în România. Pentru a preveni aceasta au fost făcute aranjamente între serviciile de securitate și

planul său de transmisiuni și cifru; c) a organiza pe scară largă întreruperea lucrului în industrie și transporturi; d) a răspunde la un număr de întrebări referitoare la probleme politice, militare și economice din România și Ungaria.

Tozan a fost de acord să revină pentru a doua oară în România ca să predea banii, radio-emitoarele, întrebările, cifrurile etc. Și, având în vedere importanța misiunii, răposatul colonel T.S.

Masteron în persoană a venit la Istanbul pentru a asista la pregătirea lui.

Până în martie 1942, Tozan nu a părăsit Turcia, iar între timp din Istanbul au continuat alte acțiuni în România.

Intră în scenă Constantin Bursan

Contraofensiva rusească din decembrie 1941 a creat o stare de panică în cercurile antonesciene, care au început să caute contacte cu Aliații. Deschiderile au fost făcute de Mircea Teohari, agent al unei firme românești de transport naval din Istanbul, cu care SOE Turcia întreținea din când în când relații corecte. Oricum, regula noastră era clară și colaborarea a fost limitată la a cunoaște opoziția simpatizantă.

În 1942, Constantin Bursan, un membru al Partidului Liberal, a sosit la Istanbul și l-a contactat pe de Chastelain. El a pretins că vine în numele lui Maniu și Brătianu și a fost în stare să ne demonstreze că acest lucru este adevărat. A adus răspunsuri la diferite întrebări pe care i le puse-

Constantin
Bursan
(dreapta),
în 1937, ...

serăm lui Maniu, care îl informase despre decizia lui de a părăsi țara. Bursan a intervenit pentru Zăgănescu, sugerându-ne să i se permită să se reîntoarcă în România, și ne-a sfătuit să nu ignorăm potențialul lui Tătărescu, liderul grupului liberal disident.

Bursan a fost angajat ca circumspecție sporită, dar s-a dovedit folositor în a ne furniza cu regularitate rapoarte privind situația politico-economică din România, elaborate de un ziarist

evreu pe nume Soreanu, și de Bebe Brătianu, de la Partidul Liberal. Ulterior, am fost avertizați de Georgescu că Bursan nu este demn de încredere, dar în același timp el a continuat să fie folosit de către Maniu și noi nu am avut alternativă decât să-l acceptăm în continuare la nivelul la care însuși Maniu i l-a dat. În primăvara lui 1942 au fost făcute eforturi pentru a-l convinge pe Bursan să organizeze un comitet de primire pentru ca un operator radio român, deghizat în preot ortodox, să fie infiltrat în țară. S-au derulat negocieri ample, zonele de parașutare au fost stabilite, dar operatorul nu a fost socotit nimerit și întregul proiect a căzut.

Reteaua SOE-România se reface

La Cairo au fost făcute pregătiri în vederea parașutării unor grupuri de sabotaj și transmisiuni. Între cei aleși erau Alexandru Știubei, care dezertase de pe nava sa, „Transilvania”, pentru a lucra cu noi, și Nicolae Țurcanu, operator radio în flota Dunării, care colaborase din primele

zile ale războiului cu W. Harris-Burland (acum lt. colonelul W. Harris-Burland). Au fost făcute eforturi pentru a mai recruta și alți români internați în Orientul Mijlociu, dar ele au fost în van.

La Istanbul, la restaurantul Taxim, închiriat unei companii românești, erau patru angajați care cunoșteau în București, înainte de război, o mulțime de englezi și cu care au rămas prieteni. Unul dintre aceștia, Franz Wiener, fusese pregătit la Istanbul ca operator radio pentru a-l folosi mai târziu.

La Istanbul au mai fost de asemenea realizate legături cu Niculae Maugush, odată căpitan pe „Transilvania” și în 1942 căpitanul cargoului „Alba Iulia” de 7.500 tone, ce naviga între Trieste și Istanbul. Maugush a fost folosit ca sursă de informații pentru a afla mișcările navelor de transport românești și posibilele deplasări ale navelor de pasageri „Transilvania” și „Basarabia”, care la declanșarea războiului cu Rusia în 1941 erau ancorate în Bosfor. A fost unul dintre obiectivele SOE de a supraveghea îndeaproape aceste nave, de a convinge căpitanii sau echipajele de a le aduce în apele controlate de Aliați, iar în eventualitatea că ar încerca să se reîntoarcă în Marea Neagră să le saboteze. Noi am avut succes în a obține regulat informații de încredere privind aceste nave, care nu au părăsit Turcia până după lovitura de stat din august 1944 din România.

Un alt rezident român din Istanbul în care am avut încredere a fost Ion Cristureanu, atașatul comercial. El a fost rechemat în România în martie 1942 și înainte de a pleca a fost instruit de către de Chastelain pentru pregătirea materialelor de propagandă. La scurt timp după reîntoarcerea sa în România, am

aranjamente de un anume Izakino Modiano, un supus italian [un rând întreg a fost șters sub prevederile Legii Arhivelor Publice din 1958 – M.R.], care avea un contact italian de încredere în București în persoana lui Silvino Verocai. Modiano a pregătit o scrisoare cifrată, pe care intenționa să o trimită prin Zăgănescu. Acesta, nemaifiind disponibil, scrisoarea a fost trimisă în România prin

acea dată era clar că prima arestare, a lui Georgescu și Popovici, aruncase o lumină asupra activității pe care SOE o desfășura în România din Istanbul, s-a intensificat activitatea de legătură din celelalte capitale neutre: Lisabona, Berna și Madrid.

Enigma Tozan

În noiembrie 1941, un cetățean turc pe nume Satvet Lufti Tozan, vânzător de arme și consul onorific al Finlandei la Istanbul, a întâlnit în București, în casa ambadorului turc, Suphi Tanriover, pe domnii Mihai Popovici și Iuliu Maniu, de la Partidul Național-Tărănesc. La acea dată Tozan colabora cu comandorul Wolfson de la SO (I) și la scurt timp a câștigat încrederea lui Maniu și Popovici. Ei i-au explicat situația grea în care se aflau prizonierii noștri și i-au declarat că este nevoie urgentă de bani, dacă se dorește ca viețile lor să fie salvate. Tozan ne-a raportat

aceasta la sosirea la Istanbul și a fost de acord să se reîntoarcă în România pentru a clarifica împreună cu Maniu aspectele rămase neelucidate și să obțină din partea lui încuviințarea pentru un program de activități schițat după consultări între birourile din Londra, Cairo și Istanbul. Prin intermediul lui Tozan noi am putut să-i trimitem lui Maniu 40.000 de dolari, care s-au dovedit vitali în amânarea pe timp nedefinit a procesului laboratorilor noștri.

Tozan s-a întors la București în decembrie 1941, unde l-a contactat pe Maniu și, în plus, a încercat să stabilească o legătură cu George Moriatti, de la „Prahova Oil Company”, și Coco Dumitrescu, director general la „Unirea”. El a luat copiii microfotografiate ale scrisorilor trimise de răposatul colonel T.S. Masterson, dar ambele persoane au refuzat să aibă de-a face cu el. S-a întors în Turcia la sfârșitul lui decembrie 1941, având acordul lui Maniu pentru: a) a accepta bani drept depozite de război cu care să reorganizeze activitatea anti-Axă; b) a accepta două noi seturi de radio-emitoare, fiecare cu

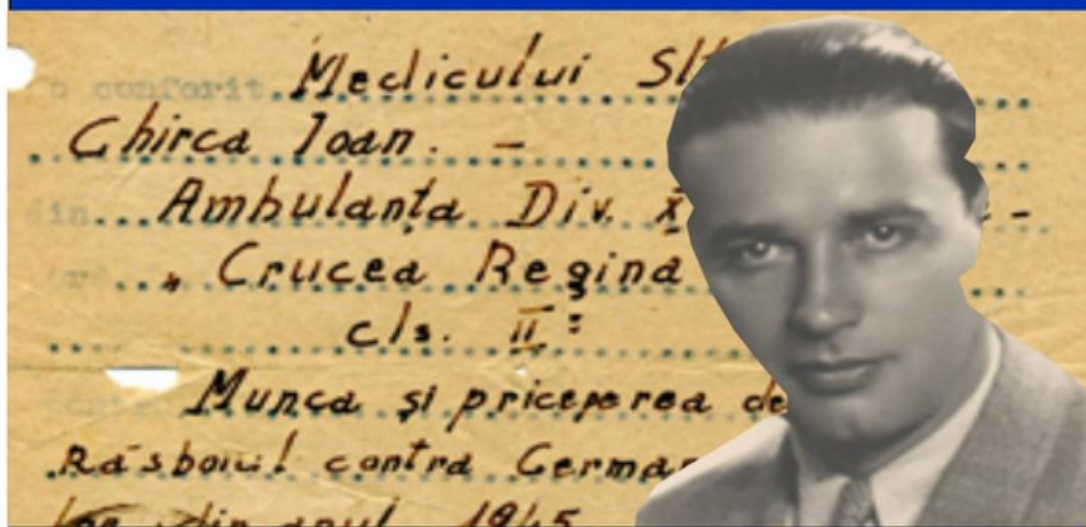
Caius Brediceanu (primul din dreapta) și Franz von Papen (cu papion), în iulie 1935 (fotografie din arhiva doamnei Olga Brediceanu-Fruma)

doamna Antipa, soția unui român care colaborase cu noi în perioada când adunam informații militare despre forțele armate turcești (pentru atașatul militar de la Ankara) și despre mișcările navelor românești între Istanbul și porturile egeene. El era angajat semioficial al autorităților române, conducând un birou românesc de transport din Istanbul. Știrile despre sosirea doamnei Antipa în București întârziu și soțul a plecat după ea în decembrie 1941, să cerceteze. Amândoi au fost arestați și împreună cu ei Aurel Dobrescu, Silvino Verocai, un membru al Curții militare și alții. În cele din urmă, toți au fost eliberați, inclusiv Verocai, care a venit la Istanbul și de aici s-a reîntors în Italia. Deoarece la

Mihai Popovici la mormântul Eroului Necunoscut din Paris

Microarhiva Magazin istoric

Actul prin care medicului Ioan Chirca i se acordă distincția „Regina Maria”

L-am părăsit pe doctorul Ion Chirca, în numărul trecut al revistei, după lupta sa pentru supraviețuire pe nava „Totila” și salvarea aproape miraculoasă. Soarta avea să-l încerce însă în continuare. Din Ungaria, în Cehoslovacia, până în ultima zi de război, chiar trei luni după sfârșitul lui, doctorul Chirca și-a slujit țara, profesându-și meseria, aceea de salvator al răniților.

Vali CORDUNEANU,
Directorul Muzeului Presei „Sever Bocu”, Jimbolia

ÎN CEHOSLOVACIA

ION CHIRCA

După un tratament de deșocare făcut la Clinica medicală Dr. Hațieganu, din Sibiu, în luna noiembrie 1944, am primit ordin de chemare pentru Ambulanța Diviziei 10 Infanterie. Mi-am dat seama că am făcut, fără să știu, o mare greșeală, declarând, la Regimentul 23 Infanterie Călărași, că nu sunt mort. Dacă în acte figuram ca mort, nimeni nu mă mai chema la armată.

M-am prezentat la Ploiești, cazat la un sanatoriu particu-

lar. Am așteptat peste o lună să mai vină medici, pentru că la Ambulanță trebuia să fim 16 medici, dar nu s-a mai prezentat nimeni.

Exact de Revelion, ne-am îmbarcat într-un tren, care urma să ne ducă pe front. Ne-am instalat într-un vagon de marfă, unde am pus baloturi de paie, iar peste ele alte paie, pentru dormit. La mijlocul vagonului o sobă improvizată dintr-un butoi de benzină asigura căldura. Mai aveam la dispoziție un vagon popotă,

unde luam masa, bucătărie și o jumătate de vagon de clasa a II-a, pentru a petrece restul zilei. De Revelion ne-am urât sănătate și să ne întoarcem cu bine acasă. Drept mâncare am primit cartofi și fasole.

Trenul mergea încet, prioritate aveau trenurile sovietice. În ziua de Sfântul Ion am oprit într-o gară mică, la vreo optzeci km de Lipova. Am întrebat pe șeful stației cât timp vom sta. Ne-a răspuns că s-ar putea să stăm și 24 de ore. Atunci am plecat cu un sublo-

început să primim dovezi ale activității sale sub forma unor eșantioane de fluturași, aduse nouă de către soția ministrului spaniol din Ankara, care era curier de aproximativ un an.

... a insistat pe lângă britanici să nu ignore potențialul lui Gheorghe Tătărescu

Din nou Tozan

Pregătirea lui Tozan a fost încheiată la 13 martie 1942 și el a plecat cu mașina spre Sofia, în dimineața zilei de 14 martie. Anterior plecării sale, a trimis prin intermediul curierului diplomatic finlandez un radio-emisător la Ambasada Turciei din București și un altul, prin consulul Finlandei, pe adresa Ambasadei Turciei din Budapesta.

Tozan a plecat cu două mașini, una dintre ele transportând o mare cantitate de tutun ce trebuia făcută cadou trupelor finlandeze de pe frontul rusesc, un mare număr de țigări în cutii în care a fost ascunsă o parte a materialului destinat lui Maniu, o cantitate de pietre prețioase, valută, chestionare, planuri de transmisiuni și cifrul. Călătorind în calitate de consul al Finlandei, el dispunea de un permis de liberă trecere pentru toate frontierele și nu era

supus nici controlului vamal. A îndeplinit câteva comisiuni în Sofia și a sosit în București spre sfârșitul lui martie, înmânându-i lui Maniu în bune condiții radio-emisătorul, banii, pietrele prețioase, chestionarele, planul de transmisiuni și cifrul. Din București el a plecat la Budapesta, unde din nenorocire a fost arestat și închis.

Maniu era acum pregătit să reorganizeze și să restabilească legătura cu Istanbulul, dar din cauze care au rămas neexplicate radio-emisătorul nu a emis niciodată, răspunsuri la chestionarele noastre nu au fost niciodată primite și o lungă perioadă de așteptare a urmat.

Fără ruși nu se poate!

Trebuie menționat aici că în octombrie 1941, în urma negocierilor purtate la Londra și Moscova, SOE a obținut un contact la Istanbul cu reprezentantul NKVD, domnul Baklanov, asistentul secretarului comercial de la Ambasada sovietică. Întâlnirile au început în octombrie 1941 și au continuat cu regularitate până la sfârșitul anului. Noi

am destăinuit NKVD cadrul general al planurilor noastre în România, fără a menționa detalii sau nume, în afară de cel al lui Maniu. Ne-am străduit să obținem asistență de la sovietici în stabilirea comunicațiilor fără fir, dar am eșuat. În realitate, colaborarea s-a dovedit a fi doar din partea noastră și a luat sfârșit în februarie 1942, când Baklanov nu s-a prezentat la întâlniri, invocând motive despre care știam că sunt neadevărate. Baklanov părea mult mai interesat în culegerea de informații militare despre Turcia decât în mișcările de rezistență din Balcani și de altfel ultima lui cerere a fost să-l aprovizionăm aici, în Turcia, cu ceva explozibil. La scurt timp după ultima noastră întâlnire cu el, a fost întreprins un atentat la Ankara la viața lui von Papen, în care au fost implicați diferiți angajați ai Ambasadei sovietice și cunoscuți agenți ruși. Impresia obținută din această altminteri infructuoasă încercare de cooperare a fost aceea că NKVD nu a reușit să organizeze rezistența în spatele liniilor în România. ■

(Va urma)

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

de populație. Am mers mult timp pe jos și în căruțe, până am ajuns la un castel, numit „Acsa”.

O parte din castel era ocupat de ruși, iar o altă parte de noi. Rușii făceau foc cu cărțile din biblioteca mare. O făceau din ordin. Biblioteca mică era ocupată de români. Ai noștri citeau toată ziua, dar nu s-a ars și nici nu s-a luat nicio carte.

După o săptămână, din nou eram pe drum. Am intrat în Cehoslovacia printr-o localitate denumită Modri Camen cehește sau Kékkő ungurește, ceea ce înseamnă „piatra albastră”. A doua zi ne-am deplasat la poalele munților Tatra. Aici am stat câteva luni. Am fost cazați în grajdurile unui castel de vânătoare. În castel s-a instalat comandamentul armatei. Comandantul armatei, am aflat, era generalul Macici, pe care îl știam de la Orăștie, fiind căsătorit cu fiica dr. Dobo.

Ne-am amenajat o cameră de operații, una pentru pansamente și triaj și patru camere pentru răniți. Pentru noi, am găsit o cameră cu sobă cu plită, cu pământ pe jos și care era traversată de un mic pâraiaș. Am avut paturi din fier cu paie. Alături locuia o cehoică, o femeie foarte rea. Zilnic veneau răniți, iar noi lucram până noaptea târziu. Peste zi, plecam cu rândul la masă, la doi km, la așa-zisul castel, care de fapt era o casă de vânătoare. Regimul alimentar era tot cartofi și fasole. Echipile de vânători ne aduceau căprioare, fugărite de război. După trei săptămâni ne-am saturat

Gara Lipova

de căprioară, dar n-am avut de ales.

În înțelegere cu dr. Petrescu, fără să spunem nimic colegilor, în timpul liber, am plecat pe la case răzlețe și consultam. În câteva zile am strâns: 1 kg făină, 1/2 kg zahăr, 10 ouă, iar când am primit un litru de lapte nu ne-am mai dus la cină. Atunci am vorbit cu vecina, care ne-a făcut clătite, cu condiția să-i dăm jumătate. Au ieșit multe clătite, dar ne-a luat tot ce a mai rămas din rezerve.

Într-una dintre zile, ne-am trezit cu o mașină mare, care avea montat un birou la spate. A coborât un maior, care am auzit că venea de la Statul Major din București. A fost întâi la comandament în inspecție, unde s-a lăsat cu mâncare și băutură. Cum s-a dat jos din mașină, a așteptat să i se dea

raportul, dar dr. Mureșan, cu grad de locotenent, nu s-a sinchisit. Noi aveam de lucru. Era plin de răniți. Era puțin jenant că nu se ocupa nimeni de el. L-a întrebat pe dr. Mureșan câte pense are în lada X, dar acesta i-a răspuns că-s toate acolo. Furios, s-a dus în așa-zisele sa loane unde soseau răniții și a găsit un rănit care murise pe drum. Ne-a făcut raport că mor răniții și nici măcar nu sunt pansați.

In noaptea aceleiași zile, pe la ora 3, a venit un farmacist de la Divizie să ne anunțe că vom avea inspecție. Dr. Mureșan s-a înfuriat și cu bisturiul în mână s-a luat după farmacist până afară, înjurând și strigând: „Vouă de inspecție vă arde și noi nu avem măcar o lampă de operații, ne chinuim cu lumânări”.

A doua zi dimineață, după ce nu apucasem să dormim deloc, apare un colonel medic, însoțit de un locotenent farmacist și un căpitan medic, în inspecție. La inspecție nu au avut de ce se lega, doar colonelul i-a spus doctorului Mureșan: „Scaunul ăsta de ce stă aici?” „Pentru că nu stă aici”, i-a răspuns dr. Mureșan și l-a mutat din loc. Ne-am îngrozit. Locotenentul farmacist se apropie de mine și mă întreabă: „Ăsta nu e dr. Mureșan de la Timișoara?” I-am răspuns afirmativ: zicea că l-a operat pe fratele lui. Atunci discret îi șoptește colonelului cine era dr. Mureșan. Imediat atmosfera s-a schimbat și ne-a lăudat. L-a rugat pe dr. Mureșan să vină la

Pionieri români încadrând un genist sovietic, în Cehoslovacia (ianuarie 1945)

● Spre front, într-un vagon de marfă, pe paie ● De Revelion, fasole și cartofi ● Troc cu un soldat sovietic: un pește contra jumătate de litru de alcool ● În bibliotecă, rușii făceau foc cu cărțile, ai noștri citeau ● La poalele Munților Tatra, la vânatoare de căprioare ● Consult la case răzlețe, pe făină, ouă, zahăr ● Inegalabila bucurie a multelor clătite ● Domnul colonel își cere scuze ● Atac precedat de 250 ml rom ● Rușii urcă la etajul castelului cailor ● Ajunși întâmplător în spatele liniilor germane ● Nemții acceptă să se predea, dar numai la români ● În sfârșit, ziua păcii, dar urmată de trei luni de cursuri politice

Imagine din Banská Bystrica

cotenent, tot Ion, în sat, să cumpărăm găini sau orice, că eram flămânzi. N-am găsit nimic de mâncare, dar la vreo doi Ioni am mâncat și noi. Când ne-am întors la gară, trenul plecase la Lipova. Am pornit pe jos și am ajuns trenul în gara Lipova. Aici am stat șase zile.

În ziua a doua, prin fața trenului se plimba un soldat rus, care avea un somn imens, mai mare decât el, ținut în pușcă prin bronhii. Am înțeles figura și l-am întrebat: „Skolko?” (Cât?). Cere pe el două kg (am înțeles alcool). Farmaciștii noștri nici n-au vrut să stea de vorbă, neputând deconta așa mult alcool. Pentru că știam puțin rusește, am discutat cu

el și, după multe tratative, l-am primit pentru jumătate de litru de alcool. Am legat peștele în afara vagonului de popotă și mâncam alternativ, pește cu fasole, pește cu cartofi.

După șase zile am plecat din Lipova spre Ungaria. Peștele era pe sfârșite. Ajunși la granița maghiară, am constatat că era plin de fazani. Am făcut echipe de vânatoare și ne-am umplut de fazani. Am mâncat în continuare fazan cu fasole, fazan cu cartofi. Într-o gară din Ungaria trenul a primit o altă destinație: spre Cehoslovacia.

Ajunși la un orașel, Cegléd, am părăsit trenul. În oraș aproape pe fiecare ușă și poartă erau niște plăci

cu harta Ungariei cu Ardealul și scria „Nem, Nem, Soha” (Nu, Nu, Niciodată). Soldații au scos baionetele și am desfăcut toate plăcuțele și le-am aruncat în râu. N-a fost nicio reacție din partea populației.

De aici ne-am deplasat la 15 km, în două sate. Am găsit satele goale. Populația fusese speriată de nemți că vin români. Ne-am desfășurat în cele două sate. După două zile au apărut oamenii în vârstă. Pe cei flămânzi, soldații i-au dus la popota regimentului și le-au dat de mâncare. Peste o zi-două a apărut și tineret. Au fost foarte surprinși de comportamentul românilor. După zece zile am plecat mai departe, însoțiți mai mult timp

Stat Major. Noi am refuzat și l-am invitat pe domnul maior să scoată personal răniții din saloane. Conflictul s-a rezolvat după amenințări din partea domnului maior. Într-o zi a venit directorul Băncii din localitate, cu rugămintea să examinăm pe sora lui, o farmacistă, care se simțea foarte rău. M-am deplasat cu dr. Petrescu și, la o examinare minuțioasă, am constatat că suferea de T.B.C. pulmonar. Era tratată de bronșită de peste două luni. I-am schimbat tratamentul și după două săptămâni s-a constatat o ameliorare evidentă. Aici eram zilnic invitați la masă, care se încheia cu vin de Tokaj. La plecare am primit trei ranițe pline cu preparate de porc afumate.

După trei săptămâni am primit ordin de deplasare la peste 70 km. Fiind distanța foarte mare, am plecat cu trei ambulanțe, cei patru medici și personal sanitar, urmând ca peste trei zile să vină și restul cu căruțele cu aprovizionarea. Ambulanțele noastre fiind nemțești, de pe frontul celălalt, am trecut fără probleme peste ambele linii de front, fără măcar să știm. Am primit un indicativ greșit, care ne-a trimis în spatele liniilor germane. Neștiind nimic, am sosit într-un sat unde am debarcat la școală, începând cu instalarea ambulanței. Eu m-am ocupat de cazare – știam puțin nemțește, puțin ungurește, așa că mă puteam înțelege cu populația. Am observat că, oricum, toți se uitau curioși la noi, dar n-am dat prea multă importanță. Seara ne-am dus la primar să ne culcăm.

Înainte de culcare am auzit discuții în

curte. Am coborât în stradă pe fereastră. Pe lângă casă curgea un mic pâraiaș cu sălcii. Mergând pe lângă casă am văzut vreo zece-doisprezece nemți care discutau cu primarul, care voia să-i convingă, se pare fără rezultat, să se predea. Am simțit deodată că mi se înmoaie genunchii. Mi-am revenit și l-am scos pe dr. Petrescu încet pe fereastră și am plecat spre ambulanță. Acolo am sculat sanitarul și șoferii; erau nouă, și le-am spus că în localitate sunt nemții. Imediat și-au căutat armele, le-au încărcat și așteptau să le spun ce să facă.

I-am împărțit în patru părți. Ultima parte a venit cu mine, cu consemnul ca atunci când tragem un foc în aer, să tragă fiecare, pentru a lăsa impresia că suntem mulți. Așa am procedat și, după ce s-a tras primul foc în aer, i-am somat să se predea. Văzându-se înconjurați și la insistențele primarului, nemții au acceptat să se predea, dar numai la români. Au lăsat toate armele în curtea primarului, s-au încolonat și, sub paza a patru soldați, au fost conduși la ambulanță. La ambulanță au fost culcați pe paie pregătite pentru răniți. Li s-a dat de mâncare și țigări și au

povestit până noaptea târziu. Eu eram într-o stare de tensiune cumplită, pentru că ne dădusem seama că suntem în spatele liniilor germane și oricând puteau apărea trupele nemțești, care ne-ar fi lichidat rapid.

S-a făcut ziuă și ai noștri nu mai apăreau. Pe la ora 10 au apărut la un colț de stradă un maior cu un plutonier, mergând tiptil, aplecați. Am strigat: „Venii odată, că vă așteptăm!”. Surprins maiorul ne întreabă: „Voi ce căutați aici?” Le-am povestit totul și le-am predat prizonierii. Frânți de oboseală, ne-am culcat până seara.

A doua zi am fost convocați cu toții la ambulanță. Eu am fost citat cu ordin de zi pe Armata Română și cea sovietică. Am fost înaintat la grad de locotenent și mi s-a conferit distincția „Regina Maria” și o medalie sovietică, „Victoria”.

După cinci zile, într-o dimineață, la ora 5, am sărit din pat din cauza artileriei care trăgea furios. Am crezut că ne-au atacat nemții. Ne-am înșelat. Se trăgea cu bucurie, că era pace – 9 mai 1945. De aici am fost transportați într-un sat, unde am stat trei luni, timp în care am făcut cursuri politice, spre nemulțumirea soldaților, care nu-și puteau lucra pământul acasă.

După trei luni am plecat în țară, pe jos, pe drumuri lăturalnice, pentru că pe șoselele principale se retrăgeau rușii. Zilnic făceam 30-40 km. Ajunși în țară, am mai fost reținuți două săptămâni în localitatea Tinca. A urmat deconcentrarea.

Așa s-a încheiat campania din Cehoslovacia. ■

Aprilie 1945. Coloană de vânzători de munte traversând o localitate din Cehoslovacia

Spitalul nr. 6, unde colonelul era șef. A refuzat, motivând că spitalul face numai triaj și pansamente, iar aici la ambulanță trebuie făcute operațiile; până la spital jumătate din răniți ar muri. A mai spus: „Eu am venit cu băieții și cu ei vreau să mă întorc”. Inspecția a decurs în condiții civilizate, cu scuze din partea colonelului.

Dr. Mureșan era șeful Ambulanței, cu grad de locotenent. Nu saluta pe niciun superior militar. S-a ras pe cap, încât capela îi cădea pe urechi. Nu ținea cont de nicio dispoziție militară, iar orice rănit era operat pe loc și spitalizat. Aveam un caiet mare, în care erau trecuți toți operații și evoluția lor. Când erau aproape vindecați, erau trimiși la spital pentru formele de trimitere în țară.

După două săptămâni, nemții au atacat puternic și au respins două divizii rusești. Noi am rămas încercuiți. Rușii din cele două divizii au dezerat și jefuiau localitățile cehești. Dar rușii au atacat cu alte forțe și i-au respins pe nemți.

Imbulanță cu răniți a fost atacată de dezertori, care i-au împușcat pe toți răniții și au furat ambulanța. Pentru ca lucrurile să nu se mai repete, s-a încărcat o altă ambulanță cu soldați sănătoși, dar pansați, ca să pară răniți. Când dezertorii au oprit ambulanța, ai noștri au scos pistoalele mitralieră și i-au omorât pe toți atacatorii.

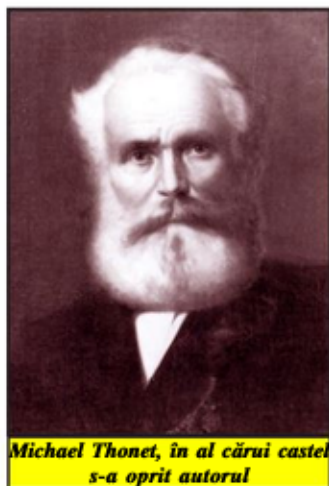
Într-una dintre zile, rușii ne-au criticat că nu suntem în stare să-i respingem pe nemți și că ne vor demonstra ei cum se cucerește un obiectiv. Nemții aveau cazemate betonate în munți și nimeni nu putea trece.

Generalul Macici

Atacul rusesc a fost pregătit cu artilerie de la ora 6 dimineața până la ora 14 după-masă. La ora 14, cu un efectiv de trei divizii și nouă tancuri, a început atacul. Fiecare soldat a primit un sfert de litru de rom. Atacul a început cu urlete. Nemții i-au lăsat să se apropie și când a sosit momentul au intrat în funcție mitralierele și tunurile antitanc. După patru ore rușii s-au retras cu un sfert din efectiv și cu trei tancuri turtite. Ai noștri i-au primit cu huiduieli.

După câteva zile, ai noștri au făcut echipe de câte opt-zece oameni, care s-au furișat până în apropierea cazema-

Michael Thonet, în al cărui castel s-a oprit autorul

telor, reușind să arunce în interior cu grenade. Nemții s-au retras în grabă. Astfel am înaintat prin Munții Tatra.

Următoarea localitate unde am stat era un sat destul de mare. Ne-am instalat ambulanța într-o fabrică de unt, foarte curată. Aici am examinat 28 de copii, majoritatea cu bronșite, pentru că stătuseră prin pivnițe din cauza războiului. Următoarea staționare a fost la un castel, al lui Michael Thonet, cel care a descoperit că lemnul fiert se poate îndoi (deci se pot confecționa scaune). De aici rușii au cărat covoare, viori și tot ce au găsit cu vreo patru-cinci camioane. N-am stat prea mult.

Am ajuns apoi la Banská Bystrica. Am fost cazați la cinci km, la o mănăstire, unde am stat foarte bine. La Banská Bystrica era un regiment de ruși. Dintre ei, cei cazați în școală au băut lichidul de conservare a insectelor. Au murit patru, iar ceilalți au fost internați în spitalele lor. Tot aici și-au urcat caii la etaj și i-au scos cu botul pe fereastră.

Ajunși într-un sat, am stat vreo zece zile, cazați într-o școală. Aici nu am fost primiți prea bine, populația era filogermană. După două zile, soldații noștri, scotocind prin pivniță, au găsit o bombă, cu toate sârmele necesare pentru explozie. S-a anunțat comandamentul sovietic, iar la o anchetă minuțioasă s-a descoperit că instalarea bombei s-a făcut de către directorul școlii. Sovieticii l-au arestat și, după ce a recunoscut fapta, a fost executat.

La o nouă deplasare am poposit într-un orașel, Miava. Aici am avut discuții violente cu șeful statului major al diviziei, maiorul Tanu, care voia să ne evacueze ambulanța pentru birourile Marelui

Katanga redivivus și restructurarea zairizării

Franța a mai contribuit cu 40 de instructori militari, „cu scopul de a-i iniția pe militari zairezi în manevrarea materialelor, îndeosebi a avioanelor de luptă și a tancurilor”. Invadatorii lui Mbumba vizau cucerirea capitalei provinciale, Kolwezi, un oraș cu 130.000 de locuitori. Ei erau echipați cu armament sovietic și încadrați cu instructori cubanezi. La 13 aprilie, armata zaireză a trecut la contraofensivă, fără să aștepte sosirea contingentului marocan. Odată cu desantarea acestuia, Kolwezi era scos de sub amenințare, la 22 aprilie Mobutu intrând în oraș ca învingător. Operațiunile militare au durat 80 de zile. La sfârșit, jandarmii katanghezi se reîntorceau în Angola, însoțiți de 60.000 de refugiați zairezi.

La 11 iunie 1977, Mobutu a făcut o vizită de recunoștință la Bruxelles. În iulie, o delegație oficială belgiană relansa la Kinshasa cooperarea economică cu Zairul, printr-un program de asistență socială. Însuși Mobutu constata că răul zairez impune o reformă. El a denunțat specula, prin care se întreține o penurie artificială a produselor de primă necesitate, a stigmatizat proasta gestiune a unor firme de stat (Oficiul Național de Transport, Societatea Națională a Căilor Ferate) și a anunțat crearea unei instituții numite „Ochiul poporului”, însărcinată să combată abuzurile autorităților judiciare, militare și civile. Între timp, prezentându-se la

un plebiscit pentru încă șapte ani de putere, Mobutu a depus un nou jurământ de președinte, la 5 decembrie 1977.

Iată însă că la începutul anului 1978 jandarmii katanghezi au declanșat al doilea război din Shaba. În noaptea de 11-12 mai, 400 dintre ei au atacat pe direcția Kolwezi. Sâmbătă 13 mai orașul și aeroportul său au fost cucerite. La 14 mai, Mobutu i-a informat despre invazie pe ambasadorii țărilor occidentale și a cerut președintelui Franței „un sprijin militar direct și imediat”. Până la acțiunea franceză, Belgia a acceptat o intervenție umanitară de 72 de ore, pentru a-i evacua pe resortisanții occidentali din regiune. Londra s-a arătat dispusă să trimită patru avioane, echipe militare și alimente, iar Washingtonul să împrumute Franței avioane militare de transport cu rază mare de acțiune. Primii parașutiști francezi au ajuns la Kolwezi la 19 mai, lor alăturându-li-se comandourile belgiene. La 14 iunie, o forță interafricană furnizată de Maroc, Senegal, Togo, Gabon și Coasta de Fildeș îi înlocuia pe francezi. Operațiunea a fost un succes tehnic și organizatoric al Franței. 2.000 de persoane au fost salvate de la un posibil

masacru. Franța a pierdut numai cinci militari din Legiunea Străină, iar pe plan local au fost înregistrați 850 de morți, dintre care 90 străini.

Pentru ajutorarea Zairului au fost organizate la Bruxelles două reuniuni internaționale, în iunie și noiembrie 1978. Au participat 11 țări: Belgia, Franța, Olanda, Germania Federală, Marea Britanie, Italia, S.U.A., Canada, Japonia, Arabia Saudită și Iran, precum și organizațiile internaționale F.M.I., BIRD și Comisia CEE. Prima conferință s-a focalizat pe planul lui Mobutu de relansare a Zairului. Experții internaționali au pus trei condiții: 1. reforma gestionării administrative; 2. stabilitatea monetară și financiară; 3. programe de relansare pentru minerit, agricultură, transporturi, energie, educație și sănătate. A doua conferință a făcut bilanțul nevoilor alimentare ale populației, constatând eforturile guvernului de la Kinshasa.

În iunie 1978, Mobutu a dat o amnistie în baza căreia 140.000 de zairezi expatriați în Angola au revenit în provincia Shaba. Actul făcea parte din planul prezentat primei conferințe asupra Zairului. În 1979 F.M.I. acorda țării un credit de 10 miliarde franci belgieni, iar în decembrie

Trope franceze se imbarcă pentru Kolwezi

Dictionar istoric

Patrice Lumumba, Joseph Kasavubu, Moise Chombe, Mobutu Sese Seko Ngbendu Wa Zair... Într-un cuvânt, istoria violentă,

• Kinshasa

de două decenii (1955-1977), a Congoului belgian, viitorul Zair (Magazin istoric, nr. 6/2002), ale cărei începuturi le-ați putut urmări în numărul trecut al revistei.

De la stânga la dreapta, în sensul acelor de ceasornic: Henry Morton Stanley; Leopold al II-lea, regele Belgiei (cu fața), la Ostende; Joseph Kasavubu; Joseph Desirée Mobutu

CONGO – 50 DE ANI DE CRIZĂ

VICTOR IONESCU

Înțelegerea belgiano-zaireză includea acordarea de către fosta metropolă a unei asistențe în arme și muniții pentru armata de 45.000 de oameni a Zairului. În martie 1977, Mobutu a solicitat Belgiei, dar și Franței și S.U.A., accelerarea livrărilor de material militar, pentru a putea face față unei agresiuni în provincia Shaba (ex-Katanga). La 8 martie 1977, generalul Mbumba, cu cei 4.000 de jandarmi katanghezi din Angola, a trecut frontiera. Mbumba se prezenta ca lider al Frontului Național pentru Eliberare din Congo și, intrând în Shaba, spera să facă joncțiunea cu rebelii din provincia Kivu, care era controlată de Forțele Democratice pentru Eliberare din Congo (FODELICO), în fruntea cărora se afla Antoine Gizenga.

Invazia jandarmilor katanghezi puna însă în pericol viețile celor 25.000 de resortisanți belgieni din Shaba și leza interesele unor firme belgiene care operau în zonă:

Sabena, Compania Maritimă Belgiană, SGM (comerț cu cupru), întreprinderi siderurgice. La apelul lui Mobutu au răspuns regele Hassan al II-lea al Marocului, cu un

contingent militar, și președintele francez Valéry Giscard d'Estaing, care a pus la dispoziție avioanele necesare transportării trupelor marocane.

Mobutu a fugit în Maroc. Primul lucru pe care l-a făcut Kabila a fost rebotezarea Zairului, care devenea Republica Democratică Congo. În scurtă vreme, adversarii l-au acuzat pe Kabila de corupție și autoritarism. Numeroase forțe pro-democratice l-au părăsit și atunci el s-a concentrat pe ideea recentralizării politice a țării. Această acțiune a atras însă reacția adversă a etniilor autonome din Estul țării. În august 1978, membrii etnicii tutsi s-au retras din guvernul lui Kabila, iar acesta a cerut mercenarilor ugandezi și rwandezi să se reîntoarcă în țările lor. În acest context a izbucnit al doilea război pentru Congo (1998-2002), care a implicat nouă țări africane și 30 de grupări înarmate, fiind cel mai mare război interstatat din Africa contemporană.

Conflictul s-a focalizat pe resursele naturale din Congo. Astfel, Rwanda, Burundi și Uganda își compensau cheltuielile militare, exploatând minereurile, diamantele și lemnul prețios din Congo de Est. Competiția pentru resurse între forțele ostile lui Kabila a dus la confruntarea deschisă dintre unități militare ugandeze și rwandeze la Kisangani. Coaliția anti-Kabila s-a scindat și a slăbit. Și totuși, pentru a salva guvernul de la Kinshasa, a fost nevoie de intervenția directă a mai multor state africane: Zimbabwe, Angola, Ciad și Namibia. Acestea controlau Vestul și Sudul R.D. Congo.

La 2 august 1998, trupele etnicii tutsi congo-

leze s-au răsculat. Rwanda și Uganda le-au sprijinit și s-a născut Adunarea Congoleză pentru Democrație (A.C.D.), care a preluat rapid controlul asupra resurselor minerale din Estul țării. Centrul diamantifer Kisangani a fost ocupat de rebeli la 23 august, după care aceștia au pornit spre Kinshasa. În septembrie 1998, au sosit în Kinshasa, pentru a apăra orașul, trupele zimbabwene. În noiembrie același an o nouă grupare, Mișcarea de eliberare din Congo, intra în acțiune în Nordul țării, cu sprijin rwandez. La 18 ianuarie 1999, Rwanda, Angola, Namibia și Zimbabwe, reunite la Windhoek, în Namibia, au stabilit o încetare a focului în Congo. La 8 iunie, grupările anti-Kabila s-au cartelat într-un front comun. Însă, în iulie 1999, la Lusaka, a fost semnat un acord interstatat de încetare a focului, pentru a cărui supervizare O.N.U. a trimis la 30 noiembrie o forță de 5.500 oameni. În ianuarie 2001, președintele Kabila a fost asasinat de un militar din propria-i gardă.

Joseph Kengo wa Dondo, fost funcționar internațional, șef al guvernului

Printr-un vot unanim al Parlamentului congolez, Joseph Kabila, fiul președintelui ucis, a fost desemnat președinte. În februarie el s-a întâlnit în S.U.A. cu președintele rwandez Paul Kagame. În 2002 au fost semnate acorduri de pace între R.D. Congo și Rwanda (30 iulie), R.D. Congo și Uganda (6 septembrie) și între guvern și forțele de opoziție din Congo (17 decembrie). Acest din urmă acord stabilea practic încheierea celui de-al doilea război congolez și o perioadă de doi ani de tranziție.

Războaiele congoleze au distrus ceea ce mai rămăsese din economia și infrastructura națională. Numărul victimelor a fost estimat la 3,8 milioane, iar al refugiaților și deplasaților la 3,4 milioane. Guvernul de tranziție, unul de uniune națională, a intrat în funcție la 30 iunie 2003. Principala misiune era de a organiza alegeri legislative la 30 iunie 2005 și de a proclama a treia Republică, ceea ce a și făcut la 18 februarie 2006. Joseph Kabila a câștigat alegerile prezidențiale din iulie 2006 și a depus jurământul la 6 decembrie. În fine, la 6 februarie 2007, a fost investit și guvernul în fruntea căruia se afla Antoine Gizenga, urmașul spiritual al primului premier congolez, Patrice Lumumba. R.D. Congo încheia criza declanșată încă de la independența din 1960 și astfel se consuma o spirală a evoluției sale istorice. Era ca și cum poporul congolez ar fi revenit la momentul zero al suveranității și speranțelor sale de progres în libertate. ■

același an, statele creanțiere ale Zairului, reunite la Paris, au făcut o reeșalonare a datoriilor sale externe.

Paralel cu planul de redresare economică, Mobutu a trecut și la întărirea prerogativelor prezidențiale, interzicând parlamentarilor să adreseze întrebări membrilor guvernului și altor reprezentanți ai statului, fără aprobarea sa. Această întărire a puterii personale a declanșat o mișcare contestatară în campusul universitar din Kinshasa și, pentru prima oară, în afara revendicărilor economice, au fost formulate și revendicări politice, între care suprimarea cotizăției obligatorii pentru M.P.R. (Mișcarea Populară a Revoluției) și desființarea Biroului Politic al partidului unic.

La 15 aprilie 1980, nemulțumiții au jefuit magazine și au incendiat vehicule. Autoritățile au închis campusul universitar din Kinshasa până la 15 octombrie, iar trei luni mai târziu i-au încorporat pe toți studenții anului I. În 1984 au avut loc noi alegeri prezidențiale, Mobutu fiind candidat unic și învingător. Opozi-

Joseph Kabila,
fiul președintelui ucis,
cărui i-a succedat în funcție

ția a rămas în ilegalitate sau exil.

În 1988, Tchisekedi wa Muluba, liderul opoziției interne, a fost arestat, dar, treptat, mișcarea pentru democrație creștea în intensitate, iar Mobutu pierdea din suportul extern. În aceste condiții, el acceptă pluripartitismul (1990) și convoacă o Conferință Națională (parlament). În august 1992, Conferința l-a ales pe Tchisekedi prim-ministru. În contrapartidă, Mobutu a constituit un „Conclav politic”, care, la rândul lui, a desemnat un prim-ministru, pe Faustino

Bisirdawa, și un guvern format din partizanii lui Mobutu (martie 1993). Existența a două guverne paralele și o nouă depreciere a monetei au produs alte revolte și au dus la renașterea secesionismului în Shaba și Kivu. Riscul dezmembrării a impus celor două părți să formeze, în aprilie 1994, un guvern unic, sub conducerea lui Joseph Kengo wa Dondo, fost funcționar internațional.

Războaiele congoleze

Genocidul din Rwanda (1994) a generat un val de 2.000.000 refugiați, mai ales din etnia hutu. La cererea puterilor occidentale, Mobutu a acceptat ca aceștia să fie așezați în Estul Congoului. Printre refugiați se aflau și membri ai milițiilor hutu, care participaseră la genocidul inițial contra etniei tutsi. Ei au continuat atacurile împotriva tutsilor, inclusiv a celor din Congo. Mobutu, al cărui control asupra țării era slăbit, i-a ajutat pe extremiștii hutu din motive politice.

În 1996 viceguvernatorul provinciei Kivu de Sud a ordonat etnicilor tutsi zairezi să părăsească țara. Aceștia s-au alăturat opoziției, formând Alianța Forțelor Democratice pentru Eliberare din Zair (A.F.D.L.). A.F.D.L. a primit sprijin mai ales din Uganda și Rwanda. Liderul opoziției era Laurent Desire Kabila, originar din Katanga. Opoziția revendica moștenirea lui Lumumba. Forțele insurgente, cărora li s-au alăturat mulți militari din armata zaireză, au intrat în Kinshasa la 17 mai 1997, Kabila preluând oficial puterea. Trei zile mai târziu

Resursele minerale ale zonei erau extrase în această mină din provincia Kolwezi

Ideea de a face un film despre personajul Tudor Vladimirescu apăruse ceva mai devreme, poate încă din 1953, când Mihnea Gheorghiu scrisese volumul de poezii *Întâmplări din marea răsccoală*. La sfârșitul anului 1955, el își transpune versurile într-o piesă de teatru, scrisă în maniera epopeii romantice, denumită *Tudor din Vladimiri* și jucată prima oară la 2 octombrie 1957, pe scena Teatrului Național din Craiova. Această piesă se află la originea scenariului *Primăvară timpurie* propus de Mihnea Gheorghiu studioului „București” și care a stat la baza viitorului film.

Contractul de achiziție se face în martie 1956, iar intrarea în producție este prevăzută pentru anul 1958. Întârzierea se datorează nu neapărat lipsei de fonduri, ci mai curând statutului artei cinematografice ca mijloc de propagandă. Filmul presupune un proces de producție complex, resurse numeroase și are o putere de convingere care determină autoritățile să fie precaute cu acest gen de subiect. În plus, climatul de tensiune și teroare care se instaurează în cultură începând din 1958 bulversează producția cinematografică și amână filmul până în 1961.

Inițial, Direcția Generală a Cinematografiei a prevăzut în momentul acceptării scenariului o coproducție cu Uniunea Sovietică, cu Aurel Miheș regizor. Ideea a fost repede abandonată. Consilierul sovietic, J.M. Jejelenko, care răspundea de acest domeniu, avea propriile observații. Mihnea Gheorghiu povestea că Jejelenko era nemulțumit că relația dintre Tudor și țarul Rusiei nu era prezentată așa cum ar fi trebuit. Drept urmare, a scris câteva scene suplimentare, spre nemulțumirea

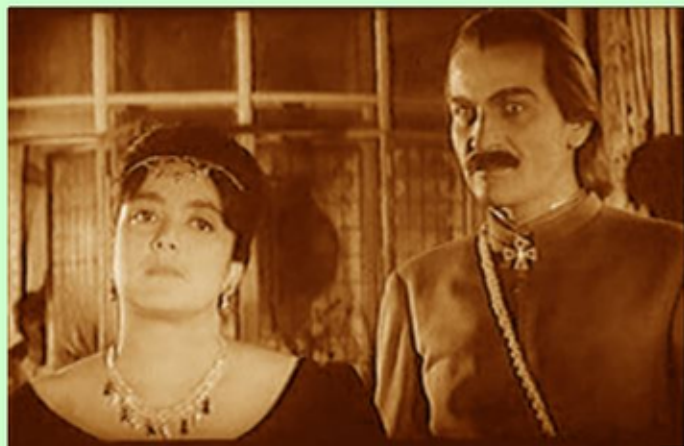
Autorul scenariului

scenaristului român, a cărei operă era denaturată astfel. Într-un final, Gheorghiu s-a debarasat de Jejelenko, promițându-i cu acordul tacit al ministrului Culturii, Constanța Crăciun, onorariile salariale înainte de intrarea filmului în producție. Jejelenko a acceptat atrăgătoare propuneri, cumpărându-și mobilă românească.

Regizorul Lucian Bratu povestește despre entuziasmul manifestat de locuitorii și oficialitățile din Oltenia, care au luat parte la realizarea anumitor secvențe. Pentru un film istoric ca acesta, practic o superproducție, costurile au fost estimate la aproximativ 40 de milioane de lei. Această sumă enormă (egală cu întreg bugetul studioului pe un an sau cu alte zece lung metraje) a pus direcția cinematografiei într-o reală dificultate. Cu toate acestea, câțiva profesioniști, între care șeful de producție Aurian Sideriu, regizorul Lucian Bratu, directorul studioului Paul Cornea, nu s-au dat bătuti, ci au căutat să obțină finanțare și ajutor din partea organelor locale din județul Dolj, locul unde urma să se desfășoare filmările, după cum povestește regizorul în cartea

sa, *Cu mine în rolul principal*. Orașul Craiova, prin intermediul adjunctului secției organizatorice, Cornel Fulger, se arată receptiv. „Ideea că regiunea Oltenia avea să patroneze realizarea filmului despre eroul istoric care se născuse și plecase de pe plaiurile Olteniei le-a sunat foarte bine acestor oameni. Mai târziu, această treabă avea să fie primită de ei ca o sarcină de onoare a întregii regiuni” explică Lucian Bratu. Astfel, Cornel Fulger își asumă responsabilitatea asigurării cazării și transportului, livrărilor de cai și harnașament. Grație acestei participări, costurile se reduc la jumătate. Momentul proclamației de la Padeș a fost reconstituit cu participarea a 25.000 de figuranți, țărani din regiune convocați de autoritățile locale. Mulți dintre ei îi vorbeau nu actorului Emanoil Petruț, ci personajului pe care îl interpreta, spunându-i „Domnul Tudor”. O dovadă în plus că amintirea lui Tudor era încă vie în Oltenia, poate și pentru că simbolurile naționale fuseseră ținute sub obroc mai bine de un deceniu. De altfel, acest fenomen s-a mai repetat și în cazul altor filme de gen.

Povestea rolului feminin principal nu este nici ea de lepădat. Inițial, personajul „Aristița” ar fi trebuit să fie interpretat de tânăra actriță Silvia Popovici, pentru talia căreia fuseseră deja confecționate costumele. Dar, într-o zi, regizorul Lucian Bratu a primit un telefon de la tovarășul Leonte Răutu, care i-a explicat că acest rol i s-ar potrivi mai bine tovarășei Lica Gheorghiu, fiica tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej. După un prim gest de rezistență în fața acestei cereri inopinate, regizorul se lasă convins la rugămintile direc-

Emanoil Petruț a trebuit să joace alături de fiica lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lica...

Istorie și film

- Intrarea în producție a filmului, prevăzută pentru 1958, este amânată
- Consilierul sovietic nemulțumit că relația lui Tudor cu țarul nu este

prezentată corespunzător ● I se cumpără tăcerea cu plata anticipată a salariului, din care își cumpără mobilă ● Țăranii care făceau figurație i se adresează lui Emanoil Petruț cu „domnul Tudor” ● Silvia Popovici înlocuită cu Lica Gheorghiu ● Obiecțiile academicianului Andrei Oțetea ● Secția de propagandă cere și lupta de clasă ● Imorala Aristița

... și nu de Silvia Popovici

TUDOR

AURELIA VASILE

Cinematografia, ultima dintre arte în ordinea apariției, a găsit destul de greu un loc la masa muzelor. Cu toate acestea, a recuperat destul de repede timpul scurs, abordând fără complexe toate subiectele care fuseseră cândva apanajul surorilor ei mai în vârstă, între care, evident, și evocările istorice. Mai mult, regimurile autoritare au încurajat acest gen de exprimare artistică, intuindu-i potențialul propagandistic (Magazin istoric, nr. 1/1998, 7/2005).

Spre deosebire de țările socialiste vecine, în România filmul istoric și eroii naționali lipsesc din repertoriu până la începutul anilor '60. Eroii naționali ar fi putut accentua rezistența țării în fața proiectului comunist, prin forța lor simbolică. Deși au existat câteva tentative de a realiza filme istorice în cursul anilor '50, primul proiect se concretizează în 1961-1962. Este vorba despre Tudor, regizat de Lucian Bratu, după un scenariu de Mihnea Gheorghiu. Acest film a fost considerat mai apoi deschizătorul de drum al unui nou gen cinematografic: „epopeea națională”.

poate, cine știe, avem de-a face cu fața ascunsă a diavolului, și anume cu sugestia că fratele mai mare de la Răsărit, spre deosebire de Occident, era singurul interesat de soarta Țărilor Române, pe care de-abia aștepta să le elibereze de sub jugul otoman (deși filmul prezintă lucrurile ceva mai nuanțat: țarul și Capodistria încep prin a-l sprijini pe Tudor și sfârșesc prin a-l abandona).

Mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu a pus capăt regimului fanariot în Țările Române, dar complexitatea fenomenului, ambivalența obiectivelor (sociale, naționale, internaționale) a condus la confuzii de interpretare și de definire a naturii mișcării. Dezbaterile cu privire la natura revoltei conduse de Vladimirescu au început chiar din secolul al XIX-lea și au continuat până în perioada comunistă. Evenimentul a fost numit „revoltă” în anii '50 și „revoluție” începând cu anii '70. Între cele două perioade există un interval de tranziție caracterizat prin folosirea ambilor termeni.

Și totuși, lupta de clasă, tovarăși?

În ciuda tendinței elitelor românești de a pune în evidență faptele, momentele și personalitățile naționale, partidul insistă asupra a ceea ce consideră el adevăratul sens al istoriei, și anume lupta de clasă. În privința filmului *Tudor*, secția de propagandă insistă pe lângă studio pentru a modifica scenariul în sensul de a sublinia misiunea de eliberare socială întreprinsă de Tudor. Iată părerea lor: „Tudor Vladimirescu apare ca un exponent și apărător al maselor de țărani asupriți și exploatați și al unei părți a negustorimii nemulțumite de rândurile boierești. Considerăm însă că acest lucru trebuie subliniat și mai puternic. În scenariu, Tudor Vladimirescu pornește răscoala cu o oaste din panduri, haiduci, cărbunari și țărani a două sate care au fost schingiuiți de oamenii boierilor cu câteva zile înainte. Propunem ca pe lângă replica unui căpitan, dialogul să mai sublinieze o dată sau de două ori că masele de

țărani au ajuns la capătul răbdării și că sunt gata de răscoală. În cuvântarea pe care Tudor o ține în fața mulțimii este necesar ca el să se refere la răscolirea întregului popor.”

Propunerile pe care le face partidul iau în considerare și aspecte de natură dramatică sau psihologică. De exemplu, se insistă pentru crearea unei eroine cu virtuți nobile, care să se opună celui alt personaj feminin principal cu comportament imoral (Aristița), care, deși căsătorită, întreține o relație sentimentală cu Tudor. Acesta, la rândul lui, este implicat sincer în povestea de dragoste cu soția boierului. În ciuda indicațiilor secției de propagandă nici caracterul Aristiței nu este modificat și nici natura relației, ceea ce demonstrează că, oricât de paradoxal ar putea să pară, realizarea unui film, ca de altfel a oricărui tip de creație, era un proces mult mai complex decât pare la prima vedere, iar raportul între putere și producătorul de cultură nu funcționa mereu după un regim de control absolut. ■

Țăranii care făceau figurație i se adresau actorului numindu-l „domnul Tudor”

torului studioului, Paul Cornea, care îi explică avantajele extraordinare pe care le poate obține cinematografia prin prezența fiicei lui Dej în film. Și așa a și fost: Lica Gheorghiu a primit rolul și costume noi, pe măsura ei, iar studioul a putut achiziționa cu mai multă ușurință aparate din străinătate. De altfel, acesta este unul dintre puținele aspecte ale atenției acordate de Gheorghiu-Dej, e drept, indirect, cinematografiei.

Întâlniri care nu au avut loc decât în film

Producția filmului *Tudor* stă mărturie a deschiderii discursului oficial față de alte idei și valori decât cele ale comunismului internaționalist al epocii, printre care simbolurile naționale și afirmarea identității românești. Consultantul istoric principal al filmului a fost Andrei Oțetea, personalitate importantă a mediului universitar și academic din România: făcea parte din comitetul de coordonare ale volumelor II și III din marea sinteză de istoria românilor publicată de Academia Română. În momentul realizării filmului, Oțetea era incontestabil marele specialist al chestiunii, întrucât consacraseră relațiilor dintre mișcarea condusă de Tudor și societatea greacă Eteria o mare parte a cercetărilor sale. Cooptarea sa în calitate de consilier demonstrează voința realizatorilor de a respecta detaliile istorice și o viziune cât de cât științifică. Oțetea scrie raportul la sce-

nariu înainte de intrarea filmului în producție, probabil în ianuarie 1961. El nu contestă licențele istorice alese deliberat de Mihnea Gheorghiu pentru a descrie mai bine personajul, ba consideră chiar că unele scene precum întâlnirea lui Tudor cu mama sa, deși neatestate istoric, sunt foarte sugestive. În general, îndepărtarea de informațiile istorice confirmate este permisă în cazul scenelor de viață privată, care aduc o dimensiune umană eroului. În schimb, strategia politică, acțiunile politice, declarațiile, fondate în general pe surse istorice și care se pretează unor interpretări științifice atrag atenția istoricului, care aduce critici acolo unde fanateza scenaristului depășește anumite limite.

Pentru ameliorarea filmului din punct de vedere istoric, studioul ia în considerare cu precădere observațiile legate de numele personajelor și de restabilirea corectitudinii cronologice. De exemplu, studioul cere schimbarea numelui pretendentului la tron după moartea lui Alexandru Șutu din Mihai, așa cum apărea în scenariu, în Nicolae. La fel, Tudor ar fi trebuit să treacă prin vama Ada-Kaleh în „octombrie 1814“ or el se afla atunci la

Viena, a obiectat Oțetea. În concluzie, versiunea finală a filmului a oferit o variantă de mijloc, printr-un alt insert: „1814. Postul de vamă. Malul Dunării“.

Lucrurile au stat altfel în ceea ce privea considerațiile de fond. Mihnea Gheorghiu dorea să îl aducă pe Tudor aproape de cazanul unde fierbeau marile decizii ale Europei, aranjându-i întâlniri cu oamenii cei mai puternici ai epocii, pe care, evident, Tudor, îi impresiona cu inteligența și hotărârea sa. Dacă este adevărat că țarul Alexandru I, diplomatul Capodistria sau cancelarul Metternich se aflau la Viena în 1814-1815, pentru a pune la cale soarta Europei după căderea lui Napoleon, nu putem spune același lucru despre faptul că vreunul dintre ei s-a întâlnit sau nu cu Tudor Vladimirescu. De aceea Andrei Oțetea a dezaprobat această parte a scenariului: „Scenele de la Congresul de la Viena și rolul lui Tudor în aceste scene sunt prea ciudate, greu de acceptat chiar de un simplu spectator“. Și regizorul Lucian Bratu mărturisește cu stupoare că „din scenariu nu lipsea nici una din marile figuri ale Europei“. Față de versiunea inițială a scenariului, filmul prezintă o variantă mult scurtată a acestui

moment. Cu toate acestea, ceea ce Oțetea considera „bizar“ continuă să existe și în film: Tudor se plimbă în saloanele de la Viena și se întâlnește cu marii oameni politici ai vremii. Ținând cont de aceste elemente, este clar că puterea tradiției naționale n-a fost distrusă de asaltul sovietic. Ori

Scena Proclamației de la Padeș

Apanaj al eleganței și rafinamentului, accesoriile au ocupat un binemeritat rol în moda de acum două secole. Ca urmare, în expoziție, ele întregesc tabloul unui secol dominat de stilul modern: trusa de călătorie a Elenei Cuza, serviciu de toaletă din cristal de Baccarat, casete de bijuterii din cristal și metal, flacoane de parfum, evantaie, mănuși, poșete, lornion, umbrelă de soare. Farmecul timpului de altădată a fost redat, în expoziție, prin recrearea unui număr de trei modele de rochii după planșele ce reproduc crochiurile din revistele de modă ale vremii, modele realizate de creatoarea de modă Liza Panait.

La doar o săptămână de la deschiderea primei expoziții, pe simeza Cotroceniului se vernisa cea de-a doua expoziție, „Tonitza – armonii de culoare“, probabil, așa cum apreciază specialiștii, cea mai consistentă expoziție aflată pe simezele Bucureștilor. La mai bine de jumătate de secol de la trecerea sa în neființă, la doar 54 de ani, peste 80 de lucrări de pictură și grafică din opera lui Nicolae Tonitza înnobilează spațiul, deja patrimonial, al Muzeului Național Cotroceni.

Considerat la începutul anilor '30 cel mai de seamă

pictor român în viață, cu lucrări expuse atât în țară, cât și în străinătate, fondator al Grupului celor patru, alături de Francisc Șirato, Ștefan Dimitrescu și sculptorul Oscar Han, Tonitza, interpret al „tristeților luxuriant colorate și ochilor de copil“, a fost în-suflețit în opera sa de dimensiunea estetică a naturii, de realitățile vremii trăite, de nespusa inocență și frumusețe a figurilor de copii, dar și de nudurile de o mare senzualitate, de pasiunea pentru Balcic sau pentru lumina specială a ținutului Dobrogei.

De aceea, nu întâmplător, în expoziție, deschisă între 17 martie și 10 mai 2010, la Muzeul Național Cotroceni, sunt prezentate opere reprezentative din fazele de creație ale pictorului Nicolae Tonitza, pline de rafinament și armonia culorii, de o împletire între poezie și realitate, în-suflețite, cel mai adesea, de o tandră muzicalitate.

Pictor, desenator, zugrav de biserici, critic de artă, jurnalist și, nu în ultimul rând, profesor, Nicolae Tonitza nu mai este un nume cu prenume. Este simplu și de neuitat: *Tonitza*.

Sub titlul generic „Mirajul timpului“, ultima săptămână a lunii martie aducea pe simeza Muzeului Național Cotroceni o expoziție cu peste 100 de ceasuri de epocă, adeseori surprinzătoare prin mărime și formă, inedite prin mecanism și prin utilizare: miniaturi, de buzunar, de mână, de birou, de voiaj, pendule, cu monograme sau însemne regale.

De-a lungul timpului, dincolo de frumusețea și necesitatea lor, multe dintre ceasurile aflate în expunere au devenit valoroase prin proprietarii lor: membri ai familiei regale, personalități din

sfera politică, științifică, literar-artistică, precum: Barbu Catargiu, M. Kogălniceanu, I.H. Rădulescu, Gala Galaction, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Theodor Aman etc.

Expoziția prezintă și un exemplar rar, un ceas solar de secol XVIII, un ceas muzical cu imnurile „Deșteaptă-te române“ și „Trăiască Regele“, două ceasuri de butonieră, ceasul tip stampilă, precum și împletitura din păr de călugăr pentru susținerea unui ceas de buzunar.

Expunerea este agrementată cu o serie de calendare, reprezentative atât prin vechime, cât și prin însemnări – calendare despre fazele lunii și zodii, despre sărbătorile strămoșilor sau calendarul pictat de Regina Elisabeta. De asemenea, pot fi admirate și câteva scrisori cu ștampile ce indică DIM (dimineața) și SERA (seara), utilizate de Poșta Română, începând cu 1 aprilie 1869 până în 1877. În acest sens, expoziția s-a dorit un îndemn la reevaluarea semnificației Timpului – prieten sau rival, dar parte a existenței noastre.

Luna martie avea să mai ofere publicului încă două acțiuni de impact; lansarea cărții *Filosofia, dragoste de frumos...*, autor Irinel Dinca, și tradiționalul Concert de Paști, concert cu tradiție neînteruptă de aproape 20 de ani. ■

Rochie din mătase cu turnură

Costum din catifea

Cap de copil de Nicolae Tonitza

E
v
e
n
i
m
e
n
t

Ceas pendulă, secolul al XVIII-lea, atelier francez

Ceas din aur cu trei caspae, dăruit poetului Mihai Eminescu de tatăl său, Gheorghe Eminovici

„Casă din Dobrogea“ de Nicolae Tonitza

DECENII DE TRADIȚIE

ADINA RENȚEA
Director, Muzeul Național Cotroceni

Luna martie, cea dintâi a primăverii, a adus pe simeza Muzeului Național Cotroceni trei expoziții diferite ca tematică, dar unite, toate, de idealul estetic legat de ideea de frumos. În tonuri blânde, adeseori calibrate după anumite stări sufletești, cele trei expoziții, Jurnal de modă... moda feminină la 1900, Tonitza – armonii de culoare și Mirajul timpului, propun atenției publicului parfumul unei lumi demult apuse, undeva de la începutul secolului al XIX-lea până spre începutul veacului următor, o lume fermecătoare prin rafinament și eleganță, prin tonalități și armonii de culoare și, nu în ultimul rând, prin numeroase obiecte de artă, devenite, între timp, valoroase și datorită proprietarilor lor.

Dedicată Zilei Internaționale a Femeii, expoziția care a deschis seria manifestărilor culturale de anvergură ale muzeului pe anul 2010, „Jurnal de modă... Moda feminină la 1900“, pune în lumină frumusețea

veșmântului din perioada „La belle époque“, perioadă în care costumele feminine a cunoscut modificări, de cele mai multe ori spectaculoase. Pe lângă planșele ce prezintă reproduceri după crochiuri realizate de artiști mai mult

sau mai puțin celebri ai timpului, promovate de reviste de modă publicate la Viena, Berlin, Budapesta, Paris, expoziția are în componența ei o serie de veșminte reprezentative pentru moda secolului al XIX-lea.

de Sud-Est (dr. Ioan Chiper); *Raportul dintre factorii interni și externi în căderea regimului totalitar din România* (dr. Cosmin Popa); *Relațiile sovieto-române în timpul conducerii lui Mihail Gorbaciov* (dr. V.L. Musatov); *Evenimentele din decembrie 1989 din România în contextul relațiilor româno-sovietice* (prezentată de semnatarul acestor rânduri); *Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciov: confruntare între conservatorism și reformism* (Simion Gheorghiu); *Revoluția din decembrie 1989 văzută de un martor ocular* (T.A. Silantieva); *Cronica unui sfârșit de sistem. România și Tratatul de la Varșovia – 1988-1989* (dr. Mioara Anton); *Presa poloneză despre evenimentele din decembrie 1989 din România* (dr. Florin Anghel); *Unele aspecte ale raporturilor româno-ungare în lumina politicii naționale a lui Ceaușescu și a revoluției române din decembrie 1989* (dr. B.I. Jelički).

Comunicările și dezbaterile au pus în evidență implicarea, într-o măsură mai mare sau mai mică, a conducerii Uniunii Sovietice în determinarea unor schimbări în țările aflate în sfera sa de influență, în sensul realizării unor reforme de genul celor inițiate în anul 1985 de către Mihail Gorbaciov, cunoscute sub denumirea de „perestroika” și „glasnosti”.

Cu fiecare an, la sesiunile Comisiei bilaterale, participă tot mai mulți cercetători tineri. Pentru anul acesta, cea de-a 15-a sesiune a Comisiei, care va avea loc în România, și-a propus să dezbată două teme generoase: *Rusia și România: dialog în spațiul cultural istoric al Europei de Est și Sud-Est și Populație și societate în Europa Centrală, Orientală și de Sud-Est*.

Pe lângă utilitatea cunoașterii reciproce, a dialogului direct, inclusiv pe aspecte asupra cărora uneori – cum a fost și cazul recentei sesiuni – punctele de vedere diferă, lucrările Comisiei se vor materializa în editarea unui volum cuprinzând referatele prezentate, efectuarea unor schimburi de lucrări, precum și de studii și articole în vederea publicării lor în revistele de specialitate din cele două țări.

La succesul sesiunii au contribuit amabilitatea deosebită a gazdelor noastre, colegii de la Institutul de Slavistică al Academiei Ruse de Științe, condus de prof.univ.dr. Konstantin Nikiforov, președintele părții ruse în Comisie, și de la Institutul de Istorie a Rusiei, precum și strădania de a ne facilita cunoașterea unor valori culturale de excepție din Moscova și regiunea Moscovei: Sala Armelor de la Kremlin și catedralele renumite de pe teritoriul acestuia, precum și mănăstirea de la Zvenigorod. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2010, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când s-a încheiat primul tratat comercial bilateral modern între România și Marea Britanie?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2010 este:

Tambur, saz și fluier

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Dorin Mânzat, din Brașov**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2010.

Adresa noastră: **Magazin istoric, O.P. nr. 1, C.P. 15-702, sect. 1, București**

COLABORARE ȘTIINȚIFICĂ FRUCTUOASĂ

CLIO
ANUNȚĂ

VASILE BUGA

Cei doi președinți ai Comisiei bilaterale a istoricilor din România, academician Ioan-Aurel Pop (dreapta), și Rusia, prof.univ.dr. Konstantin V. Nikiforov

societățile română și rusă în secolele XVIII-XIX și Societate, reforme și revoluții în Rusia, România și țările Europei Orientale la confluența secolelor XX-XXI.

În zilele de 10-13 noiembrie 2009, la Moscova, au avut loc lucrările celei de-a 14-a sesiuni a Comisiei bilaterale a istoricilor din România și Rusia, desfășurate sub egida Academiei Ruse de Științe și a Academiei Române, precum și a Institutului de Slavistică al Academiei Ruse și a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. Cu acest prilej, au fost examinate două teme majore, convenite la reuniunea precedentă, din septembrie 2008, de la Craiova: Mentalitatea colectivă în

Cele 16 comunicări prezentate cu acest prilej, ca și dezbaterile pe marginea lor au făcut ca sesiunea actuală să fie considerată, de către ambele părți, ca deosebit de productivă. În cadrul primei teme au reținut atenția, prin informațiile noi puse în circuitul științific, expunerile privind raporturile tradiționale româno-ruse: *Receptarea lumii creștine răsăritene de către românii din Transilvania în secolele XVII-XVIII*; *Imaginea slavilor în societatea românească (sec. XIX)*; *Cronicari români despre ruși și „nemți” la începutul secolului al XVIII-lea*, prezentate de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele părții române în Comisia mixtă, directorul Centrului de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, dr.Radu Mârza și, respectiv, prof.univ. dr. Ileana Căzan.

Nu mai puțin interesante s-au dovedit a fi comunicările istoricilor ruși: dr. O.G. Agheeva, dr. V.I. Grosul, dr. V.N. Vinogradov, dr. N.A. Soboleva, referitoare la: *Imaginea despre țar și împărat în Rusia epocii lui Petru*; *Opinia publică din Rusia la începutul secolului al XIX-lea*; *Primul Război Mondial. Rusia în fața opțiunii: reformă sau revoluție* și, respectiv, *Discursul social privind simbolurile Rusiei la sfârșitul anilor '90-începutul secolului al XXI-lea*.

In cadrul celei de-a doua teme, subiectul revoluției române din decembrie 1989 și, în acest context, cel al relațiilor româno-sovietice au ocupat un loc central în comunicările privind: *Atitudinea U.R.S.S. față de evoluțiile din țările Europei Orientale și*

Telex Telex Telex Telex Telex

STONEHENGE ÎN SIRIA?

O grupă de cercetători de la Muzeul Regal din provincia Ontario, Canada, a descoperit în luna martie a acestui an, în Siria, resturile unui vechi complex în piatră care amintește foarte bine Stonehengeul britanic. Doctorul Robert Mason a relatat că în plimbările sale din zona mănăstirii Deir Mar Musa al-Habashi, în deșertul sirian, a identificat o compoziție grupată de pietre, necunoscută arheologilor până acum, și care se presupune a fi necropole. Analiza prealabilă a profesorului canadian a stabilit faptul că aglomerarea de pietre ar data din epoca neoliticului din Orientul Apropiat, care a durat aici între 8.500 și 4.300 î.H.

Așadar, descoperirea ar putea-o devansa pe cea britanică, plasată în jurul anului 4.500 î.H. Dar pentru datare precisă este nevoie de o cercetare în amănunt, pe care echipa canadiană nu a putut-o întreprinde. În vecinătate se află o bază militară siriană.

Lângă pietrele dispuse în cerc Mason afirmă că există un loc unde ar fi putut fi înmormântate trei personaje de vază ale epocii. Dar cercetătorii nu pot afirma cert că este vorba despre necropole. Și, de asemenea, ei cred că descoperirea lor din Siria ar putea să nu fie deloc un unicat în Orientul Apropiat. Prin satelit s-a dovedit că Iordania și Israelul au și ele asemenea structuri vechi de piatră, dispuse fie în cerc, fie piramidal. Dar, din păcate, acestea nu sunt studiate de specialiști. În ce privește Siria, o grupă de cercetători ai neoliticului vor reveni în zona mănăstirii în vara acestui an.

AFRICA – 50

Președintele francez Nicolas Sarkozy a vrut să facă din 2010 „anul Africii”. Pentru șeful statului a 50-a aniversare a independenței celor 40 de foste colonii franceze ar fi trebuit să fie o ocazie pentru a celebra „o istorie comună” și, în special, „rolul francezilor de origine africană în Republică”. În lipsa banilor necesari, marele său proiect se rezumă deocamdată la o reuniune la nivel înalt Franța-Africa, la Nisa, care va avea loc la sfârșitul lunii mai și mai ales la o defilare a contingentelor africane, în prezența președinților lor, la Paris, de ziua națională a Franței, 14 iulie. Inițiativa este felurită apreciată, armata franceză nelăsând doar amintiri frumoase pe continentul african. Pe de altă parte, Guineea, Coasta de Fildeș, Niger se confruntă cu probleme interne, violențe, masacre, ceea ce ar putea să le facă să nu fie invitate la festivități.

Totul a început odată cu deplasarea lui Sarkozy la Kinshasa, Brazzaville și Niamey, în martie 2009. Un voiaj dificil, cu călduri toride, întârzieri în program și întâlniri tensionate cu omologii săi. „A spus atunci apropiaților săi că nu ar mai vrea să pună piciorul în Africa”, afirmă un familiar al Palatului. De unde ideea de a-i invita pe șefii statelor africane la Paris.

Africanii sunt conștienți că datorează emanciparea lor bunăvoinței fostului lor stăpân. Acestor state le-au acordat independența, în anul 1960, Franța și generalul de Gaulle. Jacques Toubon, un fost ministru și deputat european, căruia i s-a încredințat misiunea de a organiza marcarea celor 50 de ani, se zbate acum să obțină fonduri. Cele 13 milioane de euro solicitate i-au fost refuzate.

Foto de la cititori

CÂTEVA EXPLICĂȚII

Primii 11 ani de viață i-am petrecut la Bădăcin, unde tatăl meu, Simion Man, rudă cu Iuliu Maniu, era paroh. Locuința lui Maniu, amplasată pe Dealul Țarinii, la intrare în sat, pe partea stângă a șoselei de la Șimleu Silvaniei, avea în interior o capelă, unde a oficiat și tata, din momentul hirotonirii și până în 1940. De atunci, Maniu nu a mai putut reveni în localitate. În august 1940, au intervenit dictatul de la Viena și ocupația maghiară. După război, Groza l-a „consiliat” să nu revină acasă, deoarece nu-i poate asigura securitatea și, apoi, în 1947, a avut loc arestarea și condamnarea. Tata mergea destul de des acolo și, întotdeauna, duminica și de sărbători. La Bădăcin locuia și sora lui Maniu, Cornelia, călugăriță franciscană, sub numele de Cecilia. Locuința lui Maniu era frecventată nu numai de oameni politici, ci și de persoane simple, necăjite. Sora lui, călugărița, le prescria ceaiuri medicinale celor suferinzi. În 1949, după condamnarea lui Maniu, a fost scoasă din casă, fiind adăpostită de o rudă a ei, Neli Erdeli, în Șimleu, unde este și înmormântată.

In această fotografie, din 1937, de la stânga la dreapta, sunt: preot Simion Man, doamna Cornelia (Lia) Lupaș, nora istoricului Ioan Lupaș, mirii soții Coroianu, Iuliu Maniu și preotul profesor Romul Erdeli din Cehei. Imaginea se circumscrie pe o alee din parcul ce înconjoară casa familială, construită în 1879, monument istoric. Căsătoria religioasă a fost oficiată de părintele Erdeli, nași erau Iuliu Maniu și doamna Lupaș, iar tata deși preot la acest ceremonial religios a fost cantor, cum se spune în Sălaj celui care dădea răspunsul preotului. Maniu a fost nepot al memorandistului Iuliu Coroianu, mama lui Maniu, Clara, fiind fiica acestuia.

Dintre persoanele din imagine mai trăiește doamna Lupaș, care este mama distinsii artiste plastice Ana Lupaș. Ambele locuiesc în Cluj.

Tata provenea dintr-o familie săracă de țărani cu zece copii, dintre care opt au supraviețuit. Patru au făcut școală datorită sprijinului lui Iuliu Maniu. Când tata revenea la Bădă-

cin, în vacanțele școlare, îi servea ca secretar-dactilograf. Mi-a spus că Iuliu Maniu nu lăsa nicio scrisoare fără răspuns. Revenind la tata, din cauză că, în 1948, nu și-a părăsit credința și fiindcă a fost atașat binefăcătorului său, Iuliu Maniu, are la C.N.S.A.S. un număr de trei dosare de urmărire informativă, care cuprind peste 450 de file. O parte din conținutul acestora am reprodus-o în *Gazeta de Cluj*.

Inaintașul îndepărtat al lui Maniu, țăranul Laurențiu Man, a fost înnobilit de împăratul Austriei pentru fapte de arme, la 15 decembrie 1689. Tatăl lui Iuliu Maniu, Ioan, judecător la Șimleu și Zalău, nepot al lui Simion Bărnuțiu, și-a schimbat numele din Man în Maniu. În momentul de față, Episcopia Greco-Catolică de Oradea, care este succesoarea testamentară a averii lui Maniu, precum și preotul Cristian Borz din Bădăcin fac eforturi insistente pentru repararea casei lui Maniu, în vederea amenajării unui muzeu.

Când aveți vreun drum în apropiere de Bădăcin (comuna Pericei, la cinci km de Șimleu Silvaniei), deci în județul Sălaj, vă sugerez să vizitați locul acesta. Are multe rezonanțe istorice și culturale, iar acolo se găsesc mormintele părinților și rudelor celor mai apropiate ale marului bărbat de stat, precum și școala construită de acesta, prin 1936. Parafrazând o sintagmă celebră din istorie, „Bădăcinul merită o rugăciune”. ■

Adrian MAN

AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL

- ACȚIUNI DECISIVE -

FAPTE GROAZNICE		PUSE LA COLȚ!		A PUNE ÎN CUI		ÎN HORĂ!		JILAVĂ	
BĂTĂLIA DE LA... ('43)		ACCEPTAT DE ȘEF		CAPITU-LEAZĂ ('43)		GRUPARE DE ARTILERIE DE DIVIZIE		BĂTĂLIA DE LA EL... EGIPT ('42)	
IEȘITĂ DIN RĂPĂ!			NSCRISE ÎN ETIAJ!				NOTA DORECȚIEI		
DEBARCAREA DIN... ('44)			ELAN POPULAR				PLIN DE DRACI		
									MANIFESTĂRI VIOLENTE
O FOAIE DE HĂRTIE						INTRATE ÎN CĂMIN!			
A DA DE CEVA ASCUNS						A DA... NĂVALĂ			
					GÂND				
					BĂTĂLIA DE LA... DIN PACIFIC ('42)				
STAU LA CENTRU!			TAMAN LA MIJLOC!				PLIN DE VISE!		
A ÎNVINDE ÎN LUPȚĂ			ÎNSCRISE N CERC!				MASIVI... ÎN CARPAȚI		
				CEI OCOLIȚI DE BOALĂ					
				LARMĂ LA CENTRU!					
UN SUL MARE DE STOFĂ		SPAIMA VITEZOMANILOR						CEL CE E LA VÂRSTA MARILOR IDEALURI	
		TRAG MULT LA CÂNTAR							
			RUDY WEIS			A FI LA CURENT			
			ZEU SCANDINAV AL RĂZBOIULUI			SE DAU LA PORCI			
	...ÎNTOARCE ARMELE 23 AUG. '44								6... A DURAT RĂZBOIUL MONDIAL
	DIN NOU								
				DA! PENTRU ENGLEZI			PRIMELE LA NĂVALĂ!		
				APĂRATĂ DE PE MARGINI!			LEGAȚI LA CAPI!		
CÂNTEC A SE UNI INFANTE-RIȘTI DE ELITĂ					ÎNTOCMIT ȘI PENTRU MARILE BĂTĂLII				

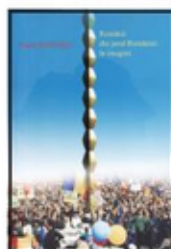
Pavel TOTOLICI

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Gheorghe E. Cojocaru – COMINTERNUL ȘI ORIGINELE „MOLDOVENISMULUI”. STUDIU ȘI DOCUMENTE**

Editura Civitas, Chișinău, 2009, 499 pp.

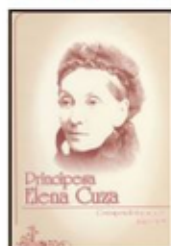
● **Vasile Șoimaru – ROMÂNII DIN JURUL ROMÂNIEI ÎN IMAGINI**

Editura Prometeu, Chișinău, 2008, 271 pp.

● **Gabriel Badea-Păun – LE STYLE SECOND EMPIRE (ARCHITECTURE DÉCORS ET ART DE VIVRE)**

Citadelles & Mazenod, 203 pp.

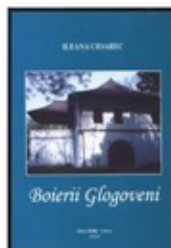
● **PRINCIPESA ELENA CUZA. CORESPONDENȚĂ ȘI ACTE 1840-1909**

Editura Junimea, Iași, 2009, 464 pp.

● **Gabriel Ciotoran – ORAȘUL BUCUREȘTI ÎN TRE 1 SEPTEMBRIE 1939 ȘI 30 DECEMBRIE 1947**

Editura Corint, București, 2010, 143 pp.

● **Ileana Cioarec – BOIERII GLOGOVENI**

Editura ALMA, Craiova, 2009, 228 pp.

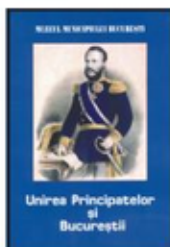
● **George Virgil Stoescu – SOL**

Editura Univers Enciclopedic, București, 2009, 764 pp.

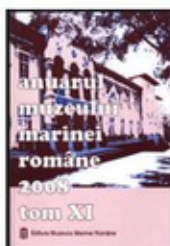
● **EUROPA ÎN OGLINDA CARTOGRAFIEI** (catalog realizat cu sprijinul Administrației Prezidențiale, Muzeului Național Cotroceni și Reprezentanței Comisiei Europene în România)

2009, 99 pp.

● **UNIREA PRINCIPATELOR ȘI BUCUREȘTII** (catalog realizat sub egida Muzeului Municipiului)

București, 2009, 100 pp.

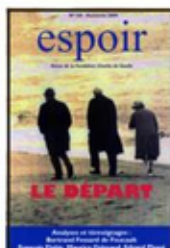
● **ANUARUL MUZEULUI MARINEI ROMÂNE, tom XI, 2008**

Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2008, 353 pp.

● **CALENDARUL TRADIȚIILOR MILITARE**

Anul I, nr. 1, 2009, 202 pp.

● **ESPOIR** (Revue de la Fondation Charles de Gaulle)

Nr. 158, Automne 2009, 136 pp.

CONTENTS (Romanian History) **I. Ghica** The weaknesses of Romanian education 150 years ago, the same as today ● **Andreas von Mettenheim** 130 years of diplomatic relations between Germany and Romania ● **A. Căpușan** Started in the 16th century, the Romanian-English diplomatic relations saw the official consecration in February 1880, when the representative of Queen Victoria presented, before the German and the French one, his credentials ● **C. Rezachevici** An unknown painting of the battle of Guruslau, by Hans von Aachen ● **I.-A. Pop** The names of Romanian and Romania are not a 19th century creation, after the 1859 Union and the creation of the Romanian state, as some authors try to insinuate. Like many other people during the mediaeval period, were known under one name by the foreigners and designated themselves under another name (II) ● **M. Tone** After the building of the New Palace started, the National Bank of Romania ordered and bought from France furniture and tapestries. During the communist regime, they were lost and never arrived at the owner ● **L. Zamani** The way the inhabitants of Bucharest spent the First of May, before WWI ● **S. Ispas** The meanings of the tale of the Sturdy Boy born with a book in his hands ● **M. Moșneagu** Vasile Tomegea, a teacher model from the interwar period ● **M. Ioniță** In 1906, on the occasion of the Exposition that marked 40 years since Charles I became king of Romania, Marin I. Stroescu draw a plan for the systematization of the Capital, which still keeps its validity ● **G. Filitti** Romania 100 years ago: an attempt to the P.M.'s life, national festival in Caracal, the Halley comet... ● **M. Sala** Chronicle of words designating units of length ● **P. Rezeanu** Evoking the painter Ion Tuculescu, 100 years after his birth ● **M. Reteagan** For the first time, the complete history of SOE operations in Romania, written by Alfred Gardyne de Chastelain, the former leader of the Autonomous. The destruction and rebuilt of the spy net (III) ● **V. Corduneanu, I. Chirca** Recollections of a doctor from WWII. The Western campaign ● **A. Tudor** The story of the first historical movie under the communist regime: Tudor ● **A. Rențea** Three exhibitions in March, at the National Museum Cotroceni ● **V. Buga** November 2009. The Romanian and Russian historians met in Moscow ● **A. Man** An unknown photo of Iuliu Maniu

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Гика** Сегодня, как и 150 лет тому назад, одни и те же слабости румынского образования ● **А.ф. Меттенхайм** Германско-румынским дипломатическим отношениям – 130 лет ● **А. Кэпушан** Имя начинания в XVI в., отношения дипломатического характера между Румынией и Великобританией были официально установлены в феврале 1880 г., когда представитель королевы Виктории вручил свои верительные грамоты ● **К. Резачевич** Победа в Гуруслау в неизвестном полотне Г.ф. Аахена ● **И.-А. Поп** Вопреки некоторых теорий, распространяющих эту идею, наименования румын и Румыния не появились в XIX-ом в., после Объединения и создания государства Румынии. Подобно другим европейским народам, во время Средневековья, у румын было одно наименование, по которому они были известны другим, и другое, по которому обозначались сами (II) ● **M. Tone** После начала строительства Нового Дворца руководство Национального Банка Румынии заказало во Франции мебель и гобелены. Коммунистический режим потерял их следы в Париже или в стране ● **Л. Замани** День 1 Мая в Бухаресте до Первой Мировой Войны ● **С. Испас** Обозначения сказки *Богатырь, рождённый с книгой в руках* ● **М. Мошнягу** Образец учителя межвоенного периода: Василе Томеджа ● **М. Ионицэ** В 1906 г., по случаю Выставки, ознаменовавшей 40 лет правления Карла I, Марин И. Строеску создаёт план систематизации столицы, действующий и сегодня ● **Дж. Филитти** Румыния 100 лет тому назад: покушение на премьер-министра, национальный фестиваль в Каракале, комета Галлея ● **М. Сала** Хроника слов обозначающих мер длины ● **П. Резану** Живописец Ион Цукулеску: 100 лет со дня рождения ● **М. Ретеган** Впервые полная история спецопераций британских служб в Румынии, написанная Алфредом Гэрдэйном де Частелейном, бывшим начальником Миссии Аутономуса. Уничтожение и восстановление сети (III) ● **В. Кордуняну, И. Кирка** Воспоминания румынского врача о чехословацком фронте ● **А. Тудор** Первый исторический фильм при коммунистическом режиме: *Тудор* ● **А. Ренцэ** В марте с.г. три выставки в Национальном Музее Котроченъ ● **В. Буга** Ноябрь 2009 г. Встреча румынских и русских историков в Москве ● **А. Ман** Неизвестное фото с Юлиу Маниу

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,00

DIALOG CU CITITORII

KATÎN

Foarte mulți cititori ne-au scris, solicitându-ne să publicăm un articol despre Katîn. Cum nu există, în clipa de față, material documentar în plus față de ceea ce am publicat deja în revistă (Magazin istoric, nr. 4/1997, 6/1999, 4/2006, 12/2006), reamintim pe scurt principalele elemente ale tragediei din urmă cu 70 de ani.

La 5 martie 1940, membrii Biroului Politic al P.C.U.S. (Stalin, Molotov, Kaganovici, Kalinin, Vorosilov, Beria) au semnat ordinul de executare a „naționaliștilor” polonezi. Au fost împușcate în jur de 22.500 de persoane dintre prizonierii luați de Armata Roșie după 17 septembrie 1939, când aceasta a intrat în Polonia, atacată deja la 1 septembrie de Germania. Era una dintre consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov.

Execuțiile s-au derulat între 3 aprilie și 9 mai 1940 (cu o pauză în ziua de 1 Mai), fiind folosite pistoale Walther, de fabricație germană. Katîn, numele unei păduri de lângă Smolensk, a devenit un simbol. În fapt, execuțiile au fost făcute nu numai în pădurea Katîn, dar și în lagărele Kozielsk, Starobielsk și Ostaszków. Au fost uciși aproape jumătate din corpul de ofițeri ai armatei polone, mii de subofițeri, dar și foarte mulți civili (mai ales intelectuali).

În 1943, Germania a făcut publică descoperirea cada-

vrelor din pădurea Katîn. O comisie a Crucii Roșii Internaționale (din care a făcut parte și medicul român Alex Birkle) a început o anchetă. Rezultatele ei au fost contestate de sovietici, care au deschis propria anchetă în momentul în care trupele lor au recucerit acele teritorii. Vreme de 50 ani, oficial, în țările din Blocul comunist s-a vorbit despre „crima comisă de naști la Katîn”.

Nici în Occident, în primii ani după cel de Al Doilea Război Mondial, nu s-a vorbit prea mult despre acel masacru. Abia după instalarea Războiului Rece subiectul a ajuns în atenția opiniei publice.

În 1990, președintele Mihail Gorbaciov și-a cerut scuze poporului polonez. Boris

Elțin a înmănat președintelui Poloniei, în 1992, ordinul de execuție. În 2005, autoritățile ruse au declarat închis cazul și au secretizat peste 100 de dosare din cele peste 180. La acestea se referea fostul președinte Lech Kaczynski, când cerea aflarea întregului adevăr despre masacrul de la Katîn.

DOI LA SUTĂ

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10RNCB0080005630130001, BCR, Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422.

CERERI ȘI OFERTE

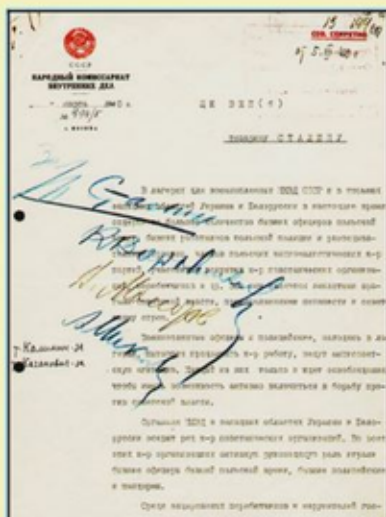
ION ȘERBAN, str. Mirea Mioara-Luiza, nr. 2A, bl. N20, Sc. 5, et. 3, ap. 58, sector 4, București, telefon 0721.207.366, solicită numărul 2/1967.

VASILE LUPĂȘCU, Bd. Socola, nr. 3 A, bloc E1, sc. A, et. 2, ap. 4, Iași, oferă colecția completă.

ISPAS FETEANU, str. Tomis, nr. 324, bl. M3, sc. B, et. 1, ap. 26, Constanța, telefon 0241.646.324, oferă colecția completă.

OCTAVIAN LATEȘ, str. M. Eminescu, nr. 57, cod 330.055, Hațeg, jud. Hunedoara, telefon 0765.210.813, oferă colecția completă.

AUREL FRĂGĂD, București, str. Tudor, nr. 102, bl. 30 A, sc. 1, etaj 2, ap. 8, sector 2, telefon 021.225.0330, oferă colecțiile dintre anii 1990-1995.

Ordinul de execuție, din 5 martie 1940, cu semnăturile membrilor Biroului Politic

Revista Magazin istoric figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

